2

ALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA LIBRI XIIII.

PARISIIS
Ex officina Roberti Stephani typographi Regij.
M. D. XLIII.

BIBLIOTECA ... ROMA

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA

LIBER I.

De præceptis rei ruſticæ. TIT. I.

P

ARS *eſt prima prudentiæ ipſam, cui præcepturus ſis, æſtimare perſonam. Neque enim formator agricolæ debet artibus, & eloquentia rhetores æmulari, quod à pleriſque factum eſt: qui dum diſertè loquuntur ruſticis, aſſecuti ſunt, ut eorum doctrina nec à diſertiſſimis poſſit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem nobis eſt (ſi diuina fauerint) de omni agricultura, & paſcuis, & ædificijs ruſticis, ſecundum fabricandi magiſtros, eorúmque inuentionibus, & omni genere eorum, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam ratione uoluptatis, & uſuſfructus. Suis tamen temporibus per uniuerſa diſtinctis ſanè in primis hoc ſeruare conſtitui, ut eo menſe, quo ponenda ſunt ſingula, cum ſua omni exequar diſciplina.*

De quatuor rebus, quibus agricultura conſiſtit. TIT. II.

Primo igitur eligendi, & bene colendi agri ratio quatuor rebus conſtat, aere, aqua, terra, induſtria. Ex his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis. Naturæ eſt, quod in primis ſpectare oportet, ut eis locis, quæ colere deſtina- 4

bis,aer ſit ſalutaris,& clemens, aqua ſalubris, & facilis, uel ibi naſcens,uel adducta,uel imbre collecta: terra uerò fœcunda,& ſitu commoda.

De *aeris probatione.* TIT. III.

Aeris igitur ſalubritatem declarãt loca ab infimis ual libus libera,& nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula,ſi eis color ſanus,capitis firma ſyncœritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, & ſi fauces commeatum liquidæ uocis exercent. Hoc *genere benignitas aeris approbatur.* His *autem contraria noxium cæli illius ſpiritum confitentur.*

De *aqua probanda.* TIT. IIII.

Aquæ uerò ſalubritas ſic agnoſcitur. Primùm *ne à lacunis,aut à palude ducatur,ne de metallis originem ſumat, ſed ſit perſpicui coloris,neque ullo aut ſapore,aut odore uitietur,nullus illi limus inſidat,frigus tepore ſuo mulceat,æſtatis incendia frigore moderetur.* Sed *quia ſolet his omnibus ad ſpeciẽ cuſtoditis occultiorem noxam tectior ſeruare natura,ipſam quoque ex incolarum ſalubritate noſcamus, ſi fauces bidentium puræ ſunt,ſi ſaluo capite,in pulmonibus,ac thorace aut nulla eſt,aut rara cauſatio.nã plerunque has noxas corporis ad inferiorẽ partẽ,quæ ſuprà ſunt corrupta demittuntur,uitiato capite ad pulmones, uel ſtomachũ morbi cauſa decurrat:tũc culpãdus aer potius inuenitur.* Deinde *ſi uẽter,aut uiſcera, uel latera, uel renes nullo dolore,aut inflatione uexentur, ſi uitia nulla ueſicæ ſũt.*Hæc,*atq; his ſimilia ſi apud incolas pro maiori parte cõſtare uideris,nec de aere aliquid,nec de fõtibus ſuſpiceris.*

De *qualitate terrarum.* TIT. V.

In *terris uerò quærẽda fœcunditas. ne alba, & nuda* 5 *ſit gleba,ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni,ne creta*

ſola, ne arenæ ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, uel amara, ne uliginoſa terra, ne tofus arenoſus, atque ieiunus, ne uallis nimis opaca, & ſolida. Sed gleba putris, & ferè nigra, & ad tegendam ſe graminis ſui crate ſufficiens, aut miſti coloris, quæ etſi rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit nec ſcabra ſint, nec retorrida, nec ſucci naturalis egentia ferat. Quod frumentis dandis utile ſignum eſt, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium nõ macrum, rubos pingues, pruna ſilueſtria. Color nanque non magnopere quærendus eſt, ſed pinguedo, atque dulcedo. Pinguem ſic agnoſcis: Glebam paruulam dulci aqua conſpergis, & ſubigis, ſi glutinoſa eſt, & adhæret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa, & repleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt: ſi defuerit, exilis: ſi conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili uaſe dulci aqua madefactam iudicio ſaporis explores. Vineis quoque utilem per hæc ſigna cognoſces: Si coloris, & corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt. ſi uirgulta, quæ protulit, leuia, nitida, procera, fœcunda ſunt, ut pyros ſilueſtres, prunos, rubos, cæteráque huiuſmodi, neque intorta, neque ſterilia, neque macra exilitate languentia. Situs uerò terrarũ neque planus, ut ſtagnet: neque præruptus, ut defluat: neque obrutus, ut in imũ deiecta ualle ſubſidat: neque arduus ut tempeſtates immodicè ſentiat & calores. Sed ex his omnibus utilis, ſemper eſt æquata mediocritas, & uel cãpus apertior, & humorem pluuiũ cliuo fallẽte ſubducens, uel collis molliter per latera inclinata deductus, uel uallis cum quadam moderatione, & aeris laxitate ſubmiſſa, uel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus uentis aliquo

6 *liber auxilio,uel ſublimis aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Sed cum ſint genera terrarum plurima, ut pinguis, aut macra,ſpiſſa,uel rara,ſicca,uel humida,& ex his pleraque uitioſa, tamen propter ſeminum differentiam ſæpe neceſſariam maxime,ſicut ſuprà dixi,eligendus eſt pinguis, ac reſolutus ager, qui minimum laborem poſcit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti eſt ſpiſſus, qui labore quidem maximo, tamen ad uota reſpondet. Illud uerò deterrimum genus eſt,quod erit ſiccum ſimul, & ſpiſſum,& macrum,uel frigidum: qui ager peſtiferi more fugiendus eſt.*

De induſtria,& neceſſarijs ad rura ſententijs.

TIT. VI.

Sed ubi hæc, quæ naturalia ſunt, neque humana ope curari poſſunt,diligentius æſtimaueris,exequi te conuenit partem,quæ reſtat induſtriæ: cuius hæc erit cura uel maxima,ut has,quas ſubieci, ex omni opere ruſtico in primis debeas tenere ſententias. Præſentia domini prouectus eſt agri.Color terræ non magnopere deſideretur, quia bonitatis incertus eſt auctor. Genera omnium ſurculorum, uel frugum præclara,ſed terris tuis experta committe.in nouo enim genere ſeminum,ante experimentum non eſt ſpes tota ponenda.Locis humidis ſemina citius, quàm ſiccis degenerant,quare ſubinde ſuccurrat electio. Ferrarij,lignarij, doliorum, cuparúmque factores neceſſariò habendi ſunt, ne à labore ſolenni ruſticos cauſa deſiderandæ urbis auertat.Locis frigidis à Meridie uineta ponantur: calidis,à Septentrione:temperatis,ab Oriente,uel(ſi neceſſe ſit) Occidente. Operarum ratio unum modum tenere non poteſt in tanta diuerſitate terrarum, & ideo ſoli & prouinciæ
7 *conſuetudo facilè oſtendit, qui numerus unáquanque rem*

faciat,ſiue in ſurculis,ſiue in omni genere ſatorum. Quæ florent, conſtat non eſſe tangenda. Bene eligi ſerenda non poſſunt, niſi hoc officium prius eligens aſſumat.In rebus agreſtibus maxime officia iuuenum congruunt, imperia ſeniorum . In uitibus putandis tria conſideranda ſunt, fructuum ſpes,ſucceſſura materies,locus qui ſeruet, ac reuocet. Vitem ſi maturius putes, plura ſarmenta: ſi ſerius, fructus plurimos conſequeris.De locis deterrimis ſicut arbores, ita uites conuenit ad meliora tranſferre. Poſt bonam uindemiam ſtrictius,poſt exiguam latius puta.In omni opere inſerendi,putandi,ac recidendi, duris, & acutis utere ferramentis.In uite,uel arbore quæ faciẽda ſunt, perage ante apertionem floris, & gemmæ. In uineis aratro prætermiſſa foſſor emendet.Locis calidis, ſiccis, apricis,pampinandum non eſt, cum magis uitis optet operiri. Et ubi uineas Vulturnus exurit, aut flatus aliquis regionis inimicus,uitem tegamus ſtraminibus uel aliũde quæſitis.Ramus lætus,uiridis, & ſterilis in media olea abſcindendus eſt,uelut totius arboris inimicus. Sterilitas, & peſtilentia æquo modo fugiendæ ſunt. In paſtinato ſolo inter nouellas uites omnino nihil eſt conſerendum . Græci iubent,exceptis caulibus,tertio anno quæ libebit, iniungere. Omnia legumina Græcis auctoribus,ſeri iubentur in ſicca terra,faba tantummodo in humida debet ſpargi.Domino,uel colono confinia poſſidenti,qui fundum, uel agrum ſuum locat,damnis ſuis,ac litibus ſtudet.In agro periclitantur interiora,niſi colantur extrema. Omne triticum in ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis cum mutatur. Tria mala æquè nocent,ſterilitas,morbus, uicinus . Qui terram ſterilem uineis occupat , & laboribus ſuis,& ſumptibus eſt inimicus.Campi largius uinum,col-

8 *les nobilius ferunt. Aquilo uites ſibi obiectas fœcundat,
Auſter nobilitat. Ita in arbitrio noſtro eſt, utrum plus ha-
beamus, an melius. Neceſſitas ferijs caret. Quamuis tempe-
ratis agris ſerendum ſit, tamen ſi ſiccitas longa eſt, ſemi-
na locata tutius in agris, quàm in horreis ſeruabuntur.
Viæ malitia æquè & uoluptati, & utilitati aduerſa eſt.
Qui agrum colit, grauem tributis creditorem patitur, cui
ſine ſpe abſolutionis aſtrictus eſt. Qui arãdo crudum ſo-
lum inter ſulcos relinquit, ſuis fructibus derogat, terræ u-
bertatem infamat. Fœcundior eſt culta exiguitas, quàm ma
gnitudo neglecta. Nigras uites omnino repudies, niſi in
prouincijs, in quibus eius generis quo acinaticiũ fieri con-
ſueuit. Longius adminiculum uitis incrementa producit.
Teneram, & uiridem uitem ferri acie ne recidas. Omnis
inciſura ſarmenti auertatur à gẽma, ne eã ſtilla, quæ fluere
conſueuit extingat. Pro macie, uel ſoliditate uitiũ nutrien-
da ſarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Græ
ci aſſerunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus minores,
& aquatos, ac ſeros, magiſque amurcæ proximos. Aer o-
leas tepidus iuuat, & uentus mediocris ſine ui, & horro-
re perflabilis. Vitis, quæ ad iugum colitur, per ætatẽ ad hoc
perducenda eſt, ut locis moleſtioribus quatuor pedibus à
terra, placidioribus uerò ſeptem ſummitas eius inſurgat.
Hortus, qui cælo clementi ſubiacet, & fontano humore per-
curritur, propè eſt, ut liber ſit, & nullam ſerendi diſcipli-
nam requirat. Subligatio acerbis uuis facienda eſt, quan-
do excutiendi, aut rumpendi acini nulla formido eſt. Liga-
tura in uitibus locum debet mutare, ne unum ſemper aſſi-
duitas conterat uinculorum. Foſſorem ſi apertus uitis ocu
lus uiderit, cæcabitur ſpes magna uindemiæ, & ideo, dũ*
9 *eſt clauſus, fodiatur. Terræ altitudinem cum fœcunditate,*

ſi ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor uerò, ſi ad arbuſta, uel uites. Vitis nouella ut facilè incrementum culta conſequitur, ita interitum celerem, ſi negligatur, incurrit. Modum tene æſtimatis facultatibus tuis in aſſumptione culturæ, ne ſuperatis uiribus, excedente menſura, turpiter deſeras, quod arroganter aſſumis. Semina pluſquam annicula eſſe non debent, ne uetuſtate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robuſtius, ſed menſuræ minus refundet. Omnia, quæ ſeruntur, creſcente luna, & diebus tepidis ſunt ſerenda. nam tepor euocat, frigus includit. Si tibi ager eſt ſiluis inutilibus tectus, ita eum diuide, ut loca pinguia puras reddas nouales, loca ſterilia ſiluis tecta eſſe patiaris, quia illa naturali ubertate reſpondent, hæc beneficio lætantur incendij. Sed ſic urenda diſtingues, ut ad incenſum agrum poſt quinquennium reuertaris: ita efficies, ut æqualiter uel ſterilis gleba cum fœcunda contendat. Græci iubent oliuam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris, atque uirginibus operandum. credo recordati arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem. Nomina frumentorum ſuperfluum eſt præcipere, quæ aut loco ſubinde, aut ætate mutantur. Hoc ſatis eſt, ut eligamus præcipua in ea regione, quam colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, & uitia pabularis, ſi uirides ſuccidantur, & ſtatim ſupra ſectas eorum radices aretur, ſtercoris ſimilitudine agros fœcundant, quæ ſi exaruerint antè, quàm proſcindas, in his terræ ſuccus aufertur. Ager aquoſus plus ſtercoris quærit, ſiccus minus. Calidis, maritimis, ſiccis, apricis, campeſtribus locis omne opus uinearum maturius inchoetur. frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non ſolũ de menſibus, aut diebus dixerim, ſed etiam de horis operandi.

10 *Omne opus ruſticum,cum fieri præcipitur,neque cito eſt,ſi ante quindecim dies: neque tardè, ſi poſt quindecim fiat. Frumenta omnia maxime lætantur patenti campo,& ſoluto,& ad ſolẽ recliui.Spiſſa,& cretoſa,& humida terra bene far,& triticũ nutrit:ordeũ agro ſoluto delectatur,& ſicco:nam in lutoſo ſparſum moritur. Trimeſtris ſatio locis frigidis & niuoſis conuenit,ubi qualitas æſtatis humecta eſt,cæteris raro reſpõdet euentu.Semen trimeſtre locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno: ſi neceſſitas cogat in ſalſa terra aliquid operari, extremo autumno plantanda eſt uel conſerenda, ut malitia eius hibernis imbribus eluatur. Aliquid etiã terræ dulcis,uel arenæ ſubijciẽdum eſt,ſi illi uirgulta committimus. Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, ut ad meliorem,quæ ſata fuerint,transferantur. Lapides,qui inſuper ſunt,hieme rigent,æſtate ferueſcunt:idcirco ſatis,arbuſtis,& uitibus nocent.Terra,quæ circa arbores mouetur,ita eſt uicibus permutanda,ut ei,quæ in ſummo fuerat,ima ſuccedat. In lætandis arboribus crates faciemus,terram prius trũco admouentes, & mox lætamen, ut ſic opus naturæ beneficio alternante cumuletur. Agri præſulem non ex dilectis, & tenerè educatis ſeruulis ponas,quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis expectat.*

De agri electione,uel ſitu. TIT. VII.

In eligendo agro, uel emendo conſiderare debebis,ne bonum naturalis fœcunditatis colentium deprauauerit inertia, & in degeneres ſurculos uber ſoli feracis expenderit, quod quanuis emendari poſſit inſitione meliorum, tamen harum rerũ ſine culpa melior uſus eſt, quàm cum ſpe corrigendi ſerus euentus. In ſeminibus ergo frumentorum præſens emendatio poterit eſſe. In uineis maxime

conſiderandum, atque uitandũ eſt, quòd plerique fecerunt ſtudendo famæ tantum, & latitudini paſtinorum ſemina uitium ſtatuentes, uel ſterilia, uel ſaporis indigni, quod grandi tibi labore conſtabit, ut corrigas, ſi agrum compares uitijs talibus occupatum. Poſitio ipſius agri, qui eligẽdus eſt, ea ſit. In frigidis prouincijs Orienti, aut Meridiano lateri ager eſſe debet oppoſitus, ne alicuius magni mõtis obiectu, his duabus partibus excluſis algore rigeſcat: aut per partem ſeptentrionis remoto, aut per Occidẽtis in ueſperam ſole dilato. In calidis uero prouincijs, pars potiꝰ Septentrionis optanda eſt, quæ & utilitati, & uoluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Si uicinus eſt fluuius, ubi ſtatuimus fabricæ ſedem parare, eius debemus explorare naturam, quia plerunque quod exhalat, inimicum eſt, à quo (ſi talis ſit) conueniet refugere conditorem. Palus tamen omni modo uitanda eſt, præcipuè quæ ab Auſtro eſt, uel Occidẽte, & ſiccari conſueuit æſtate, propter peſtilentiam, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio. TIT. VIII.

AEdificium pro agri merito, & pro fortuna domini oportet inſtitui: quod plerunque immodicè ſumptum difficilius eſt ſuſtinere, quàm condere. Ita igitur æſtimanda eſt eius magnitudo, ut ſi aliquis caſus incurrerit, ex agro, in quo eſt, unius anni, aut, ut multum, biennij penſione reparetur. Ipſius autem prætorij ſitus ſit loco aliquatenus erectiore, & ſicciore, quàm cætera, & propter iniuriã fundamentorũ, & ut læto fruatur aſpectu. Fundamenta autẽ hoc modo ponẽda ſunt, ut latiora ſint ex utraq; parte ſemipedis ſpatio, quàm parietis inſuper ſtruẽdi corpus increſcat. Si lapis, uel tofus occurrat, facilis cauſa eſt collocandi, in quo ſculpi tantũ fundamenti forma debebit, unius pe-

12 dis altitudine, uel duorum. Et ſi ſolida, uel cōſtructa inuenietur argilla, quinta, uel ſexta pars altitudinis eius, quæ ſupra terram futura eſt, fundamentis deputetur. quòd ſi terra laxior fuerit, modo maioris altitudinis obruantur, donec munda ſine ruderũ ſuſpicione occurrat argilla, quæ ſi omnino deſit, quartam merſiſſe ſufficiet. Studendum prætereà ut hortis, & pomarijs cingi poſſit, aut pratis. ſed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, & paululum ab occidente auertatur hiemali. Ita proueniet, ut per hiemem ſole illuſtretur, & calores eius æſtate non ſentiat.

De hibernis, & æſtiuis manſionibus, & pauimentis TIT. IX.

Forma tamen debet eſſe eiuſmodi, ut ad habitationem breuiter collectas & æſtati, & hiemi præbeat manſiones. Quæ hiemi parantur ita ſint conſtitutæ, ut poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum curſus hilarare. In his pauimenta opportuna eſſe debebunt. Primùm in fabricis planis earum obſeruandum eſt, ut æqualis, & ſolida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cum æſculeis nō miſceãtur. Nam quercus humore concepto, cum ſe cœperit ſiccare, torquebitur, & rimas in pauimento faciet: æſculus autē ſine uitio durat. Sed ſi quercu ſuppetente æſculus deſit, ſubtiliter quercus ſiccetur, & tranſuerſus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis, uel filice, humor calcis nuſquam ad tabulati corpus accedat. Tunc ſuper ſtatumunabis rudus, id eſt ſaxi contuſi duas partes, & cũ una calcis

13

temperatæ cõſtitues. Hoc cum ad ſex digitorum craſſitudinem feceris, & regula exploraueris æquale, ſi loca hiemalia ſunt, tale pauimentum debebis imponere, in quo uel nudis pedibus ſtantes miniſtri hieme non rigeſcant. Inducto itaque rudere uel teſtaceo pauimento, congeſtos, & calcatos ſpiſſe carbones cũ ſabulone, & fauilla, & calce permiſces, & huius impẽſæ craſſitudinem ſex uncijs iubebis imponi: quod exæquatum nigra pauimenta for mabit, & ſi qua fundentur ex poculis, uelociter rapta de ſugent. Sed ſi æſtiuæ manſiones ſunt, Oriẽtem ſolſtitialem, & partem Septentrionis aſpiciant, & uel teſtaceum (ſicut ſuprà diximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel teſſeras, uel ſcutulas, quibus æquale reddatur angulis, lateribúſq; coniunctis. Si hæc deerunt, ſupra marmor tuſum cernatur, aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce, & arena. TIT. X.

Præterea ſcire eſt neceſſarium conſtruenti, quæ calcis, & arenæ natura ſit utilis. Arenæ ergo foſſiciæ genera ſunt tria, nigra, caua, rufa: omnium præcipue rufa melior: meriti ſequentis eſt caua: tertium locum nigra poſſidet. Ex ijs, quæ compreſſa manu edit ſtridores, erit utilis fabricanti. Item ſi panno, uel linteo candidæ ueſtis inſperſa, & excuſſa nihil maculæ reliquerit, aut ſordis, egregia eſt. Sed ſi foſſilis arena non fuerit, de fluminibus, aut glarea, aut littore colligetur. Marina arena tardius ſiccatur, & ideo non continuè, ſed intermiſſis temporibus conſtruenda eſt, ne opus onerata corrumpat, camerarum quoque tectoria ſalſo humore diſſoluit. Nam foſſiles arenæ cementitijs parietibus, & cameris celeri ſiccitate utiles ſunt melioréſque, ſi ſtatim, cum effoſſæ ſunt, calci miſceantur. nam diuino ſole, aut pruina, aut imbre uaneſcunt.

14 *Fluuiales tectorijs magis poterunt conuenire. Sed ſi uti neceſſe ſit maris arena, erit commodũ prius eam lacuna humoris dulcis immergi, ut uitium ſalis aquis ſuauibus elota deponat. Calcem quoque ex albo ſaxo duro, uel Tiburtino, aut columbino fluuiali coquemus, aut rubro, aut ſpongia, aut marmore. poſtremo quæ erit ex ſpiſſo, & duro ſaxo, ſtructuris conuenit: ex fiſtuloſo uero, aut molliori lapide, tectorijs adhibetur utilius. In duabus arenæ partibus calcis una miſcenda eſt. In fluuiali uerò arena ſi tertiam partem teſtæ cretæ addideris, operum ſoliditas mira præſtabitur.*

De lateritijs parietibus. TIT. XI.

Quòd ſi lateritios parietes in prætorio facere uolueris, illud ſeruare debebis, ut perfectis parietibus, in ſummitate quæ trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea cum coronis prominentibus fiat ſeſquipedali altitudine, ut ſi corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint, parietem non poſſint ſtillicidia penetrare per pluuiam. Deinde prouidendum eſt, ut ſiccis, & aſperatis parietibus lateritijs inducatur tectorium, quod humidis, ac leuibus adhærere non poterit, & ideo tertiò eos prius debebis obducere ut tectorium ſine corruptione ſuſcipiant.

De lumine & altitudine. TIT. XII.

In primis ſtudendum eſt in agreſti fabrica, ut multa luce clareſcat: deinde ut partes temporibus diuiſas, ſicut ſuprà dixi, congruis partibus offeramus, id eſt æſtiuas Septentrioni, hibernas Meridiano, uernas, & autumnales Orienti. Menſura uerò hæc ſeruanda eſt in tricliniis, atque cubiculis, ut quanta latitudo, & longitudo fuerit, in unum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

De cameris cannicijs. TIT. XIII.

Cameras in agreſtibus ædificijs ex ea materia utilius erit formare, quæ facile inuenietur in uilla. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Aſſeres ligni Gallici, uel cupreſſi directos, & æquales conſtituemus in eo loco, ubi camera facienda eſt, ita ordinatos, ut inter ſe ſeſquipedalis mēſura ſit uacua. Tūc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis ad contignationem ſuſpendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Poſteà paluſtrem cannam, uel hanc craſſiorem, quæ in uſu eſt, contuſam, facta, & ſtrictim iuncta crate ſubnectimus, & per omne ſpatium cum ipſis aſſeribus, & perticis alligamus. Deinde primò impenſa pumiceâ induemus, & trulla æquabimus, ut inter ſe cannarum membra conſtringat. Pòſt arena, & calce coæquabimus. Tertiò tuſi marmoris puluerē miſtum cum calce ducemus, & poliemus ad ſummum nitorem.

De opere albario. TIT. XIIII.

Opus quoque albarium ſæpe delectat, cui calcē debebimus adhibere, cum multo tēpore fuerit macerata. ergo ut utilē probes, aſcia calcē quaſi lignū dolabis. Si nuſquā acies eius offenderit, & ſi quod aſciæ adhæret, fuerit molle, atque uiſcoſum, conſtat albarijs operibus conuenire.

De tectorijs TIT. XV.

Parietum uerò tectura ſic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequentetur inductio. cum ſiccari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. poſt hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. quæ inductio antè tandiu ſubigenda eſt, ut rutrum, quo calx ſubigitur, mundum leuemus. Hæc quoque marmoris grani inductio cum ſiccari cœperit, aliud corium ſubtilius oportet imponi: ſic

16 & ſoliditatem cuſtodiet, & nitorem.

De uitanda ualle. TIT. XVI.

Vitandum eſt autem, quod plerique fecerunt aquæ cauſa, uillas in infimis uallibus mergere, & paucorũ dierum uoluptatem præferre habitatorum ſaluti: quod etiã magis metuemus, ſi prouincia, quam colimus, de morbis æſtate ſuſpecta eſt. Cui ſi fons deſit, aut puteus, ciſternas cõſtruere conueniet, quibus omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De ciſternis, & maltha frigidaria.

TIT. XVII.

Signinis parietibus magnitudo ea, cui delectaris, & ſufficis, conſtruatur longior magis, quàm latior. Huius ſolũ alto rudere ſolidatum relicto fuſoris loco teſtacei pauimenti ſuperfuſione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura cædendum eſt ad nitorem, & lardo pingui decocto aſſiduè perfricandum. Quod ubi deducto humore ſiccatum eſt, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes ſimili corio uelentur obducti, & ita poſt diuturnam, & ſolidam ſiccitatem, aquæ præbeatur hoſpitium. Anguillas ſanè, piſcéſque fluuiales mitti in his, paſcíque conueniet, ut horum natatu aqua ſtans agilitatem currentis imitetur. Sed ſi aliquando in quocunque loco pauimenti, uel parietis tectura ſuccumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens poſſit includi. Rimas, & lacunas ciſternarum, & piſcinas, uel puteos ſarciemus hoc genere, & ſi humor per ſaxa manabit, picis liquidæ quantum uolueris, & tantundem ſumes unguinis, quod uocamus axungiam, uel ſeuum. Tunc in olla utrunque miſcebis, & coques donec ſpumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadẽ refrigerata permiſtio, calcem minutim ſuperadij-

cies,& ad unum corpus omnia miſta reuocabis. Cúmque 17
uelut ſtrigmẽtum feceris,inſeres locis corruptis, ac manantibus,& preſſum ſumma denſitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci,& opertis immeare ciſternis. nam cæleſtis aqua ad bibendum omnibus antefertur,ut & ſi fluens adhiberi poſſit,quæ ſalubris non eſt, lauacris debeat,& hortorum uacare culturæ.

De cella uinaria. TIT. XVIII.

Cellam uinariam Septentrioni debemus habere oppoſitam frigidam, uel obſcuræ proximam longe à balneis, ſtabulis,furno,ſterquilinijs, ciſternis,aquis, & cæteris odoris horrendi:ita inſtructam neceſſarijs,ut non uincatur à fructu: ſic autem diſpoſitam, ut baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum. Ad quod inter duos lacus,qui ad excipiẽda uina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcendatur. Ex his lacubus canales ſtructi, uel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo dolijs per uicinos meatus manantia uina defundant. Si copia maior eſt,medium ſpatium cupis deputabitur,quas ne ambulacra prohibeant,baſellis altioribus impoſitas,uel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe longiore diſtantes,ut (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quòd ſi cupis locum ſuum deputabimus,is locus ad calcatorij ſimilitudinem podijs breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur,ut etiã ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura uina quæ fluxerint.

De horreis. TIT. XIX.

Situs horreorum quamuis ipſam Septentrionis deſideret partem,& ſuperior,& longe ab omni humore,& lætamine, & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, uentoſus, &

18 *ſiccus,cui prouidendum ſtructuræ diligentia,ne rimis poſ-
ſit abrumpi.Solum igitur omne bipedis ſternatur,uel mi-
noribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debe-
mus imprimere.Tunc diuiſas cellas(ſi magnus ſperabitur
ſeminum modus)grano cuique tribuemus, & ſi terræ pau
peries minora promittit, uel craticijs podijs erunt diſcer-
nenda granaria,uel uimineis uaſculis reditus tenues colli-
gemus. Sed factis granarijs,amurca, luto miſta parietes li-
niuntur,cui aridi oleaſtri,uel oliuæ folia pro paleis adijci-
untur. quo tectorio ſiccato,rurſus amurca reſpergitur,quæ
ubi ſiccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res gurgulio-
nibus, & cæteris noxijs animalibus inimica eſt. Aliqui
coriandri folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutu-
ra. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius e-
rit,quàm ſi ex areis in alterum locum uicinum tranſfuſa
refrigerētur aliquantis diebus,atq; ita horreis inferantur.
Negat Columella uētilanda eſſe frumenta,quia magis mi-
ſcentur animalia totis aceruis. quæ ſi non moueantur, in
ſummitate intra menſurā palmi ſubſiſtent, & hoc uelut
corrupto corio cætera illæſa durabūt. Aſſerit idem,noxia
animalia ultra prædictam mēſuram non poſſe generari.
Herba coniza ſicca(ut Græci aſſerunt)ſubſtrata frumen-
tis addit ætati. ab horreis tamē Auſter debet eſſe auerſus.*

De olei factorio. TIT. XX.

*Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & con
tra frigus munita,ut illi per ſpecularia debeat lumen ad-
mitti. Ita & operas,quæ hieme futuræ ſunt, nullus algor
impedit:& oleum cum premetur,adiutum tēporibus,fri-
gore non ualebit aſtringi. Trapetis, & rotulis & prælo
nata eſt forma,quam conſuetudo dictauit.Receptacula olei
ſemper munda ſint, ne nouos ſapores infecta ueteri ran-*

fore corrumpant. At ſiquis maiori diligētiæ ſtudet, ſub- 19
iectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem
ſuggerat fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine
fumi nidore uaporabit, quo ſæpe infectum, colore corrum-
pitur, & ſapore.

De ſtabulis equorum, uel boum. TIT. XXI.

Stabula equorum, uel boum meridianas quidem pla-
gas reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis luminibus
quæ per hiemem clauſa nihil noceant, per æſtatem patefa-
cta refrigerēt. Ipſa ſtabula propter ungulas animalium,
ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues *nitidiores fient, ſi*
focum proxime habeant, & ignis lumen intendant. O*cto*
pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum paribus abundāt,
& in porrectione XV. Plancæ *roboreæ ſupponantur ſta-*
tionibus equorum cum ſtramine, ut iacentibus molle ſit,
ſtantibus durum.

De corte. TIT. XXII.

Cors *ad meridiē pateat, & obiecta ſit ſoli, quo facilius*
hieme aliquem teporem concipiat, propter ea, quæ inſunt
animalia, quibus etiam ad æſtatis temperādum calorem
porticus furcis, aſſeribus, & frōde formari debent, quæ uel
ſcandulis, uel (ſi copia ſuppetit) tegulis, uel ſi facilius & ſi-
ne impenſa placuerit) tegentur caricibus aut geniſtis.

De auiarijs. TIT. XXIII.

Circa *parietes cortis extremos auiaria facienda ſunt,*
quia ſtercus auiū maxime neceſſariū eſt agriculturæ, exce-
pto anſerū lætamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt.
Sed *habitacula cæterarū auium maxime neceſſaria ſunt.*

De columbarijs. TIT. XXIIII.

Columbarium *uero poteſt accipere ſublimis una tur-*
ricula in prætorio conſtituta, leuigatis, ac dealbatis parie- 20

tibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtel læ breuiſſimæ fient, ut columbas ſolas ad introitum, exitúmque permittant. Nidi figurentur interius. A muſtellis tutæ fient, ſi inter eas frutex uirgoſus ſine folijs aſper, uel uetus ſpartea proijciatur, qua animalia calciātur, ut eam ſecretò non uidentibus alijs unus attulerit, non pereūt. Et neque locū deſerunt, ſi per omnes feneſtras aliquid de ſtrāgulati hominis loro, aut uinculo, aut fune ſuſpendas. Inducunt alias, ſi cumino paſcantur aſſiduè, uel ſetoſi hirci alarum balſamu liquore tangantur. Fœtus frequentant, ſi ordeum torrefactum, uel fabam, uel herbū ſæpe conſumant. Triginta autem colūbis uolantibus diurni tres ſextarij tritici ſufficiant, aut creturæ, ita ut herbū fœtus gratia menſibus præbeamus hibernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica ſuſpendere.

De Turturibus. TIT. XXV.

Sed columbarij cellæ duo ſubiecta cubicula fiāt. Vnum breue, & prope obſcurum, quo turtures claudi poſſint. quos nutrire facillimum eſt. nam nihil expetunt, niſi ut æſtate, qua ſola maxime pingueſcunt, triticum, uel milium mulſa maceratum ſemper accipiant. Semodius unus diurnus centum uiginti turturibus ſufficit. Aqua ſanè eis frequenter mundior debet offerri.

De Turdis. TIT. XXVI.

Aliud uerò cubiculū turdos nutriat, qui ſi alieno tempore ſaginentur, & uoluptatem cibi, & reditum maximum præſtant, parcitati beneficium miniſtrante luxuria. Sit autem locus mundus, & lucidus, & undique leuigatus. Tranſuerſæ in hoc perticæ figuntur, quibus poſſint poſt incluſum uolatum ſedere. Rami etiam uirides ſæpe mutentur. Caricæ tunſæ miſtis pollinibus largiſſime præ-

beantur. Myrti etiam, ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, ederæ, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia, & maxime aqua munda præbeatur. Claudantur illæſi, & recēter capti miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis mœſtitudinem conſolentur.

De Gallinis. TIT. XXVII.

Gallinas educare nulla mulier neſcit, quæ modò uideatur induſtria. Hoc de his præcepiſſe ſufficiat, ut fumo, puluere utantur, & cinere. Sint præcipue nigræ, aut flaui coloris, ſed albæ uitentur. Vinaceæ cibo ſterileſcunt. Ordeo ſemicocto & parere ſæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Duobus cyathis ordei bene paſcitur una gallina, quæ ſit uaga. Supponenda ſunt his ſemper oua numero impari, luna creſcente, à decima uſque in quintamdecimam. Pituita his naſci ſolet, quæ alba pellicula linguam ueſtit extremam. Hæc leuiter unguibus uellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conſpergitur. Item allij nucea trita cum oleo faucibus inſeritur: ſtaphiſagria etiam prodeſt, ſi cibis miſceatur aſſidue. Si amarū lupinum comedant, ſub oculis illis grana ipſa procedunt, quæ niſi acu leuiter apertis pelliculis auferātur, extinguunt. Oculos portulacæ ſucco forinſecus, & mulieris lacte curemus, uel hammoniaco ſale, cui mel & ciminum æquale miſcentur. Pediculos earum perimit ſtaphiſagria, & torrefactum ciminum pari pondere, & pariter tunſa cum uino, & amari lupini aqua, ſi penetret ſecreta pennarum.

De Pauonibus. TIT. XXVIII.

Pauones nutrire facillimum eſt, niſi fures, aut animalia inimica formides, qui plerunque per agros uagantes ſponte ſe paſcunt, pullóſque educunt, & altiſſimas ueſpere

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

22 *arbores petunt. Vna uerò his cura debetur, ut incubantes per agrum fœminas, quæ hoc paſſim faciunt, à uulpe cuſtodias. Ideo in inſulis breuibus meliori ſorte nutriuntur. Vni maſculo fœminæ quinque ſufficiunt. Maſculi oua, & pullos ſuos perſequuntur uelut alienigenas, priuſquam illis criſtarum naſcatur inſigne. Ab Idibus Februarijs calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinẽ prouocantur, ſi eis quinto quoque die tepida præbeatur. Sex cyathi uni ſufficiunt. Cupidinem coeũdi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudæ gemmantis incuruat, & ſingularum capita occulta pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procurrens. Si oua pauonum gallinis ſupponantur, excuſatæ matres ab incubatione tribus uicibꝰ per annum fœtus edunt. Primus partus quinque ouorum, ſecundus quatuor, tertius trium, uel duorum eſſe conſueuit. Sed electæ (ſi hoc placuerit) nutrices gallinæ ſint, quæ à primo incremento lunæ nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita, quinque pauonina, & cætera ſui generis. Decima die oua omnia gallinacea ſubtrahantur, & alia itẽ gallinacea totidẽ recentia ſupponantur, quot ablata ſunt, ut trigeſima luna, hoc eſt expletis triginta diebus, poſſint cum pauoninis ouis aperiri. Oua autem pauonũ, quæ gallinæ ſubiecta ſunt, ſæpe manu conuertantur, quia hoc ipſa facere uix ualebit. Vnã partem oui notabis, ut te ſubinde conuertiſſe cognoſcas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora ſuppones. Natos autem pullos ſi ad unam trãſferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uigintiquinque ſufficere. Mihi uerò, ut bene educi poſſint, uidẽtur quindecim ſatis eſſe. Primis diebus far ordei conſperſum uino, pullis dabitur, uel undecunque cocta pulticula, & refrigerata. Poſtea adijcietur porrum conci-*

ſum,uel caſeus recens,ſed expreſſus:nam ſerum pullis nocet. Locuſtæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita paſcendi ſunt uſque ad ſextũ menſem. Deinde ordeum poteris præbere ſolenniter. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt,etiam in agrum tutò eijci poſſunt comitante nutrice paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad uillam. Pituitas uero, & cruditates ijs remedijs ſubmouebis,quibus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cum incipit criſta produci:nam patiuntur languores infantum ſimilitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

De Phaſianis. TIT. XXIX.

In phaſianis nutriẽdis hoc ſeruandum eſt, ut nouelli ad creandos fœtus parẽtur,id eſt qui anno ſuperiore ſunt editi:ueteres enim fœcundi eſſe non poſſunt. Ineũt fœminas menſe Martio uel Aprili. Duabus unus maſculus ſufficit,quia cæteras aues ſalacitate nõ æquat. Semel in anno fœtus creant. Viginti fere ouis pariendi ordo concluditur. Gallinæ his melius incubabunt,ita ut quindecim phaſianina oua nutrix una cooperiat, & cætera ſui generis ſupponantur. In ſupponendo,de luna, & diebus quæ ſunt in alijs dicta ſeruentur. Trigeſimus dies maturos pullos in lumen emittet. Sed per quindecim dies diſcocto,ac refrigerato leniter ordei farre paſcentur,cui uini imber aſpergitur. Pòſt triticum fractũ præbebis,& locuſtas,& oua formicæ. Sanè ab aquæ prohibeantur acceſſu,ne eos pituita concludat. Quòd ſi pituitam patientur phaſiani,allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare,uel uitiũ,ſicut gallinis fieri conſueuit,auferre. Saginãdi hæc ratio eſt, ut uniꝰ modij triticea farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per XXX dies miniſtrata ſufficiat:uel,ſi ordeaceã farinã præbere uolueris,unius,

24 & ſemiſſis modij farina per prædictos dies ſaginam replebit. Obſeruandū ſanè eſt, ut offulæ ipſæ oleo leuigentur aſperſo, & ita inſerātur faucibus, ne ſub infima linguæ parte mergantur: quod ſi euenerit, ſtatim pereūt. Illud quoq; magnopere curemus, ne præbeātur noua alimenta, niſi digeſtis alijs, quia eos facillime onus cibi hærentis extinguit.

De Anſeribus. TIT. XXX.

Anſer ſanè nec ſine herba, nec ſine aqua facile ſuſtinetur: locis conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu lædit, & ſtercore: pullos præſtat, & plumas, quas & autumno uellamus, & uere. Vni maſculo tres fœminæ ſufficiant. Si deſit fluuius, lacuna formetur. Si herba non ſuppetit, trifolium, fœnum Græcum, agreſtia intyba, lactuculas ſerelas ſeremus alimento. Albi fœcundiores ſunt: uarij, uel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum tranſierunt. Incubant à Calendis Martij uſque ad æſtiuum ſolſtitium. Plus parient, ſi gallinis oua illarum ſupponātur. Extremum partum matribus iam uacaturis educare permittimus: pariture ad haram perducantur. Cum ſemel hoc feceris, conſuetudinem ſponte retinebūt. Gallinis ſicut pauonina, etiam anſeris oua ſupponas. Sed anſerina oua ne noceant ſuppoſitis, ſubijciatur urtica. Paruu primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatuor menſibus bene ſaginantur, nam melius pingueſcunt in tenera ætate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licētia prohibetur, loco obſcuro clauden tur, & calido: ſic maiores etiā ſecundo menſe pingueſcunt. nam paruuli ſæpe die trigeſimo moriuntur. Saginantur uerò melius, ſi ad ſatietatem miliū præbeamus infuſum. Inter anſerum cibaria legumen omne porrigi poteſt, exce-

pto eruo. Cauendum eſt etiam, ne pulli eorum ſetas gluti- 25
ant. Græci ſaginandis anſeribus polentæ duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerũt pro appetendis uoluptate ſumenda, tribus per diem uicibus potu adiuuant: media quoque nocte aquam miniſtrant. Peractis uero X X X *diebus, ſi ut iecur his tenereſcat, optabis, tunſas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, & per dies uiginti cõtinuos miniſtrabis anſeribus.*

De piſcinis. TIT. XXXI.

His ordinatis, cætera exequenda ſunt. nam piſcinæ duæ uel ſolo impreſſæ, uel cæſo lapide circa uillam eſſe debebunt, quas facile eſt, aut fonte, aut imbre ſuppleri, ut una ex his uſui ſit pecoribus, uel auibus aquaticis : alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, & ſi qua ruſticitas conſueuit infundere.

De fœnili, paleario, lignario. TIT. XXXII.

Fœni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atque perflabiles, & longe remoueantur à uilla propter caſum ſurripientis incendij.

De ſterquilinio. TIT. XXXIII.

Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, ut ſi qua inſunt ſpinarum ſemina, putreſiant. Stercus aſinorum primum eſt maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum: porcinum uero peſſimum, cineres optimi. Sed columbinum feruidiſſimum, cæterarúmque auium ſatis utile eſt, excepto paluſtriũ. Stercus, quod anno requieuerit, ſegetibus utile eſt, nec herbas creat: ſi
uetuſtius ſit, minus proderit. Pratis uero recentia ſterco- 26

ra proficient ad uber herbarum. Et maris purgamenta, ſi aquis dulcibus eluantur, miſta reliquis uicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quem ſaturiens aqua, uel fluuij incrementa reſpuerint.

De locis horti, & pomarij, & ſepibus, & ſerendi tempore. TIT. XXXIIII.

Horti, & pomaria domui proxima eſſe debebunt. Hortus ſit ſterquilinio maxime ſubiectus, cuius ſucco ſponte fœcundet. Ab area longe ſitus ſit: nam puluerem palearũ patitur inimicum. Felix poſitio eſt, cui leniter inclinata planicies curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit, aut imprimendus eſt puteus: aut, ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruẽda eſt, ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per æſtiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus, uel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates. Sed huic quanuis contra neceſſitatem miſta ſtercore quælibet terra conueniat, tamen hæc genera ſunt in electione uitanda, creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque cuſtodies in hortis, quos humoris natura non adiuuat, ut diuidas per partes, & hieme ad Meridiem, æſtate ad Septentrionem ſpatia colenda conuertas. Debent etiam horti eſſe clauſi: ſed munitionis multa ſunt genera. Alij luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia ſuppetit, macerias luto, & lapide excitant. Plerique ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt. Nonnulli foſſis ſpatia colenda præcingunt, quod uitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi forte locus paluſtris colatur. Alij ſpinarũ plantas, & ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpinæ, quæ rubus caninus

uocatur, matura colligere, & cũ farina erui ex aqua mace- 27
rata miſcere, funes dehinc ſparteos ueteres hoc genere mi-
ſtionis ſic inducere, ut intra funes ſemina recepta ſeruen-
tur uſque ad uerni temporis initia. Tunc ubi ſepes futura
eſt, duos ſulcos tribus à ſe pedibus ſeparatos ſeſquipedis
altitudine faciemus, & per utroſque, funes cum ſeminibus
obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſentes,
quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter
ſe ſentes per ſpatia uacua relicta iũgentur. Partes ſanè hor
ti ſic diuidendæ ſunt, ut eæ in quibus autumno ſeminabi-
tur, uerno tẽpore paſtinentur: quas ſeminibus uere comple
bimus, autumni tempore debebimus effodere. Ita utraque
paſtinatio decoquetur beneficio algoris, aut ſolis. Areæ fa-
ciendæ ſunt anguſtiores, & longæ, id eſt duodecim pedũ
longitudine, & ſex latitudine, ut ſint propter ſpatia utrin
que purganda diuiſæ. Margines uero earum locis humi-
dis, uel irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis uno extu-
liſſe ſufficiet. Inter areas (ſi humor conſueuit effluere) ſpa-
tia altiora ipſis areis eſſe debebunt, ut facilius ingredia-
tur aream de ſuperiore parte humor admiſſus, & ubi ſi-
tientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auerti. Serendi
tempora licet per menſes certa ſignemus, tamen ſecundum
loci, & cæli naturam unuſquiſque cuſtodiat. Frigidis locis
autumnalis ſatio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis
autem regionibus, & autumnalis ſerior fieri poteſt, & uer
na maturior. Quæcunque ſerenda ſunt, cum luna creſcit,
ſeminentur: quæ ſecanda ſunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. TIT. XXXV.

Contra nebulas, & rubiginem, paleas, & purgamen-
ta pluribus locis per hortum diſpoſita ſimul omnia, cum
nebulas uideris inſtare, combures. Contra grandinẽ multa 28

dicuntur. Panno roſeo mola cooperitur. Item cruentæ ſecures contra cælum minaciter leuantur. Item omne horti ſpatium alba uite præcingitur: uel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur: uel ferramenta, quibus operãdum eſt, ſepo unguntur urſino. Aliqui urſi adipem cum oleo tuſum reſeruant, & falces hoc, cum putaturi ſunt, ungunt. Sed hoc in occulto debet eſſe remedium, ut nullus putator intelligat: cuius uis tanta eſſe perhibetur, ut neque gelu, neque nebula, neque alio malo poſſit noceri. Intereſt etiam ut res profanata non ualeat. Contra culices, & limaces uel amurcam recentem, uel ex cameris fuliginem ſpargimus. Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus: ſi foris ueniunt, omne horti ſpatium cinere, aut cretæ candore ſignemus. Contra erucas ſemina, quæ ſpargenda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiant, uel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. item ſquillam uel in horto ſerunt, uel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera, hortum faciũt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Contra animalia, quæ uitibus nocent, cantharides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo merſas reſolui patieris in tabem: & cũ putandæ ſunt uites, hoc oleo falces putatorias perunges. Extinguntur cimices amurca, & felle bubulo lectis, aut locis perunctis, uel folijs ederæ tritis ex oleo, uel incenſis ſanguiſugis. Vt olera animalia infeſta non generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, quæ ſparſurus es, ſicca: uel mentam locis pluribus, maxime inter caules, ſere: hoc præſtare fertur eruum aliquãtulum ſatum, præcipuè ubi ra-

diæs, & rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami 29
miſtum, fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Campas
fertur euincere, qui fuſticulos allij ſine capitibus per horti
omne ſpatium comburens, nidorem locis pluribus excitarit. Si contra eaſdem uitibus uoluerimus conſulere, allio trito falces putatoriæ feruntur unguendæ. Naſci quoque prohibentur, ſi circa arborum, uel uitium crura bitumen, & ſulfur incendas: uel ſi ablatas de horto uicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia uniuerſa diffundas. Ne cantharides uitibus noceant, in cote, qua falces acuuntur, ipſæ ſunt conterendæ. Democritus aſſerit, neque arboribus, neque ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtijs, ſi fluuiales cácros plurimos, uel marinos, quos Græci καρκίνους nominant, non minus quàm decem fictili uaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, ut decem diebus ſole uaporentur. Poſtea quæcunque illæſa uolueris eſſe, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec ſolidè, quæ optaueris adoleſcant. Formicas abiges, ſi origano, & ſulfure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item coclearum uacuas teſtas ſi uſſeris, & eo cinere foramen inculces. Culices Galbano infuſo fugantur, aut ſulfure. Pulices amurca per pauimentum frequenter aſperſa, uel cimino agreſti cum aqua trito, uel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua reſolutum ſæpe infundes, uel aquam lupinorum pſilotri auſteritatibus iũctam. Mures, ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur, ſi helleboro nigro caſeum, uel panem, uel adipes, uel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & coloquintidis ſuffuſio ſic nocebit. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle maceranda ante quàm ſpargas. Non-

nulli rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Talpas Græci *hoc genere perſequuntur:* Nucem *perforari iubent, uel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. ibi paleas, & ceram cum ſulfure ſufficienter includi. tunc omnes paruulos aditus, & reliqua ſpiramenta talparũ diligenter obſtrui, unum foramen, quod amplum ſit reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam, ſic poni, ut ab una parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat: ſic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari.* Mures *ruſticos, ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit ac perimet.* Serpẽtes *propè omni auſteritate fugantur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat.* Vramus *galbanum, uel cerui cornua, radices lilij, capræ ungulas.* Hoc *genere monſtra noxia prohibentur.* Opinio Græcorum *eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam poſſe tranſire: quòd ſi imobſeruantes homines ſub aere deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant.* Pelli *etiam dicuntur amari lupini, uel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur.* Exiſtimant *aliqui locuſtas, uel ſcorpios fugari poſſe, ſi aliqui ex eis urãtur in medio.* Campas *nonnulli ficulneo cinere perſequuntur: ſi permanſerint, urina bubula, & amurca æqualiter miſta conferueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge.* πρασοκόριδας Græci *uocant animalia, quæ ſolent hortis nocere. ergo uentriculum ueruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire.* Poſt *biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta.* Hoc *cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extin-*

gues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili pellem, uel hyænæ, uel marini uituli per ſpatia poſſeſſionis circunferat, & in uillæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum uiderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens uineas perambulet, & reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, & glebas dorſi eius obijciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere. Nonnulli ubi inſtare malum uiderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu ut ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item uituli marini pellis in medio uinearum loco uni ſuperiecta uiticulæ creditur contra imminens malum totius uineæ membra ueſtiſſe. Omnia ſemina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, ſed non uirginis, intra hortum ponenda eſt, uel etiam aſinæ. Credũtur enim ſua præſentia fœcundare, quæ ſpectant.

De area. TIT. XXXVI.

Area longe à uilla eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel procuratoris uicinitate ſuſpecta. Sit autem uel ſtrata ſilice, uel ſaxo montis exciſa, uel ſub ipſo trituræ tempore ungulis pecorum, & aquæ admiſtione ſolidata, clauſa deinde & robuſtis munita cancellis propter armẽta, quæ cum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta tranſfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde undecunque proximum tectum, maxime in humidis regionibus: ſub quo propter imbres ſubitos frumenta

(ſi neceſſitas coegerit)raptim uel munda, uel ſemitrita po-
32 nantur.Sit autem area loco ſublimi, & undecunque per-
flabili,longe tamen ab hortis,uineis,atq; pometis. nam ſi-
cut radicibus uirgultorum proſunt lætamen,& paleæ,ita
inſidentes frōdibus eas perforant,atq; arere compellunt.

De apium caſtris. TIT. XXXVII.

Apibus ſtationem non longe à domini ædibus in hor-
ti parte ſecreta,& aprica,& à uentis remota,& calidiore
locare debemus: quæ in quadratam conſtituta menſuram
fures, & acceſſus hominum, pecudúmque ſubmoueat. Sit
abundans floribus,quos in herbis,uel in fruticibus,uel in
arboribus procuret induſtria.Herbas nutriat, origanum,
thymum,ſerpyllum,ſatureiam,meliſphyllum,uiolas agre-
ſtes,aſphodillum,citraginem,amaracum,hyacinthum,qui
iris, uel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorū, narciſſum,
crocum,cæterásque herbas ſuauiſſimi odoris, & floris.In
fruticibus uero ſint roſæ,lilia,fabæ,roſmarinus,hederæ.In
arboribus Ziziphus, amygdalus,perſicus,pyrus, pomife-
ræque arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet flore,
uel ſucco. Silueſtria uero glandifera robora,terebinthus,
lentiſcus,cædrus,tilia,ilex minor,& cinus,ſed taxi remo-
ueantur inimicæ.Primi ſaporis mella thymi ſuccus effun-
dit.Secundi meriti timbra,ſerpyllum,uel origanum. Tertij
meriti roſmarinus,& ſatureia.Cætera,ut arbutus & ole-
ra ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint autem arbores à
Septentrionali parte diſpoſitæ.Frutices atque uirgulta or-
dines ſuos ſub macerijs exequantur.Herbas deinde in pla
no poſt frutices conſeremus, Fons,uel riuus huc conueniat
otioſus,qui humiles tranſeundo formet lacunas,quas ope
riant rara,& tranſuerſa uirgulta,ſedes tutas apibus præ
bitura,cum ſitient.Sed ab his apiū caſtris longe ſint omnia

odoris horrendi, balneæ, ſtabula, coquinæ fuſoria. Fugabimus præterea animalia, quæ ſunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his ſimilia. Aues etiam pannis, & crepitaculis terreamus. Purus cuſtos, frequens, & caſtus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus qui ad humanam uocem falſa imitatione reſpondet. Abſint & herbæ, tithymallus, helleborum, tapſia, abſinthium, cucumis agreſtis, & omnis amaritudo conficiendæ aduerſa dulcedini.

De uaſculis apiū formandis. TIT. XXXVIII.

Aluearia meliora ſunt, quæ cortex formabit raptus ex ſubere, quia non tranſmittunt uim frigoris, aut caloris. poſſunt tamen & ex ferulis fieri: ſi hæ deſint, ſalignis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis, more cuparum. Fictilia deterrima ſunt, quæ & hieme gelantur, & æſtate ferueſcunt. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta teſtaceo, & albario opere leuigata, propter lacertarum, cæterorúmque animalium noxam, quibus eſt moris irrepere: & ſupra hæc podia aluearia collocentur, ita ut non poſſint imbre penetrari, ſpatiolis inter ſe patentibus ſegregata. Anguſtus tamen aditus admittat examina propter frigoris, & caloris iniuriam. Sanè uentis frigidioribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus apricare. Aditus omnes ſoli opponantur hiberno, qui in uno corpore duo, uel tres eſſe debebunt ea magnitudine, quæ apis formam non poſſit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto: uel ſi apes obſidere uoluerint exeuntes, alio, ubi non fuerint, utentur egreſſu.

De apibus emendis. TIT. XXXIX.

Apes ſi emendæ ſunt, prouideamus ut plena aluearia
34 *comparentur: quam rem uel inſpectio, uel murmuris magnitudo, uel frequentia monſtrat cõmeantis, ac remeantis examinis: & ex uicina potius quàm ex longinqua regione, ne aeris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ ſunt, collo nocte portentur: nec collocare, nec aperire aluearia niſi ueſpere inſtante debemus. Speculemur deinde per triduum, ne omne ianuas ſuas egrediatur examen. hoc enim ſigno fugam meditantur aſſumere. Contra hæc, & cætera ſuo unumquodq; menſe reuidebimus. Tamen creduntur non fugere, ſi ſtercus primogeniti uituli adlinamus oribus uaſculorum.*

De balneis. TIT. XL.

Non alienum eſt, ſi aquæ copia potiatur, patremfamiliâs de ſtructura balnei cogitare: quæ res & uoluptati plurimum confert, & ſaluti. Itaque balneum conſtituemus in ea parte, qua calor futurus eſt, loco ab humore ſuſpenſo, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à parte Meridiana, & Occidentis hiberni, ut tota die ſolis iuuetur, & illuſtretur aſpectu. Suſpenſuras uero cellarum ſic facies: Aream primo bipedis ſternis, inclinata ſit tamen ſtratura ad fornacem, ut ſi pilam miſeris, intro ſtare non poſſit, ſed ad fornacem recurrat. ſic eueniet, ut flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc ſtraturã pilæ lateraculis argilla ſubacta, & capillo conſtructæ fiãt diſtantes à ſe ſpatio pedis unius, & ſemiſſis: altæ pedibus binis ſemis. Super has pilas bipedæ conſtituantur binæ in altum, atque his ſuperfundãtur teſtacea pauimenta, & tunc ſi copia eſt, marmora collocentur. Miliarium uero plumbeum, cui ærea patina ſub-

eſt, inter ſoliorum ſpatia forinſecus ſtatuemus fornace ſubiecta, ad quod miliarium fiſtula frigdaria dirigatur, & ab hoc ad ſolium, ſimilis magnitudinis fiſtula procedat, quæ tantum calidæ ducat interius, quantum fiſtula illi 35
frigidi liquoris intulerit. Cellæ *autem ſic diſponantur, ut quadræ non ſint, ſed (uerbi gratia) ſi* X V *pedibus longæ fuerint,* X *latæ ſint: fortius enim uapor inter anguſta luctabitur.* Soliorum *forma pro uniuſcuiuſque uoluntate fundetur.* Piſcinales *cellæ in æſtiuis balneis à* Septentrione *lumen accipiant, in hiemalibus à* Meridie. Si *fieri poteſt, ita conſtituantur balneæ, ut omnis earum per hortos decurrat eluuies.* Cameræ *in balneis ſi ſigninæ fiant, fortiores ſunt.* Q*uæ uero de tabulis fiunt, uirgis ferreis tranſuerſis, & ferreis arcubus ſuſtinentur.* Sed *ſi tabulas nolis imponere, ſuper arcus, ac uirgas, bipedas conſtitues ferreis anchoris colligatas, capillo inter ſe, atque argilla ſubacta cohærentes, & ita impenſam teſtaceam ſubter inducis: deinde albarij operis nitore decorabis.* Poſſu*mus etiam, ſi compendio ſtudemus, hiberna ædificia balneis imponere: hinc & habitationi teporem ſubmittimus, & fundamenta lucramur.*

De *malthis, calidaria, & frigidaria.* TIT. XLI.

Scire *conuenit, quoniā de balneis loquimur, quæ ſunt malthæ calidariæ uel frigidariæ, ut ſiquādo in ſolijs ſciſſa ſunt opera, poſſit repente ſuccurri.* Calidariæ *compoſitio talis eſt:* Picem *duram, ceram albam ponderibus æquis, ſtupam, picis liquidæ totius ponderis dimidiam partem, teſtam minutam, florem calcis, omnia ſimul miſta in pila contundes, & iuncturis curabis inſerere.* Aliter: Ammoniacum *remiſſum, ficum, ſtupam, picem liquidam tundis pilo, & iuncturas oblinis.* Aliter: Ammoniacū, *& ſul-*

ſur utrunque reſolutum line, uel infunde iuncturis. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum ſuper remiſſum ſimul iuncturis adline,& cautere cuncta percurre.Item florem calcis cum oleo miſtum iuncturis illine,&
36 *caue ne mox aqua mittatur. Aliter:Sanguini taurino,& oleo florem calcis admiſce, & rimas coniunctionis obducito.Item ficum & picem duram,& oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes . His omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthæ frigidariæ,ſanguinem bubulum,florem calcis, ſcoriam ferri, pilo uniuerſa contundes, & ceroti inſtar efficies,& curabis adlinire.Item ſeuum liquefactum cribellato cineri admiſtum frigidæ aquæ inter rimas labenti,ſi adlinatur obſiſtet.*

De piſtrino. TIT. XLII.

Si aquæ copia eſt,fuſura balnearum debent piſtrina ſuſcipere, ut ibi formatis aquarijs molis ſine animalium, uel hominum labore frumenta frangantur.

De inſtrumentis agreſtium. TIT. XLIII.

Inſtrumenta uero hæc,quæ ruri neceſſaria ſunt,præparemus. Aratra ſimplicia, uel ſi plana regio permittit, aurita, quibus poſſint contra ſtationes humoris hiberni, ſata celſiore ſulco attolli. Bidentes,dolabras,falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Item meſſorias, uel fœnarias, ligones, lupos, id eſt ſerrulas manubriatas minores, maioréſque ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod per ſerram fieri non poteſt,reſecando trunco arboris,aut uitis interſeri:acus,per quas in paſtinis ſarmēta merguntur, falces à tergo acutas, atque lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus ſurculi aridi,aut extantes facilius amputentur.Item falciculas breuiſſimas tribulatas , quibus filicem ſolemus ab-

ſcindere,ſerrulas minores,uangas,runcones,quibus uepreta perſequimur,ſecures ſimplices, uel dolabratas,ſarculos, uel ſimplices,uel bicornes, uel aſcias in auerſa parte reſerentes raſtros.Item cauteres, caſtratoria ferramenta,atque tonſoria,uel quæ ad animalium ſolent pertinere me
dicinam . Tunicas uero pelliceas, cum cucullis, & ocreas, 37
manicáſque de pellibus,quæ uel in ſiluis,uel in uepribus, ruſtico operi,& uenatorio poſſint eſſe communes.Expletis ijs,quæ pertinent ad generale præceptum,nunc operas ſuas ſingulis menſibus explicabimus, & à menſe Ianuario faciemus initium.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus. TIT. I.

IANVARIO menſe locis temperatis ablaqueandæ ſunt uites, quod Itali excodicare appellant, id eſt circa uitis radicem dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus uelut lacus efficere,ut ſolis teporibus,& imbribus prouocentur.

De pratis abſtinendis,in locis macris. TIT. II.

Apricis,aut macris, aut aridis locis prata iam purganda ſunt,& à pecore uindicanda.

De proſcindendis agris,& iungendis bobus uel arandi diſciplina. TIT. III.

Pingues,& ſicci agri proſcindi, & apparari iam poſſunt. Sed boues melius collo,quàm capite iunguntur,quos,

ubi ad uerſuram uenerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum uiginti pedum eſſe non debet. ſeruandum uero eſt, ne inter ſulcos non mota terra relinquatur. Glebæ omnes dolabris diſſipandæ ſunt.
38 Sed æqualiter terram motam eſſe cognoſcas, ſi tranſuerſam per ſulcos perticam mittas. quæ res ſæpius facta, bubulcos ab hac negligentia ſubmouebit. Obſeruandum eſt, ne lutoſus ager aretur, aut (quod ſæpe fit) poſt longas ſiccitates leui imbre perfuſus. Nam terra, quæ lutoſa tractatur in primordio, fertur toto anno non poſſe tractari. Quæ autem ſuprà leuiter infuſa eſt, & ſubter ſicca, ſi tunc aretur, aſſeritur per triennium ſterilis fieri. Et ideo mediocriter infuſus ager, ut nec lutoſus, nec aridus ſit, proſcindi debet. Si collis eſt, tranſuerſus per latera ſulcetur. quæ forma tunc ſeruanda eſt, cum ſemen accipiet.

De ordeo gallatico ſerendo. TIT. IIII.

Si clemens fuerit hiems, ordeum gallaticum, quod graue, & candidum eſt, circa Idus Ianuarias ſeramus locis temperatis. Octo modijs iugerum complebitur.

De cicercula ſerenda. TIT. V.

Cicercula hoc menſe ſeritur loco læto, cælo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus ſeminis raro reſpondet, quia decipitur auſtro, uel ſiccitate dum floret, quod tunc propè neceſſe eſt euenire.

De uicia ſerenda, cum diſciplina ſua. TIT. VI.

Hoc menſe ultimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecandi uicia ſeritur. Iugerum ſex modij occupant. Serēda eſt in terra proſciſſa poſt horam ſecundam, uel tertiam, cum ros eſſe deſierit, quem ferre non poteſt. ſed ſta-

tim cooperienda eſt ante noctem. nam ſi nuda manſerit, noctis humore corrumpitur. Obſeruandum eſt ne ante uigeſimamquintam lunam ſeratur, quia ſic ſatam limaces perſequuntur.

De *fœno græco ſerendo.* TIT. VII.

Fœnum græcum in Italia *colligendi ſeminis cauſa,*
menſe Ianuario *ultimo, circa* Februarias Calẽd. *ſerimus.* 39
Sex *modij iugero ſufficiunt.* Arandũ *eſt ſpiſſe, ſed non altè.* Nam *ſi plus quàm quatuor digitis obruatur, difficile naſcitur.* Idcirco *quidam minimis aratris proſciſſa prius terra ſeminant, & ſarculis ſtatim ſata cooperiunt.*

De *eruo ſerendo.* TIT. VIII.

Eruum ſeri & hoc menſe nouiſſimo poteſt, loco ſicco, & macro. In *iugero quinque modij ſeruntur.*

De *ſarriendis frumentis, & leguminibus.* TIT. IX.

Hoc *menſe ſerenis, & ſiccis diebus, dum gelicidium non eſt, ſunt ſarculanda frumenta. Quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum deteguntur, aut incidantur, & necentur frigore ſubſecuto.* Mihi *autem uidetur herboſis locis tantum eſſe faciendum.* Sed *triticum, & far ſarritur quatuor foliorum: ordeum quinque, faba, & legumina, cum ſupra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus uero, qui unam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur, quod nec deſiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit.* Faba *autem ſi bis ſarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, ut ad menſuram modij complendi freſa propemodum ſicut integra reſpondeat.* Si *ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid contra rubiginem præſtitiſti, maxime ſi ordeum ſiccum ſarrietur.*

De paſtinandi generibus, & ſcrobibus uitium. TIT. X.

Paſtinum fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra in totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus eſt, ut ſilueſtribus truncis, & radicibus filicis, uel herbarum noxiarum ſpatia liberentur. Vbi autem mundæ ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus, aut ſulcis: ſed ſulcis melius erit,
40 *quia humorem in tota ſpatia paſtinata tranſmittunt. Fiunt ergo ſulci tanta longitudine, quantam deſtinaueris tabulæ, latitudine pedum duorum & ſemis, uel trium, ita ut iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bidentibus perſequantur altitudine trium, uel duorum, & ſemis pedum. Deinde ſi per homines uinea colenda eſt, tantum crudi ſoli relinquimus, & ſic alter ſulcus imprimitur. Si uero arandæ ſunt uineæ, quinque uel ſex pedum ſpatia, quæ non ſunt fodienda, in medio relinquemus. Quòd ſi ſcrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas. Siue foſſoribus colantur uineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quæ inter ſulcos ſunt dicta, ſeruare debemus. Vltra uero tres pedes altius fodiendæ ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta, quæ pangimus. Latera ſcrobibus æqualiter inciſa ſint, ne obliqua uitis ſaucietur altè nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini uero, quod omne uerſabitur, trium, uel duorum ſemis pedum altitudine terra uniuerſa fodietur, in quo erit diligentia, ne crudum ſolum fraude occulta foſſor includat. Quam rem ſubinde cuſtos uirga, in qua prædictæ altitudinis modus deſignatus eſt, per ſpatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, maxime rubi, & filicis in ſummum regeri faciat. Quæ cura*

in omni poſitionis genere, & ubique ſeruanda eſt.

De *tabulis unearum.* TIT. XI.

Tabulas autem pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, ſiue integrum iugerum continentes, ſeu medium, ſeu quartanariam tabulã, quæ quartam iugeri partem quadratam conficiet.

De *menſura paſtini.* TIT. XII.

Menſura uerò paſtini hæc eſt, ut in tabula quadrata 41
iugerali, centeni octogeni pedes per ſingula latera dirigantur, qui in ſe multiplicati trecentas uigintiquatuor decempedas quadratas per ſpatium omne complebunt. ſecundum hunc numerum omnia quæ uolueris paſtinare, diſcuties. Decem & octo enim decempedæ, decies & octies ſupputatæ, trecentas uigintiquatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore menſuram.

De *ſolo, & cælo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea quæ illuc pertinet, diſciplina.*

TIT. XIII.

Sed ſolum uineis ponẽdis nec ſpiſſum ſit nimis, nec reſolutum, propius tamen reſoluto: nec exile, nec lætiſſimum, tamen læto proximum: nec campeſtre, nec præceps, ſed potius edito campo: nec ſiccum, nec uliginoſum, modice tamen roſidum, nec ſalſum, nec amarum, quod uitium ſapore corrupto uina contriſtat. Cælũ mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quàm frigidum, ſiccum potius quàm nimis imbridum. Sed ante omnia uitis procellas, uentóſque formidat. Ad paſtinandum rudes agros potius eligamus, uel maxime ſilueſtres. Vltima conditio eſt eius loci, in quo fuerunt uetuſta uineta. Quòd ſi neceſſitas coegerit, prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis

radicibus prioris uineæ, & omni earum carie, & ſquallore depulſo, nouella uitis tutius poſſit induci. Tofus & alia duriora, ubi gelu relaxantur, & ſolibus, pulcherrimas uineas ferunt refrigeratis æſtate radicibus & humore detento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, & mobiles lapides (ſi tamen hæc omnia glebis ſe pinguibus miſcuerint) & ſilex, cui terra ſuperpoſita eſt, quia frigidus eſt & humoris tenax, radices æſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles quas fluminum ſaturabit aggeſtio: ſed hoc in iis locis, quæ gelu & nebulis infecta eſſe non poſſunt.

42 *Argilloſa terra commoda eſt, argilla autem ſola grauiter inimica, & cætera, quæ in generalibus dixi. nam locus, qui miſera uirgulta produxerit, uel uliginoſus uel ſalſus, uel amarus, uel ſiticuloſus, & aridus, reprobatur. Niger ſabulo, & rubens utilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. Carbunculus, niſi ſtercoretur, macras uineas reddit. In rubrica difficilius comprehēdunt, quamuis poſtea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicum eſt, quia paruo humore nimis madeſcit, & paruo ſole nimis dureſcit. At maxime utile ſolum eſt, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, & raro proximum, quàm denſo fuerit. Plagam cæli uinea ſpectare debet locis frigidis Meridianam, calidis Septentrionalem, tepidis Orientem, ſi tamen Auſtros uel Euros regio non habeat inimicos. Quòd ſi hoc eſt uitium, melius in Aquilonem uel Fauonium uineta dirigimus. Sed locus qui paſtinandus eſt, prius impedimentis & omnibus eliſis liberetur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa ſolidetur. Si campus eſt, duobus ſemis pedibus paſtinetur: ſi cliuus, tribus: collis præruptus quatuor, ne citius terra*

*decurrat: uallis uerò duobus pedibus. Sed ager uliginoſus,
qui humores altius foſſus eructat, ſicut Rauennatis ſoli,
non amplius quàm in pedem ſemis effodiatur. Illud ex-
perimentis aſſiduis comprehendi, uites melius prouenire,
ſi uel ſtatim foſſæ terræ, uel non lõge ante pangantur, cum
tumor paſtini nondum repetita ſoliditate ſubſedit. Hæc
quoque in faciendis ſulcis, & ſcrobibus approbaui, maxi-
me ubi mediocris eſt terra.*

De *lactuca, naſturtio, eruca, caulibus, allio, & ul-
pico ſerendis.* TIT. XIIII.

Menſe *Ianuario lactuca ſerenda eſt, uel decembri, ut
planta eius Februario tranſferatur. Itémque Februario
ſeritur, ut poſſit Aprili menſe tranſferri. Sed certum eſt
eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, ir-
riguus. Antequã pangatur, radices eius reſecemus æqua-* 43
*liter, & liquido fimo linamus: uel quæ iam pactæ ſunt, nu
datæ lætamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pin-
gue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba manu eleuan-
da eſt, non ſarculo. Latior fit, ſi rara ponatur, uel cũ pro-
ducere incipiet caulem, eo leuiter inciſo gleba prematur,
aut teſta. Candidæ fieri putantur, ſi fluminis arena, uel li
toris frequẽter ſpargatur in medias, & collectis ipſæ folijs
alligentur. Si uitio loci uel temporis, uel ſeminis cito la-
ctuca dureſcit, planta eius auulſa, & denuo poſita tene-
ritudinem conſequetur. Item multis ſeminibus condita na-
ſcetur, ſi caprini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excaua-
ueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturcij, ocymi, erucæ ra-
dicis immiſeris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra o-
ptime culta, breui ſcrobe demerſeris. Raphanus nititur
in radicem. Cætera ſemina in ſummo. lactuca pariter
mergente, proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato. Alij hoc*

ita aſſequuntur: Auulſæ *lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iunctæ ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis, præter raphanum, ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adlinunt.* Sic *obruta iterum lactuca prædictorum ſeminum caulibus ambietur.* Lactuca *dicta eſt, quòd abundantia lactis exuberet.* Hoc *menſe naſturcium conſtat, & omni tempore eſſe ponendum, loco quali placebit, & cælo: fimum non deſiderat: humorem quamuis diligat, tamen deeſſe non curat.* Si *cum lactuca ſeratur, naſci fertur egregiè.* Et *nunc, & menſibus quibus uolueris, & locis, erucam ſerere nil moreris.* Hoc *etiam menſe caules, & toto anno ſeri poſſunt, ſed melius alijs quibus adſcriptum eſt.* Hoc *etiam menſe allium, & ulpicum bene ſeritur, ſed allio alba terra proficiet.*

De pomis, ſorbo, amygdalo, nuce, iuglande, & cæteris pomis. TIT. XV.

Menſe *Ianuario,* Februario, *&* Martio, *locis frigi-
dis, calidis uerò* Octobri, *&* Nouembri *ſorba ſeruntur e-
44 gregè, ita ut matura in ſeminario ipſa poma pangantur.
Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte proge-
nitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices.* Plan-
*tas etiam ſi quis ponere uoluerit, habebit arbitrium dũmo
do calidis locis menſe* Nouembri, *temperatis* Ianuario *uel
Februario, frigidis* Martio *inclinante diſponat.* Amat *lo-
ca humida, montana, & frigidis proxima, & ſolum pin-
guiſſimum: cuius indicium certiſſimum facit, ſi frequens u-
bicunque naſcatur.* Planta *eſt tranſferenda robuſtior, ſcro
bem deſiderat altiorem, & ſpatia longiora, ut (quod illi
maxime prodeſt) à uentis frequentibus agitata grande-
ſcat.* Si *uermes patietur infeſtos, qui in ea rufi, ac piloſi
ſolent medullæ interna ſectari, aliquos ex his ſine arbo-*

ris iniuria detractos, uicino crememus incendio. Cre-
duntur hoc genere, uel fugere, uel perire. Si *minus ferre cœ-*
perit, tedæ cuneus eius radicibus inſeratur, uel circa par-
tem ultimam foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adæque-
tur. Menſe Aprili *ſorba inſeruntur in ſe, in cydoneo, in*
ſpina alba, uel trunco, uel cortice. ſorba ſeruantur hoc ge-
nere: Lecta *duriora, ac poſita, ubi miteſcere cœperint,*
fictilibus uſque ad plenum claudantur urceolis, gypſo de-
ſuper tectis, & bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole mer-
guntur ore peruerſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur.
Item ſecta per partes ſiccantur in ſole, & ſeruantur in
uaſculis in hibernum. Cum *uoluerimus uti, aqua fer-*
uenti macerata reuireſcunt ſapore iucundo. Aliqui *cum*
pediculis ſuis uiridia lecta ſuſpendunt locis opacis, &
ſiccis. Item *ex ſorbis maturis, ſicut ex pyris uinum fieri*
traditur, & acetum. Alij *ſorba in ſapa aſſerunt diu poſ-*
ſe ſeruari.

De *amygdalo.*

Amygdalus ſeritur Ianuario & Februario, *item lo-* 45
cis calidis Octobri & Nouembri, *ſemine & plantis, quæ*
de maiori radice tolluntur. Sed *in hoc genere arboris ni-*
hil utilius eſt quàm ſeminarium facere. Fodiemus *ergo*
altum pede uno ſemis aream, in qua obruemus amygda-
la, non amplius quatuor digitis, ita ut acumina figamus
in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata. Amant
agrum durum, ſiccum, calculoſum, cælum calidiſſimum,
& quia maturè florere conſueuerunt, ita ſtatuendæ ſunt,
ut arbores ad meridiem ſpectent. Cum *in ſeminario ad-*
oleuerint, relictis ibi quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias
transferemus menſe Februario. Sed *ipſa amygdala ad*
ponendum, & noua legamus & grandia, quæ antequam

ponamus pridie mulſa aqua, ita ut ne nimis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij *prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die, & nocte eſſe patiuntur in mulſa, ſed quæ ſuſpicionem tantum poſſit habere dulcedinis. Cum in ſeminario amygdala diſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit, ter in menſe rigemus, & herbis naſcentibus circunfodiendo ſæpe purgemus. Terra ſeminarij lætamen debet habere admiſtum. Spatia inter arbores uiginti, aut uigintiquinque pedum dediſſe ſufficiat. Putandæ ſunt* Nouembri *menſe, ut ſuperflua, & arida, & denſa tollamus. Seruandæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur, amareſcunt. Circunfodi non debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In uetuſtate plus affert. Si ferax non eſt, tædæ cuneum terebrata radice mergamus, uel ſilicem ſic inſeramus, ut libro tegente claudatur. Locis frigidis, ubi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri: Antequam floreant radices nudantur, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis congeruntur, & ubi iam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effoſſi iterum*
46 *lapides ſubmouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) ſi ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, ſi circunfoſſo ſtipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quam noxium deſudet humorem, uel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel ſi circa radices ſuillum ſtercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæc ſine cura hominis ſeruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, ſi aqua marina laue-*

mus, aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant.
Menſe Decembri uel Ianuario, circa Idus amygdalus in-
ſeritur: locis uerò frigidis, & Februario. Si tamen ſurcu-
los condias antequam germinent, utiles ſunt, qui de ſum-
mitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trunco.
Inſerũtur in ſe, & in perſico. Græci aſſerunt naſci amyg
dala ſcripta, ſi aperta teſta nucleum ſanum tollas, & in
eo quodlibet ſcribas, & iterum luto & porcino ſtercore
inuolutum reponas.

De nuce iuglande. TIT. XVI.

Nucem iuglandem ſeremus extremo Ianuario, uel Fe-
bruario. Amat loca montana humida, & frigida, ple-
runque lapidoſa. poteſt tamen, & locis temperatis iu-
uante humore nutriri. Serenda eſt nucibus ſuis eo mo-
re, quo & amygdala ſeruntur, & ijſdem menſibus. Sed
quas Nouembri menſe diſponis, aliquatenus in ſole ſic-
cabis, ut exſiccetur noxium uirus humoris. Quas uerò
menſe Ianuario, uel Februario poſiturus es, aqua ſim-
plici pridie macerabis. Ponemus autem tranſuerſas, ut la-
tus, id eſt carina ipſa, figatur in terra. Cacumen ipſum,
cum ponimus nucem, in Aquilonis partem dirigemus. La-
pis ſubter, uel teſta ponenda eſt, ut radicem, non ſimpli-
cet, ſed repercuſſa reſpergat. Lætior fiet, ſi ſæpius tranſfe- 47
ratur. In frigidis locis bima, in calidis trima tranſferri de-
bet. Radices plantarum (ſicut in alijs arboribus ſolemus)
in hoc genere reſecare non debes. Fimo bubulo ima planta
tingenda eſt, ſed melius cinis aſpergatur in ſcrobibus, ne ca
lore ſtercoris aduratur: nam cinis creditur uel corticis te-
neritudinem procurare, uel fructuum denſitatem afferre.
Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudine, &
deſiderat interualla maiora, quia ſtillicidijs foliorum ſu-

orum proximis, uel ſui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circunfodi, ne caua fiat uitio ſenectutis: quæ ſi uitietur, canalis longus à ſummo trunco ad imum debet excudi: ſic beneficio ſolis, & uenti dureſcunt, quæ in putredinem tranſibant. Si dura nux erit, uel nodoſa, cortex circuncidendus erit, ut uitium mali deducat humoris. Alij radicum ſumma præcidunt. alij terebratæ radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, uel ferreum. Si Tarentinam facere uolueris, ſolam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in ſeminario debebis obruere. Si Tarentem iam in hoc genus uelis mutare, lixiuo per annum continuum ter rigabis in menſe. Cortex in nuce dimiſſus, maturitatis indicium eſt, qualis debet & pomi. Nuces ſeruantur uel paleis obrutæ, uel arena, uel folijs ſuis aridis, uel arca ex ligno ſuo facta incluſæ, uel cæpis miſtæ, quibus hanc uiciſſitudinem reddunt, ut eis acredinem tollant. Martialis aſſerit, & expertum ſe ait, uirides nuces tantum liberas putaminibus ſuis melle demergi, & poſt annum uirides eſſe, & ipſum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inſeritur, ut plerique aſſerunt menſe Februario in arbuto, ſed melius in trunco: ut alij, & in pruno, & in ſe.

De alijs pomis quæ maxime per alios menſes ſeruntur.

48 *Hoc menſe tuberes inſeruntur cydoneo. Nunc locis temperatis perſicorum oſſa ponuntur. Et inſeritur eadem perſicus in ſe, in amygdalo, & in pruno: ſed pruno armenia inſeremus & præcoqua. Nunc etiam prunus inſerenda eſt antè quàm gumminet, in ſe, & in perſico. Et ceraſus opportune inſeretur agreſtis.*

De ſignandis animalibus, & lardi, & pernarum cõfectione, & echini, & rapis. TIT. XVII.

Hoc *menſe (ſicut* Columella *dicit) maturi agni, & animalia omnia minora, atque maiora charactere ſignentur.* Hoc *tempore lardi, echini ſalſi, raporum condiendorum, & pernarum iuſta confectio eſt.*

De *oleo myrtino.* TIT. XVIII.

Hoc *menſe ex baccis myrti oleum conficies hoc modo:* V*nciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias* X *uini ueteris ſtiptici heminam, & cum oleo bullire facies.* I*dcirco autem uino reſpargentur folia, ne frigantur ante quàm decoquantur.*

De *uino myrtite.* TIT. XIX.

I*tem eiſdem baccis uinum myrtite ſic facies:* In *uini ueteris ſextarijs urbicis* X *mittis grana myrti confracta ſextarios urbicos* III, *quæ ſint decem & nouem diebus infuſa. Poſtea expreſſis myrti granis colabis, & in eo uino medium croci ſcrupulum, & folij unum ſcrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.*

De *oleo laurino.* TIT. XX.

I*tem ex lauri baccis oleum conficietur hoc modo:* L*auri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies, & ubi diu ferbuerint, olei, quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis undam pennis leuiter cogentibus in uaſa transfundes.*

De *oleo lentiſcino.* TIT. XXI. 49

L*entiſcini etiam olei matura confectio eſt, quæ fit taliter:* G*rana matura lentiſci quamplurima colligis, & una die ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris.* D*einde ſportam granis eiſdem plenam cuicunque uaſculo ſuperponis & calida adiecta colabis, & exprimes.* T*unc ex eo humo*

re,qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum ſicut lau rinum colligetur. Memento *autem (ne rigore poſſit aſtringi) aquam calidam ſæpe ſuffundere.*

De *gallinarum partu.* TIT. XXII.

Gallinarum partus fœcunditatem repetit hoc menſe poſt brumalem quietem, & incipiunt ad educandos pullos oua ſupponi.

De *cædenda materie.* TIT. XXIII.

Hoc etiam menſe cædenda materia eſt ad fabricam, cum luna decreſcit, & ridicæ, uel pali faciendi.

De *horis.* TIT. XXIIII.

Hic menſis in horarum ſpatio cum Decembri *menſe conuenit, quarum ſic menſura colligitur.*

Hora	I.	*pedes*	XXIX.
Hora	II.	*pedes*	XIX.
Hora	III.	*pedes*	XV.
Hora	IIII.	*pedes*	XII.
Hora	V.	*pedes*	X.
Hora	VI.	*pedes*	IX.
Hora	VII.	*pedes*	X.
Hora	VIII.	*pedes*	XII.
Hora	IX.	*pedes*	XV.
Hora	X.	*pedes*	XIX.
Hora	XI.	*pedes*	XXIX.

LIBER TERTIVS.

De pratis ſeruandis, & lætamine ſaturandis.
TIT. I.

FEBRVARIO menſe locis temperatis prata incipient cuſtodiri, quæ prius (ſi macra ſunt) ſparſo lætamine ſaturentur, quod eijciendū eſt luna creſcente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis ualebit, quod à ſuperiore parte fundetur, ut ſuccus eius per totum poſſit elabi.

De proſcindendis collibus. TIT. II.

Locis tepidis, aut ſi clemens tempus, & ſiccum fuerit, colles pingues uel hoc menſe proſcinde.

De ſatione trimeſtri. TIT. III.

Hoc menſe ſerendum omne trimeſtrium genus.

De ſerenda lenticula, item cicercula.
TIT. IIII.

Hoc etiam menſe lenticulam ſeres ſolo tenui, & reſoluto, uel etiam pingui, ſed ſicco maxime, quia luxuria, & humore corrumpitur. uſque ad duodecimam lunam bene ſeminatur, quæ, ut cito exeat, atque grandeſcat, prius cum fimi ariditate miſcenda eſt, atque ubi ita requieuerit quatuor, aut quinque diebus, tunc ſpargitur. Iugerum modij unius ſemen implebit. Hoc etiam menſe cicercula ſeritur, loco, & modo, quo antè deſcripſi.

De ſerendo cannabo. TIT. V.

Hoc menſe ultimo cannabum ſeres terra pingui, ſtercorata, rigua, uel plana, atque humida, & altius ſubacta. In

51 uno pede quadrato ſex eiuſdem ſeminis grana ponuntur.

De agris medicæ parandis. TIT. VI.

Nunc ager qui accepturus eſt medicam (de cuius natura, cum erit ſerenda, dicemus) iterandus eſt, & purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Cal ſubacto ſicut in hortis ſolo, formandæ ſunt areæ latæ pedibus X, lõgæ pedib' quinquaginta, ita ut eis aqua miniſtretur, & facilè poſſint ex utraque parte runcari. Tũc iniecto antiquo ſtercore in Aprilem menſem reſeruentur paratæ.

De eruo ſerendo. TIT. VII.

Hoc menſe toto eruum adhuc ſeri poteſt, quia Martio ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boues reddat inſanos.

De curandis uitibus, & arboribus, & ordeo gallatico ſerendo. TIT. VIII.

Nunc pomis, & uitibus uetus urina ſi affundatur, & numero fructuum præſtat, & formæ: cui proderit, ut amurcam miſceamus inſulſam maxime in oleis: ſed hoc frigidioribus diebus ante quàm feruor incipiat. Etiam nunc ordeum gallaticum, quod graue, & candidum eſt, ſeretur locis frigidis circa Martias Calendas.

De ponendis uineis paſtino, uel ſcrobibus, aut ſulcis, & omni, quæ illuc pertinet, diſciplina. TIT. IX.

Hoc menſe omnia genera paſtinati ſoli, ſeu ſulci, ſeu ſcrobes uitibus compleantur. Natura autem uitis cælum omne, ſolúmque ſuſtentat, ſi genera conuenienter aptentur. Plano igitur loco ſtatues uitem, cuius genus nebulas ſuſtinet, & pruinas: collibus, quòd ſiccitatem durat, & uentos. Pingui agro graciles, atque infœcundas: macro feraces, &
52 ſolidas: denſo ualidas, atque frondoſas: frigido, & nebulo-

ſo, quæ hiemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines ſecurius florent: uentoſo ſtabiles, & tenaces: calido grani tenerioris, & humidi: ſicco eas, quæ pluuias ferre non poſſunt. & ne multa dicamus, eligenda ſunt genera, quæ profeſſione uitiorum ſuorum contraria loca diligunt ijs, in quibus durare non poterunt. Placida ſanè regio, & ſerena tutò genus omne ſuſcipiet. Vitium genera numerare non attinet, ſed notum eſt maiores uuas pulchræ ſpeciei, grani calloſi, & ſiccioris ad menſam: feraciſſimas uerò, & cutis tenerioris, & ſapore nobiles, & maxime quæ citius defloreſcunt, uindemijs eſſe ſeruandas. Loca naturam pleriſque uitibus mutant. Solæ amineæ ubicunque ſint, uinum pulcherrimum reddunt. Calidum ſtatum potius quàm frigidum ſuſtinebunt. De pingui ad macrum tranſire non poſſunt, niſi ſtercus adiuuerit. Harum duo genera ſunt, maior, & minor. ſed minor melius defloreſcit, & citius, internodijs minoribus, & grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terram: ſi colatur in ordines, mediocrem deſiderat. Imbres contemnit, & uentos: nam maior ſæpe uitiatur in flore. Sunt & apianæ præcipuæ. Satis eſt genera iſta dixiſſe: induſtrius uir probata deligat, & terris talibus mandet, quæ imitari eas poſſint, unde ſumuntur: ſic merita ſua quæque ſeruabit. Sed uitem, uel arborem melius erit de exili ad pinguem transferre. nam ſi à pingui terra ad ſolum exile trãſierint, utiles eſſe non poterũt. Eligenda ſunt ſarmenta, quæ pangimus de uite media, neque de ſumma, neque de infima; quinque uel ſex gemmarum ſpatio, à ueteri procidentia, quia non facilè degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. Sumantur autem de uite fœcunda, neque putemus brachia eſſe fertilia, quæ uuas ſingulas, aut binas

*producunt,ſed quæ multa ubertate curuantur.nã poteſt ſe rax uitis feraciores in ſe habere materias.*Erit *& hoc ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum citabit, ſi fœtu impleuerit ramulos ex ima parte ſurgentes .* Sed *hoc ſignis poſitis per uindemias eſt notandũ.*Ad pangendum, *nouellus palmes debet eligi,duri in ſe nihil habens,& ueteris ſarmenti,quia hoc putreſcente ſæpe corrumpitur.*Sũ*ma flagella repudiemus,ac ſurculos, qui licet bono loco nati ſint,tamen feracitate caruerunt.*Pãpinarius,*qui de duro naſcitur,etiam ſi attulerit fructus,pro frugifero non eſt ponendus:in ſuo enim loco fœcundatur à matre,tranſlatus uerò tenet ſterilitatis uitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit.*Caput *ſarmenti,cum deponitur, torquendũ nõ eſt, nec aliquo modo uexandum, nec demerſa penitus fœcundiore parte,quòd ſterili proximum eſt,ſupra terram relinquatur:deinde quoniam ipſa tortura uexatio eſt, & pars ea,de qua radix futura præſumitur,iniuriæ nulli ſubijcienda eſt,cum qua contendere cogatur antè,quàm teneat.*Po*nendæ ſunt uites placidis diebus, ac tepidis . curãdúmque ne ſarmenta ſole urantur,aut uento,ſed uel ſtatim ponantur,uel obruta reſeruentur.*Hoc *menſe,ac deinceps toto uere,uinea ponenda eſt regionibus frigidis,pruinoſis,pingui bus campis,& humidis prouincijs.*Sit *autem menſura ſarmenti cubitus unus.*Vbi *pinguis eſt natura terrarum,maiora inter uites ſpatia relinquemus: ubi exilis,anguſta.*Non*nulli itaq; in ijs uitibus,quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ternos pedes inter ſingulas uites quoquouerſus dimittunt.* Sed *hoc genere diuiſionis in iugerali tabula pãgentur tria millia tricenta uicena una ſarmenta.* Quòd *ſi duos ſemis pedes inter uites relinqui placuerit, in eadem tabula po-*
54 *nentur inter uites quatuor millia ſeptingentæ quinquagin*

ta tres. Sed *ad ponendum utemur hoc ordine:* Lineam, *ſeruatis ijs ſpatijs, quæ placuerit cuſtodire, candidis ſignis, uel quibuſcunque notabimus: tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſurculos, uel calamos figemus, ubi unaquæque uitis uentura eſt.* Ita *ſpatium totius tabulæ ſurculis complebitur ad numerũ uitiũ futurarũ: atque is qui pancturus eſt proiecta circa ſurculos ſarmẽta ſine ullo errore deponet.* Præterea *non eſt uno genere uitium omne paſtinum conſerendum, ne annus iniquus generi ſpem uindemiæ totius extinguat.* Et *ideo quatuor, aut quinque eximij generis ſarmenta pangemus: ſed maxime expediet genera tabulatim diſponi, & decimanis diuidi, niſi deterreat operis difficultas: quòd ſi eſt uetus uinea, ſingulorum generum ſurculis tabulatim poterimus inſerere: & facilè hoc genus colẽdi, quod eſt pulchrum, atque utile, conſequemur.* Ita *& maturitatis, & floris tempora, quæ in uite diuerſa ſunt, ſuis temporibus opportunius obtinere poterimus.* Nec *paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate, diſpẽdium, cum unius tempeſtiuam uindemiam ſequi, ſit permiſta cruditate uitioſum, & alterius ſeras maturitates expectare damnificum.* Huic *commodo adijcitur, quòd pro generũ diuerſitate per gradus accedente uindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim condere, ac melius puros ſapores, ſine luctamine alterius generis unaquæque uina ſeruare.* Hoc *ſi difficile uidebitur, nõ alias ſimul conſeras, quàm quæ & ſapore, & flore, & maturitate conueniunt.* Sed *hæc in paſtinis, uel ſulcis ratio erit, in ſcrobibus uerò per angulos* IIII *ſarmẽta deponis.* Sed*(ut aſſerit Columella) uinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, & ſi exile ſolum fuerit, pinguem terram ſcrobi inferes, uel aliunde portatam. Cum uerò plantam, uel malleolum* 55

diſponimus,modicè humido ſolo,ſed potius arido,quam lutoſo duabus gemmis ſupra terram relictis ,ſarmenta ponemus obliqua, & ſic facilius comprehendent.

De arbuſtiuis uitibus, & plantis arborum uitiſerarum. TIT. X.

Quòd ſi arbuſtũ te habere delectat, plãtam generoſæ uitis prius in ſeminario nutrire debebis, ut inde radicata tranſferatur ad ſcrobem,cui arbor iniuncta eſt. Seminarium uerò dicimus æquè foſſam tabulam pedum duorum ſemis altitudine.In hac,quam pro numero ponendarũ uitium,uel qualiũcunque plantarũ protendis, aut contrahis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones . ſi uallis,aut humectus eſt campus, trium gemmarum exceptis minutis,quas habebit inferius . & ubi conualuerint, hinc poſt bienniũ radicatas uites,uel arbuſculas tranſferas:quas cũ depones in ſcrobe,ad ſingulas materias rediges,putatis omnibus,quæ ſcabra ſunt, curtatis etiã radicibus,ſi quas potueris inuenire uexatas.In ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum duas radicatas uites deponis,hoc ſeruans,ne ſe in radice contingant: ſed lapides quinum propè librarum medios in utranque conſtitues,& ipſas uites ad ſcrobis latera diſcreta coniũges. Mago aſſerit,ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed ſubinde coæquandam,quæ res uitem faciet altius fundare radices. ſed hoc aridis prouincijs fortè conueniet, humidis autem ſata putrefiẽt recepto humore,niſi ſtatim terra cumuletur. Sed arbuſta qui faciet, plantas arborũ de his generibus ponat, ſi agro ſuppetit abundãtia,populo,ulmo, fraxino in montanis,& aſperis in quibus ulmus minus læta eſt.Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri . Mihi uidetur,
56 *quòd nulla prouincia ſit,quæ non ex his quancunque ſpõte*

producat. Plantas etiã maiores de locis quibuſcunque trãſlatas, uel eorũ generum truncos radicatos hoc tempore circa ſcrobẽ uitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit, ubi arbuſta diſponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut ſeri poſſit, in exili autem minos. In ſcrobe uerò uitis ab arbore ſua ſeſquipedis ſpatio diſtare debebit. Nam uitis multum ſubiecta arbori, incremento arboris opprimetur, caueis etiam munienda eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias, & arbori ſuæ protinus alliganda. Eſt & aliud de transferenda ex arbuſto uite compendium: Fit ex uimine parua corbicula, quæ menſura pedis, uel aliquãto minus circini ſpatio poſſit amplecti. Hæc ad arborem, cui uitis inhæret, fertur, & in fundi media parte pertunditur, quo ſarmento uirgam poſſit admittere. Inducto itaque ſarmento uitis eius, de qua transferre diſponis, corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, & uiua terra repletur, ut ſarmentũ terra poſſit includi, quod ſarmentum prius intorquetur. Ita exacto annui temporis ſpatio, ſarmentũ, quod clauſum eſt, radices creabit intra prædictam corbiculam. Tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabitur ad locũ quem uitibus arbuſtiuis deſtinabis implere, ibíque obruetur circa arboris maritãdæ radices. Hoc genere quantum nolueris numerũ uitium transferes ſine ambiguitate prehendendi.

De uineis prouincialibus. TIT. XI.

Vineæ in prouincijs multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt, ubi uitis uelut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Hæc primo calamo iuuatur, donec ſolidetur: ſed altior ſeſquipede eſſe nõ debet: ubi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa uitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos

flectitur ſe ſequentes. Vltimæ poſitionis uitis eſt, quæ per terram proiecta diſcumbit. Hæ omnes & ſcrobibus ponuntur, & ſulcis.

De putandis uineis communibus, altis, uel humilibus. TIT. XII.

Hoc menſe locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitiū iuſta putatio eſt. Sed, ubi multæ ſunt uineæ, diuidantur, & pars earum, quæ Septentrionem reſpiciet, uerno putetur. alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur autūno. Sed in putatione ſēper nitamur, ut uitis fiat in crure robuſtior, neue debili uiticulæ duo duramēta ſeruemus. Auferēda ſunt lata, intorta, debilia, malis locis nata ſarmēta. Focaneus etiā, qui inter duo brachia medius naſcitur, debet abradi: qui ſi pinguitudine ſua brachiū quodcunque proximū debilitauerit, illi deciſo ipſe ſuccedat. Erit tamen optimi putatoris, inferius ſarmentum, quod bono loco natū fuerit, reparādæ uitis cauſa ſemper tueri, & ad unam, uel duas gemmas relinquere. In locis clemētioribus altius uitem licebit expādere: in exilibus, aut æſtuoſis, aut decliuibus, aut procelloſis humilior eſt habēda. locis pinguibus, ſingulis brachijs uitium bina flagella dimitte. Sed erit ſapientis æſtimare uim uitis. nam quæ altius tollitur, & fœcunda eſt, plus quàm octo palmites habere nō debet, ita ut conſeruemus ſemper in inferiore parte cuſtodē. Circa crus quicquid naſcitur, amputandum eſt, ſi non deſideret uines reuocari. quòd ſi truncus uitis ſole, aut pluuijs, aut noxijs animalibus eſt cauatus, purgamus quicquid eſt mortuum, plagáſque eas amurca linimus, & terra: quod proderit aduerſum prædicta. Cortex etiam reciſus, & pendens à uite tollatur: quæ res minorem fœcem reddit in uino. Muſcus radatur ubicúque repertus. Sed plagæ, quas in duro uitis ac-

cipiet,obliquæ,& rotundæ eſſe debebunt.Deciſis:ſicut ſuprà dixi,male natis omnibus,& ueteribus, nouellos, & fructuarios ſerua.Vngues etiam cuſtodum ſiccos, & annotinos recide,& omnia,quæ uetera,uel ſcabra reperies. Illæ,quæ altius coluntur,ut in iugo,uel pergula, ubi quatuor pedibus ſupra terrã leuatæ ſteterint,quaterna brachia habeant.Si macra uitis erit,in ſingulis brachijs ſingula flagella dimittimus: ſi pinguis, bina. ſed prouidendum, ne in ima parte ſint ſarmenta, quæ ſeruas. quod cum fit,uitis, tanquam ſi fulgore tangatur,areſcit.Relinquẽda ſunt ſarmenta neque circa durum,neque in ſummo:quia hæc uelut pampinaria minus afferunt, illa uite nimietate fœtus onerãt,& lõgius ducunt. Quare in medio loco ſeruanda ſunt,quæ tuemur.Plaga non iuxta gemmam,ſed aliquanto ſuperius fiat, & euertatur à gemma propter lacrymam defluentem.

De putatione arbuſti. TIT. XIII.

Vitis,quæ in arbore collocatur,prima eius materia ad ſecundam,uel tertiam gemmam præcidatur.Deinde omnibus annis aliquid per ramos creſcere ſubinde patiamur,unam materiã ſemper ad cacumẽ arboris dirigentes. Sed qui fructũ uolũt maximũ,materias plures per ramos ſubmittũt.qui uinum melius, ſarmẽta in cacumen extendũt.Fortioribus ramis arborum plures materiæ,debilioribus imponendæ ſunt pauciores. Putãdi autem ratio talis eſt,ut & uetera ſarmẽta,quibus primi anni fructus pepẽdit,omnia recidãtur, & noua circũciſis capreolis, & ramulis inutilibus dimittantur. Sed prouidẽdũ eſt,omnibus annis uitẽ reſolui,ac religari,quia refrigeratur.Ita formãdi ſunt rami arborum uitiferarũ, ne alter ſub alterius linea dirigatur:ſed loco pingui ulmus à terra octo pedibus,

59 gracili uerò ſeptem ſine ramo relinquenda eſt. In ſolo roſido, & nebuloſo rami arboris uitiferæ in orientem, & occidentem putatione dirigantur, ut latera uacua ſolis mẽbra totius uitis oſtendant. Agendũ eſt autem, ut uitis ſpiſſa non ſit in arbore, & deficientibus primis arboribus ſubſtituendæ ſunt aliæ. In loco cliuoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt: in plano & uliginoſo, altius. Palmites ad arborẽ non duro uimine ligentur, ne eos uinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes, quod extra ligaturam pendens habuerit, fructum induet: quod infra ligaturam, materiæ ſequentis annis deputabit.

De prouincialibus uineis putandis.

TIT. XIIII.

Vites, quas prouinciali more uelut arbuſculas ſtare dixi, ſi inſtituere uelis, ramos à quatuor partibus bis relinques, & in eis brachij ſarmenta pro uitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autem, quæ cannis in orbem cinguntur, ſic putentur, quemadmodum eæ, quæ nituntur ridicis, aut palis. Illæ uerò quæ ſine adminiculis iacẽt, quod pro ſola indigentia faciendum eſt, uel neceſſitate prouinciæ, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis uinea ſtrictius eſt putanda.

De nouellæ uitis putatione. TIT. XV.

Nouellam uitem Columella dicit à primo anno ad unam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiæ conſuetudo eſt. Anno ſecundo expleto, quia uel intereant uites in totum reciſæ, uel infœcunda ſarmenta producant, quæ amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipſam commiſſuram ueteris ſarmenti, unam, uel duas gemmas cenſemus relinquendas: quod eſt meritò in uiticula fortiore ſeruandũ, & ſa-

nè excipiendā calamis nouellā, uel exiguis palis, ut tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, 60
ubi lætum ſolum eſt, tres materias merito nutrire cogetur. Statim poſt putationem ſarmenta deciſa à uineis, & rubi, & impedimentum foſſoris omne tollatur.

De propaginibus. TIT. XVI.

Hoc etiam menſe propagandæ ſunt uites: ſed uetus, et exeſa uinea, cuius duramenta longe proceſſerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quàm ſi infoſſione totius corporis obruatur, quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus, quoties uelut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte uitis infoſſa. Nā (ut ait Columella) cum totæ ſtratæ ſunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uerò poſt bienniū reciduntur in ea parte, quæ ſuprà eſt, & in loco iuſtas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ aſſerunt) poſt biennium ſi recidas, plerūque infirmas habent radices, & repentè ſimul pereunt.

De inſitionibus. TIT. XVII.

Hoc menſe calidis, & apricis locis optimè celebratur inſitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri poſſunt, tertium reſeruatur æſtati. Sunt autem genera inſerendi hæc, aut ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro. Inſeremus ergo ſic: Arborem uel ramum, in loco qui nitidus eſt, & ſine cicatrice, ſerra recidemus non læſo cortice. Poſt ſerraturam, plagam ferramentis acutis incidamus. Inde quaſi cuneum tenuem ferreum, uel oſſeum, maxime leoninum, inter corticem, & lignum tribus propè digitis conſideranter deponimus, ne corticis faſcia diſſipetur, & in eum modum ſubducto cuneo, ſtatim ſurculum mergimus una parte deciſū ſalua medulla, & cortice partis alterius, qui ſupra arborē ſex, uel octo digitis emineat.

Duos,uel tres,uel plures ſurculos pro trunci qualitate cõ
61 *ſtituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos ſpatiũ relinquimus: tũc iunco,aut ulmo,aut uimine ſtringimus, & ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis ſuprà lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſque delectat ſtrictum primo ſectæ arboris truncum uinculis arctioribus in medio findere, & ibi ſurculos ex utraque parte raſos in modũ cunei, ut integra ſit medulla,demergere,præmiſſo antè cuneolo,quo ſubducto,depoſitus ſurculus redeunte in plagam materia, poſſit aſtringi. Sed hoc utrunque genus uernum eſt, & fit creſcente luna ubi incipit gemma arborum turgeſcere.Surculi autem,qui inſerendi ſunt,ſint nouelli,fertiles,nodoſi,de nouo nati,ab Orientali arboris parte deciſi,craſſitudine digiti minoris, bifurci,uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa prouenient,circa terram ſecato: & quod melius eſt,ſurculos inter lignũ,corticémq; depone,tunc ſtringe. Quidam raſum ex utraque parte ſurculum conuenientẽ ſolididati arboris inſerendæ ſic in medio deponunt, ut cortex ſurculi undique cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota uſque ad ipſum inſitum colligatur, quæ res eam à uento, & calore defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola,omne inſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis uiſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiæ utriuſque miſturum. De emplaſtratione ſuo menſe dicemus. Quartum genus Columella ſic retulit. Gallica terebra uſque ad medullam arborem perforandam,plaga interius leuiter inclinata. ibi educto omni ſcobe, uitem, uel ramum ad modum ſura-*

minis impreſſi delibratum,ſucidum tamen,& humentē
ſtrictè imprimi,una aut duabus gemmis foris relictis. tūc 62
argilla,& muſco locum diligenter operiri.ita & uites in
ulmo inſeri poſſe commiſſas. Hiſpanus quidam mihi hoc
genus nouæ inſitionis oſtendit,quod ex perſico ſe aſſere-
bat expertum.Salicis ramū brachij craſſitudine,ſolidum,
lōgum,cubitis duobus,aut melius terebrari iuſſit in me-
dio,& plantam perſici in eodem loco in quo conſiſtit,ſpo
liatam ramis omnibus, ſolo capite relicto per ipſum ſali
gni manubrij foramen induci : tunc eundem ſalicis ramū
terræ capite utroque demerſo,in arcus ſimilitudinem debe
re curuari,foramen luto,muſco,uinculis ſtringi: anno de-
inde exempto, ubi infra medullam ſalicis caput plātæ ſic
cohæſerit,ut unitas ſit ex duobus miſta corporibus,plan-
tam ſubter incidi,atque transferri,& aggerari terrā,quæ
arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire : hinc
perſici poma ſine oſſibus naſci:ſed hoc locis humidis cōue
nire, uel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, ut
& natura ligni uigeat,quæ delectatur humore,& ſuper
fluentem copiam ſucci germinibus miniſtret alienis.

De *inſtituendis oliuetis.* TIT. XVIII.

Hoc menſe locis temperatis inſtituemus oliueta, quæ
uel paſtinis conſerenda ſunt, ut extremas circa decimanū
tabulas cingant,uel ſuum locum tenebunt.Si ponuntur in
paſtino, radicatæ plātæ deciſis capitibus,& brachijs,&
in truncum redactæ uſque ad menſurā cubiti unius, &
palmi fermento terræ foſſæ defigantur, locum palo an-
tea deprimente ordei grana ſubteriaciātur,& ampute-
tur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, &
tunc amputata capita luto uelentur,& muſco,ulmeis uin-
culis,uel tenacibus, quibuſcunque conſtricta.Sed maximū

beneficium eſt, ut proficiat incremento, ſi rubrica partes
notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili
63 ratione ponantur. Sint à ſe diſcretæ pedibus quindecim,
uel uiginti. Omnis ſubinde circa eas herba uellatur: &
quoties imber ſe infuderit, breuiſſimis, ac frequentiſſimis
foſſionibus ſolicitentur. & ſubinde ducta à trunco terra,
atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur.
Quòd ſi oliuetum ſuo loco facere uolueris, hæc genera ter
rarum ſequêris: Terram, cui miſta ſit glarea, aut cretam
ſabulonis coniunctione reſolutam, aut pinguẽ ſabulonem,
aut terram naturæ denſioris, & humidæ. Creta figuli o-
mnino repudianda eſt, & uliginoſa, & in qua ſemper hu
mor aſſiſtit, & ſabulo macer, & nuda glarea: quamuis
enim comprehendat, non conualeſcit. Poteſt ſeri & ubi
arbutus, aut ilex ſteterat. nam cerrus, & æſculus exciſa
radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Lo-
cis æſtuoſis, Septentrionali colle: frigidis, Meridiano gau-
det. Medijs cliuis delectatur. Neque imum locum, neque
arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, ſicut eſt re-
gio Sabina, uel Bætica. Baccarum genus numeroſum eſt,
& plurium uocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius,
Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ, quas nominare non
attinet. Pauſia tamen oleum, quod reddit, dum uiride eſt,
optimum eſt, ſed cito uetuſtate corrumpitur. Optimum Lici
nia dat, plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præ
cepiſſe ſufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profutu-
ras. Si frumentarius ager eſt, quẽ conſerimus oliueto, qua-
dragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi macer, uicenis qui-
nis. Melius faciemus, ſi ordines in Fauonium dirigamus.
Cum deponentur, in ſcrobes ſiccas conſtituantur quater-
nis pedibus foſſas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint,

miſceatur, & ſtercus. Si clauſus locus eſt, modicæ ſupra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis uerò prouincys cum pluuiæ deſunt, rigare conueniet. Si prouincia indiget oli- 64
uetis, & non eſt unde planta ſumatur, ſeminarium faciendum eſt, id eſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, ut ibi (ſicut Columella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponantur. Inde poſt quinquennium poterit ualida planta tranſferri, & locis frigidis hoc menſe plantari. Scio pleroſque, quod facilius, atque utilius eſt, radices olearum, quæ in ſiluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in olìueto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur.

De pomiferis, & ſpatijs earum generale præceptum. TIT. XIX.

Etiam pomiferas arbores poſſumus in paſtinis à Septētrionali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quæ ſpecialiter ſunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autem maiores facies, ut materiæ proſit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius: ſed ſeruabis, ne cacumina, aut manu fracta, aut eroſa non creſcant. Vnunquenque ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus opponamus. De cliuo ſicco, & exili, in planum, pinguem, & humidum tranſferèmus. Si truncos ponere uolueris, ſupra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe

contingant. nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt, quæ ſeminibus, hoc eſt nucibus ſuis, quàm quæ plantis ponuntur, aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

65 De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis. TIT. XX.

Nunc locis maritimis, & calidis fodiendæ ſunt uites: uel (ſi hæc prouinciæ conſuetudo eſt) exarandæ, & in eiſdem locis palandæ, aut ligandæ ſunt uineæ prius quàm gemma procedat, cuius concuſſione, uel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleæ, cæteræque arbores lætamen accipiunt decreſcente luna. Sufficiet autem maiori arbori uehes una, minori media, ita ut ſubducta à radicibus terra, & fimo permiſta, reuocetur. Tempore hoc ſi quæ ſunt in ſeminarijs plantæ, circunfodiendæ ſunt, & amputandi eis rami ſuperflui, uel radiculæ, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

De roſis, lilijs, croco, uiolis conſerendis.
TIT. XXI.

Hoc menſe roſaria conſeremus, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel etiam ſemine. Semina autem roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed baccas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt uindemiã reddunt maturas, quarũ tamen maturitas ex colore fuſco & mollicie poterit æſtimari. Si qua etiam ſunt antiqua roſaria, hoc tempore circunfodiũtur ſarculis, uel dolabris, & ariditas uniuerſa reciditur. Nunc et quæ rara ſunt poſſunt ducta uirgarum propagine reparari. Si roſam temperius habere uolueris, duobus palmis

ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante habita ſarriemus ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbulos ſauciemus, qui à matre ſubtracti, atque in alios digeſti ordines noua lilieta formabūt. 66
Item uiolarum plantæ, & croci bulbi ſerendi ſunt, uel ſubtiliter (ſi fuerant antè) fodiendi.

De lini ſemine ſerendo. TIT. XXII.

Hoc menſe aliqui lini ſemen læto ſolo in iugerum X modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.

De cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri. TIT. XXIII.

Tempore hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si calidæ, & ſiccæ prouinciæ ſtudemus, ualles humidas, uel irriguas opus eſt deputare cannetis. Si frigida regio eſt, locis medijs inſtituantur, ſed ſucco uillarum ſubditis. Inter hæc aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, ut miſta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & incenduntur eo more, quo cannæ. Sed ſi ſunt antiqua canneta, hoc tempore ſarrientur, recisis, quæ in radice purganda ſunt, id eſt putribus male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt. Nunc ſalicis plantas, & omnium generum, quæ arbuſto applicandæ ſunt, uel geneſtas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiam myrti, & lauri ſeminaria faciemus, uel ſi fuerant, excolemus.

De hortis. TIT. XXIIII.

Circa Idus Februarias ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpinarum ſemine faciendæ ſunt, ſicut dictum

eſt, cum de munimine loqueremur hortorum. Item Græci *dicunt de craſſa rubi uirga fieri debere particulas, & pal maribus ſcrobibus obrui, & quotidie, donec frondeant, foſſione, & rigatione nutriri.* Hoc *menſe lactuca ſeritur,*
67 *ut poſſit* Aprili *menſe transferri.* Item *carduus ſeritur: & naſturcium, & coriandrum, & papauer, ſicut menſe* Nouembri, *& allium, & ulpicum.* Nunc *ſatureia ſeritur pingui agro, non ſtercorato, ſed aprico, uel melius mari proximo, & cum cepullis muſta ſeminatur.* Hoc etiam *menſe cepullas ſeris, ſed conſtat & uere & autumno eſſe ſeminandas.* Si *ſemen eius ſeueris, in caput creſcit, & minus* reddit *in ſemine.* Si *capitulum ponas, ipſum maceſcit, & multum ſemen educit.* Terram *cepæ deſiderant pinguem, uehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam.* Ibi *areas faciemus omnibus herbis, & radice purgatas.* Sereno *placido, & ſereno die, maximè* Auſtro, *uel* Euro *flantibus.* Si *minuente luna ſerantur, tenues, & acriores proueniunt: ſi creſcente, robuſtæ, & ſaporis humecti.* Rarius *ſunt ponendæ, runcandæ, ac ſarculandæ ſunt ſæpius.* Si *capita uoluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur.* De *quibus uerò ſemina colligenda ſunt iuuentur amminiculis, ubi caulem cœperint excitare.* Cum *niger color ſeminis fuerit, præferunt maturitatis indicia.* Vellendi *ſunt thalli a huc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in ſole ſiccandi.* Hoc *menſe anetum ſeres locis frigidis.* Omnem *cæli ſtatum patitur, ſed tepidiore lætatur.* Rigetur, *ſi ſe imber abſtineat: ſeratur rarius.* Aliqui *ſemen eius non obruunt, opinantes quòd à nulla aue tangatur.* Nunc *& ſinapi ſerere poſſumus.* Hoc etiam *menſe caules ſeremus, qui & toto anno ſeri poſſunt. ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligunt:*

argillam & glaream timent: ſabulone, & arenis non delectantur, niſi perennis unda ſuccurrat. Omnem *cæli ſtatum caulis patitur, frigidum magis.* Cōtra *auſtrum poſiti citius ferunt, contra ſeptentrionem ſerius.* Sed *hic caulis & ſapore, & robore uincit.* Cliuis *delectatur, & ideo ponendæ ſunt plantæ per puluinos arearum.* Gaudet *ſtercore, & ſarculatione.* Rarius *poſitus conualeſcit.* Celerius *coquitur uirore ſeruato, ſi dum eſt trium, uel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, ut ſpeciē pruinæ candentis imitetur.* Columella *dicit plantarum radices alga marina inuoluendas ſeruandæ uiriditatis cauſa, fimo ſimul adhærēte.* Ponendæ *ſunt plantæ maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores fient.* Si *hiems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, cum ſol in ueſperam declinatur, planta pangenda eſt.* Vaſtior *fiet, ſi terra operiatur aſſiduè.* Semen *braſſicæ uetuſtum mutatur in rapa.* Hoc *menſe poſt* Idus *ſpongias aſparagorum uel nouas formare incipiemus ex ſemine, uel antiquas ponemus.* Mihi *etiam illud utile uidetur, ac diligens, ut aſparagi agreſtis radices plurimas in unum locum congeramus cultum, uel certe ſaxoſum, quæ ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis omnibus incendamus in ſcopis, ut fructus frequentior ſurgat, & fortior.* Hoc *autē genus eſt ſapore iucundius.* Nunc *etiam malua ſeri poteſt.* Mentam *quoque ſere plātis, uel radicibus loco humido, uel circa aquas.* Apricum *ſolum, nec pingue, nec ſtercoratum deſiderat.* Hoc *menſe fœniculum ſeres loco aprico, & modice ſaxoſo: ſeritur primo uere.* Paſtinaca *& ſemine ponetur, & plantis loco pingui, ſoluto altius paſtinato, raram ſtatues, ut robur accipiat.* Cunela *etiā nunc ſeritur, & colitur eo more, quo allium, uel cepulla.* Nunc *cærefolium lo-* 68

Ee.iij.

cis frigidis poſt Idus ſeratur: deſiderat agrum lætum,
*humidum,ſtercoratum.*Hoc *menſe betam ſeremus,quãuis*
*poſſit & tota æſtate ſeminari.*Amat *agrum putrem, hu-*
*midum,lætum.*Tranſferenda *eſt quatuor,aut quinque fo-*
*liorum radicibus fimo recenti oblitis.*Amat *frequenter ef-*
fodi,& multo ſtercore ſaturari. Hoc *menſe porrus ſeren-*
69 *dus: quem ſi ſectilem uelis,poſt duos menſes,quàm ſatus*
eſt,poteris deſecare manentem in areis ſuis: quamuis aſ-
ſerat Columella *etiam ſectiuum diutius duraturum,me-*
lioremque,ſi tranſferatur,& quoties ſecabitur,aqua iuue-
*tur,& ſtercore.*Si *capitatum facere uelis, quod uere ſeue-*
*ris,*Octobri *menſe tranſferre debebis.* Serendus *eſt loco*
læto,& maximè campeſtri,area plana, paſtinata altè,&
*diu ſubacta,& ſtercorata.*Si *ſectiuum uelis,ſpiſſius: ſi ca-*
pitatum, rarius ſeres. Sarculo *frequentandus eſt,& her-*
bis liberandus. Cum *digiti craſſitudinem habuerit,à me-*
dia parte præciſis folijs, & truncatis radicibus tranſfe-
ratur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quinis digi-
tis ſeparetur. Cum *radices agit, modicè comprehenden-*
dus, & alleuandus eſt ſarculo, ut ſuſpenſus à terrra
quod ſpatij uacuum ſubter inuenerit, capitis uaſtitate co-
*gatur implere.*Item *plura ſemina in unum ligata ſi depo-*
*ſueris,grandis porrus naſcetur ex omnibus.*Item *ſi capi-*
ti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro,& pangas, mul-
*tum fertur increſcere, melius ſi frequenter hoc facias.*Hoc
menſe mula ſeritur,quo canneta ponuntur. Seritur *oculis*
ſicut calami, quos abſcindere, & terra leuiter debemus
obruere, terra foſſa, & ſubacta, excitatis ad lineam pul-
uinis,quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum
inter ſe ſpatio ſeparantur: Hoc *menſe colocaſiæ bulbos*
ponemus. Amant *humidum locum, pinguem,maximè ir-*

riguum. Circa *fontes lætantur, & riuos, nec de ſoli quali-*
tate curant, ſi perpetuo ſueantur humore. Frondere *pro-*
pè ſemper poſſunt; ſi tanquam citreta tegumentis defen-
dantur à frigore. Hoc *menſe ciminum, & aniſum ſeritur*
loco bene ſubacto, & cui lætamen admiſceas. Quod ſatum
eſt, herbis purgetur aſſiduè.

De *pomis, & primo de pyris.* TIT. XXV.

Plantas *pyrorum menſe* Februario *locis frigidis pone-* 7.
mus, calidis uerò Nouembri: *ſed menſe* Nouembri *pyra lo-*
cis tepidis conſerenda ſunt, ut ſolo inuentur irriguo: ita &
florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi tur-
gentis acquirent. Naſci *tamen tali ſolo maxime diligunt,*
quale uinetis diximus conuenire: ſed læto ſolo & ualidas
arbores, & fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi *gene-*
ris pyra uitium mutare creduntur, ſi terris mollibus con-
ſerantur. Sed *pyrum plantis ſerere propè tardius euentus*
eſt: tamen quibus hoc placuit, ut ſemina generoſa nihil ſi-
bi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut tri
mas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas, magnis ſcro-
bibus ponāt, ſupra terram tribus altas, uel quatuor pedi-
bus, quarum deciſa cacumina argilla miſta muſcus debet
operire. Nam *ſi quis pyrorum ſemen aſpergat, naſci qui-*
dem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æ-
ternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidiū: ſed homini
hoc expectare lōginquum eſt, cum & ſero ueniāt, & de ge
neris nobilitate decedant. Melius *ergo hoc menſe* Nouēbri
fiet, ut pyrorū plantas radicatas ſeramus agreſtiū, ſubactis
bene ſcrobibus, ut cum prehēderint, inſerātur. Hoc *autem*
intereſt, quòd quæ plātis ſuis ſeruntur, dulcedinem, ac te-
neritatem ſeruāt, diu tamen ſeruata non durāt: inſita ue-
rò, moram temporis ſuſtinebūt. Spatia *inter pyros trigin-*

ta pedum menſura diſcernat. Genus hoc *arboris,ut proſiciat,frequenti humore,& aſſiduis foſſionibus eſt colendũ, uſqueadeo,ut tempore,quo florere conſueuit,nihil perditura credatur de flore prolato,ſi eam tunc foſſor adiuuerit.* Multum *proficis, ſi interiecto anno quale libet lætamen adiungas:ſed bubulum ſpiſſa, & grauia poma generare fertur.* Aliqui *cinerem miſcent,credentes hinc contrahi po*
71 *mus argutos ſapores.Generũ uarietates exequi ſuperuacuũ puto,cum in ponendis,uel excolẽdis nulla ſit diſtantia.* Si *languida arbor eſt pyri,uel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum de primis,uel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneũ figis, uel, ſi hoc deſit,ex quercu.* Vermes *eius arboris & nati necantur,& naſci prohibentur,radicibus felle taurino frequẽter infuſis.* Itẽ *fæces uini ueteris recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt.* Si *lapidoſa pyrus eſt,ab extremis radicibus terram priorem leuabis,& ſecernes omnes lapillos,quibus diligenter remotis,alteram terram cribro cretam in loco eius infundes. ſed hoc proderit,ſi rigare non ceſſas.* Mẽſe Februario,& Martio *prius inſeritur,more,quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur,ſub cortice,& in trunco.* Inſeritur *autem pyro agreſti,malo, ut nonnulli amygdalo,& ſpino, ut* Virgilius, *orno,& fraxino,cydonio,ut aliqui,& punico,ſed fiſſo ligno.* Surculus *pyri,qui inſeritur ante ſolſtitium,anniculus eſſe debet,& prius quàm figatur,folijs, & omni tenera parte priuari: poſt ſolſtitium uero eum figis, qui ſummum germen incluſit.* Pyrus *omni genere inſeritur.* Cõdienda *ſunt pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda uſque in octauam.* Eadem *poma ſicca, & manu lecta ab hora ſecunda in quintam, uel à ſeptima in decimam, à ca-*

ducis diligenter electa integra, & propè dura, & aliquanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius inclinatur, atque breui ſcrobe obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. I*tem quæ dura ſunt, in carne, & cute, prius in aceruo poſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, picatúmque ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſantur.* V*as breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur.* P*lurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt.* A*lij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, & oribus uaſculorum gypſo, uel pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt.* A*lij pyra, quæ ſe non contingerent, in melle ſeruarunt.* I*tem pyra diuiſa, & purgata granis in ſole ſiccantur.* A*liqui aquam ſalſam cum cœperit undare calefacta, diſpumant, & ei pòſt iam frigida pyra ſeruanda demergunt.* T*unc exempta poſt tempus exiguum condunt urceo, & eius litore conſeruãt: uel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur: pòſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.* 7.

V*inum pyri, & acetum.*

V*inum de pyris fit, ſi contuſa, & ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo.* H*ieme durat, ſed prima aceſcit æſtate.* A*cetum ſic fit de pyris:* P*yra ſilueſtria, uel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum.* D*einde mittuntur in uaſculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum uas per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad reparationem.*

Liquamen ex pyris.

Liquamen de pyris caſtimoniale ſic fiet: Pyra maturiſſima cum ſale calcantur integra. Vbi carnes eorum fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis condiuntur. Poſt menſem tertium, ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempore, quo ſaliuntur, pro aliqua parte una nigella permiſceas.

De malis.

73 *Menſe Februario, & Martio mala ſeramus, ſi calida, & ſicca regio eſt, Octobri, & Nouembri. Eorum plura ſunt genera, quæ numerare ſuperfluum eſt. Amant pingue ac lætum ſolum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditet. Et ſi in arena, uel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. Montanis locis debent ad Meridiem uerſa conſtitui. Et frigido ſolo proueniunt, ſi cæli tepor adiuuerit: nec in aſperis, & humectis ſedem recuſant. Macrum, & aridum ſolum poma uermiculoſa efficit, & caduca. Seruntur omni genere, ſicut pyri: neque exarari, neque effodi deſiderant. Idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exigunt quidem, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ urinæ, aut felle bubulo extinguntur: quæ ſi plures circa arborem ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi non ultrà naſcentur, ſi ea loca, unde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt,*

interlegenda ſunt quæque uitioſa, ut alimentum cæteris
ſuccus æquiparet, & generoſis abundantiam miniſtret,
quam numeroſa utilitate perdebat. Malus omni generi
inſeri poteſt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, &
alijs, quibus pyrus inſeritur in malo, in pyro, in ſpi-
no, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Di-
ligenter legenda ſunt mala, quæ uolumus cuſtodire. ea
in locis obſcuris, ubi uentus non ſit, ſtramentis prius in
crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli
frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt,
uel ſingula in uaſculis fictilibus picatis atque oblitis clau
di, uel argilla inuolui, uel ſolos pediculos creta adlini, uel 74
in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſupe-
riore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata di-
cuntur, ſine cura toto anno ſeruari poſſunt. Alij in puteo,
uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia, quibus diligenter pi-
catis, & clauſis mala committuntur. Alij ex arbore mala
illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorũ pice feruenti merſis,
ſupra tabulatũ per ordinem diſponunt, nucum folijs ſubter
expoſitis. Plerique ſcrobẽ populi, uel abietis inter mala dif
fundunt. Cõſtat mala ſic ponenda, ut pediculorum partes
deorſum facias, neque ante, quàm uſu neceſſaria uideãtur
eſſe, contingas. Vinum, & acetum fit ex malis, ſicut ex pyris
antè præcepi. Cydonijs ſerendis plerique tempora diuerſa
dixerũt: tamen mihi uſu compertũ eſt in Italia circa Vrbẽ,
menſe Februario, uel inchoante Martio plantas cydonio-
rum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeò feliciter, ut
ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſta-
tus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis, extremo Octobri, uel
Nouembri inchoante ponantur. Amant cydonij locum
frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt

Duos,uel tres,uel plures ſurculos pro trunci qualitate cõ
61 ſtituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos ſpatiũ
relinquimus: tũc iunco,aut ulmo,aut uimine ſtringimus,
& ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus, ut
quatuor digitis ſuprà lutum poſſit ſurculus eminere. Ple-
roſque delectat ſtrictum primo ſectæ arboris truncum
uinculis arctioribus in medio findere, & ibi ſurculos ex
utraque parte raſos in modũ cunei, ut integra ſit medul-
la,demergere,præmiſſo antè cuneolo,quo ſubducto,depoſi
tus ſurculus redeunte in plagam materia, poſſit aſtringi.
Sed hoc utrunque genus uernum eſt, & fit creſcente luna
ubi incipit gemma arborum turgeſcere.Surculi autem,qui
inſerendi ſunt,ſint nouelli,fertiles,nodoſi,de nouo nati,ab
Orientali arboris parte deciſi,craſſitudine digiti minoris,
bifurci,uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem
minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora
incrementa proueniunt,circa terram ſecato:& quod me-
lius eſt,ſurculos inter lignũ,corticémq; depone,tunc ſtrin-
ge.Quidam raſum ex utraque parte ſurculum conueni-
entẽ ſoliditati arboris inſerendæ ſic in medio deponunt,
ut cortex ſurculi undique cortici arboris reddatur æqua-
lis. Sed in nouella arbore terra mota uſque ad ipſum in-
ſitum colligatur, quæ res eam à uento, & calore defen-
det. Mihi aſſeruit diligens agricola,omne inſitum ſine du
bio comprehendere , ſi depoſitis ſurculis uiſcum non tem
peratum in ipſa plaga pariter mergamus , quaſi gluti-
no quodam ſuccos materiæ utriuſque miſturum. De em-
plaſtratione ſuo menſe dicemus . Quartum genus Colu-
mella ſic retulit.Gallica terebra uſque ad medullam ar-
borem perforandam,plaga interius leuiter inclinata. ibi
educto omni ſcobe , uitem, uel ramum ad modum fora-

minis impreſſi delibratum,ſucidum tamen,& humentẽ
ſtrictè imprimi,una aut duabus gemmis foris relictis. tũc 62
argilla,& muſco locum diligenter operiri.ita & uites in
ulmo inſeri poſſe commiſſas. Hiſpanus *quidam mihi hoc*
genus nouæ inſitionis oſtendit,quod ex perſico ſe aſſere-
*bat expertum.*Salicis *ramũ brachij craſſitudine,ſolidum,*
lõgum,cubitis duobus,aut melius terebrari iuſſit in me-
dio,& plantam perſici in eodem loco in quo conſiſtit,ſpo
liatam ramis omnibus, ſolo capite relicto per ipſum ſali
gni manubrij foramen induci : tunc eundem ſalicis ramũ
terræ capite utroque demerſo,in arcus ſimilitudinem debe
re curuari,foramen luto,muſco,uinculis ſtringi: anno de-
inde exempto, ubi infra medullam ſalicis caput plãtæ ſic
cohæſerit,ut unitas ſit ex duobus miſta corporibus,plan-
tam ſubter incidi,atque transferri,& aggerari terrã,quæ
arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire : hinc
perſici poma ſine oſſibus naſci:ſed hoc locis humidis cõue
nire, uel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, ut
& natura ligni uigeat,quæ delectatur humore,& ſuper
fluentem copiam ſucci germinibus miniſtret alienis.

De inſtituendis oliuetis. TIT. XVIII.

Hoc *menſe locis temperatis inſtituemus oliueta, quæ*
uel paſtinis conſerenda ſunt, ut extremas circa decimanũ
*tabulas cingant,uel ſuum locum tenebunt.*Si *ponuntur in*
paſtino, radicatæ plãtæ deciſis capitibus,& brachijs,&
in truncum redactæ uſque ad menſurã cubiti unius, &
palmi fermento terræ foſſæ defiguntur, locum palo an-
tea deprimente ordei grana ſubteriaciãtur,& ampute-
tur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, &
tunc amputata capita luto uelentur,& muſco,ulmeis uin-
*culis,uel tenacibus, quibuſcunque conſtricta.*Sed *maximũ*

*beneficium eſt,ut proficiat incremento, ſi rubricæ partes
notentur,quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili
63 ratione ponantur.* Sint à ſe diſcretæ pedibus quindecim,
uel uiginti. Omnis ſubinde circa eas herba uellatur: &
quoties imber ſe infuderit,breuiſſimis, ac frequentiſſimis
foſſionibus ſolicitentur. & ſubinde ducta à trunco terra,
atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur.
Quòd ſi oliuetum ſuo loco facere uolueris, hæc genera ter
rarum ſequêris: Terram,cui miſta ſit glarea, aut cretam
ſabulonis coniunctione reſolutam,aut pinguẽ ſabulonem,
aut terram naturæ denſioris,& humidæ. Creta figuli o-
mnino repudianda eſt,& uliginoſa,& in qua ſemper hu
mor aſſiſtit, & ſabulo macer, & nuda glarea : quamuis
enim comprehendat, non conualeſcit . Poteſt ſeri & ubi
arbutus, aut ilex ſteterat. nam cerrus, & æſculus excisæ
radices noxias relinquit,quarum uirus oleam necat. Lo-
cis æſtuoſis, Septentrionali colle: frigidis, Meridiano gau-
det. Medijs cliuis delectatur . Neque imum locum, neque
arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, ſicut eſt re-
gio Sabina, uel Bætica. Baccarum genus numeroſum eſt,
& plurium uocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius,
Sergia,Licinia, Cominia,& cæteræ, quas nominare non
attinet.Pauſia tamen oleum, quod reddit, dum uiride eſt,
optimum eſt,ſed cito uetuſtate corrumpitur. Optimum Lici
nia dat,plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præ
cepiſſe ſufficiet, maiores baccas cibo,minores oleo profutu-
ras.Si frumentarius ager eſt,quẽ conſerimus oliueto, qua-
dragenis inter ſe pedibus diſtent : ſi macer, uicenis qui-
nis. Melius faciemus,ſi ordines in Fauonium dirigamus.
Cum deponentur,in ſcrobes ſiccas conſtituantur quater-
nis pedibus foſſas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint,

miſceatur, & ſtercus. Si clauſus locus eſt, modicæ ſupra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis uerò prouincijs cum pluuiæ deſunt, rigare conueniet. Si prouincia indiget oli- 64
uetis, & non eſt unde planta ſumatur, ſeminarium faciendum eſt, id eſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, ut ibi (ſicut Columella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponantur. Inde poſt quinquennium poterit ualida planta tranſferri, & locis frigidis hoc menſe plantari. Scio pleroſque, quod facilius, atque utilius eſt, radices olearum, quæ in ſiluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in olineto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur.

De *pomiferis, & ſpatijs earum generale præceptum.* TIT. XIX.

Etiam pomiferas arbores poſſumus in paſtinis à Septẽtrionali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quæ ſpecialiter ſunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autem maiores facies, ut materiæ proſit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius: ſed ſeruabis, ne cacumina, aut manu fracta, aut eroſa non creſcant. Vnumquenque ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus opponamus. De cliuo ſicco, & exili, in planum, pinguem, & humidum tranſferèmus. Si truncos ponere uolueris, ſupra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe

contingant.nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt,quæ ſeminibus,hoc eſt nucibus ſuis, quàm quæ plantis ponuntur,aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt,aquationibus adiuuentur.

65 De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis. TIT. XX.

Nunc locis maritimis,& calidis fodiendæ ſunt uites: uel (ſi hæc prouinciæ conſuetudo eſt) exarandæ,& in eiſdem locis palandæ,aut ligandæ ſunt uineæ prius quàm gemma procedat, cuius concuſſione, uel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleæ,cæteræque arbores lætamen accipiunt decreſcente luna . Sufficiet autem maiori arbori uehes una,minori media,ita ut ſubducta à radicibus terra,& fimo permuſta,reuocetur. Tempore hoc ſi quæ ſunt in ſeminarijs plantæ, circumfodiendæ ſunt, & amputandi eis rami ſuperflui, uel radiculæ,quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

De roſis,lilijs,croco,uiolis conſerendis.

TIT. XXI.

Hoc menſe roſaria conſeremus, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt,uel uirgultis,uel etiam ſemine.Semina autem roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt , ſed bacas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt uindemiā reddunt maturas,quarū tamen maturitas ex colore fuſco & mollicie poterit æſtimari. Siqua etiam ſunt antiqua roſaria,hoc tempore circunfodiūtur ſarculis,uel dolabris,& ariditas uniuerſa reciditur.Nunc et quæ rara ſunt poſſunt ducta uirgarum propagine reparari.Si roſam temperius habere uolueris,duobus palmis

ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante habita ſarriemus ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbulos ſauciemus, qui à matre ſubtracti, atque in alios digeſti ordines noua lilieta formabũt. Item uiolarum plantæ, & croci bulbi ſerendi ſunt, uel ſubtiliter (ſi fuerant antè) fodiendi. 66

De *lini ſemine ſerendo.* TIT. XXII.

Hoc *menſe aliqui lini ſemen læto ſolo in iugerum* X *modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.*

De *cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri.* TIT. XXIII.

Tempore *hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt.* Si *calidæ, & ſiccæ prouinciæ ſtudemus, ualles humidas, uel irriguas opus eſt deputare cannetis.* Si *frigida regio eſt, locis medijs inſtituantur, ſed ſucco uillarum ſubditis.* Inter *hæc aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, ut miſta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & incendun tur eo more, quo cannæ.* Sed *ſi ſunt antiqua canneta, hoc tempore ſarrientur, receſis, quæ in radice purganda ſunt, id eſt putribus male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt.* Nunc *ſalicis plantas, & omnium generum, quæ arbuſto applicandæ ſunt, uel geneſtas (ubi deerunt) obruemus.* Ex *baccis etiam myrti, & lauri ſeminaria faciemus, uel ſi fuerant, excolemus.*

De *hortis.* TIT. XXIIII.

Circa Idus Februari*as ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpinarum ſemine faciendæ ſunt, ſicut dictum*

argillam & glaream timent: ſabulone, & arenis non
delectantur, niſi perennis unda ſuccurrat. Omnem *cæli*
ſtatum caulis patitur, frigidum magis. Cōtra *auſtrum po-*
ſiti citius ferunt, contra ſeptentrionem ſerius. Sed *hic cau*
lis & ſapore, & robore uincit. Cliuis *delectatur, & ideo*
ponendæ ſunt plantæ per puluinos arearum. Gaudet *ſter* 68
core, & ſarculatione. Rarius *poſitus conualeſcit.* Celerius
coquitur uirore ſeruato, ſi dum eſt trium, uel quatuor fo-
liorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, ut ſpeciē
pruinæ candentis imitetur. Columella *dicit plantarum ra*
dices alga marina inuoluendas ſeruandæ uiriditatis cau-
ſa, fimo ſimul adhærēte. Ponendæ *ſunt plantæ maioris in-*
crementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores fient.
Si *hiems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, cum ſol in ueſperam*
declinatur, planta pangenda eſt. Vaſtior *fiet, ſi terra o-*
periatur aſſiduè. Semen *braſſicæ uetuſtum mutatur in ra*
pa. Hoc *menſe poſt* Idus *ſpongias aſparagorum uel nouas*
formare incipiemus ex ſemine, uel antiquas ponemus. Mihi
etiam illud utile uidetur, ac diligens, ut aſparagi agreſtis
radices plurimas in unum locum congeramus cultum, uel
certe ſaxoſum, quæ ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud
nil alebat, & has annis omnibus incendamus in ſcopis,
ut fructus frequentior ſurgat, & fortior. Hoc *autē genus*
eſt ſapore iucundius. Nunc *etiam malua ſeri poteſt.* Men-
tam quoque ſere plātis, uel radicibus loco humido, uel cir
ca aquas. Apricum *ſolum, nec pingue, nec ſtercoratum de-*
ſiderat. Hoc *menſe fœniculum ſeres loco aprico, & modi*
cè ſaxoſo: ſeritur primo uere. Paſtinaca *& ſemine pone-*
tur, & plantis loco pingui, ſoluto altius paſtinato, raram
ſtatues, ut robur accipiat. Cunela *etiā nunc ſeritur, & coli*
tur eo more, quo allium, uel cepulla. Nunc *cærefolium lo-*

cis frigidis poſt Idus ſeratur: deſiderat agrum lætum,
humidum, ſtercoratum. Hoc *menſe betam ſeremus, quãuis*
poſſit & tota æſtate ſeminari. Amat *agrum putrem, hu-*
midum, lætum. Tran*ſſerenda eſt quatuor, aut quinque fo*
liorum radicibus fimo recenti oblitis. Amat *frequenter ef*
fodi, & multo ſtercore ſaturari. Hoc *menſe porrus ſeren-*
69 *dus: quem ſi ſectilem uelis, poſt duos menſes, quàm ſatus*
eſt, poteris deſecare manentem in areis ſuis: quanuis aſ-
ſerat Columella *etiam ſectiuum diutius duraturum, me-*
liorémque, ſi transferatur, & quoties ſecabitur, aqua iuue
tur, & ſtercore. Si *capitatum facere uelis, quod uere ſeue-*
ris, O*ctobri menſe transferre debebis.* Serendus *eſt loco*
læto, & maximè campeſtri, area plana, paſtinata altè, &
diu ſubacta, & ſtercorata. Si *ſectiuum uelis, ſpiſſius: ſi ca-*
pitatum, rarius ſeres. Sarculo *frequentandus eſt, & her-*
bis liberandus. Cum *digiti craſſitudinem habuerit, à me-*
dia parte præciſis folijs, & truncatis radicibus transfe-
ratur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quinis digi-
tis ſeparetur. Cum *radices agit, modicè comprehenden-*
dus, & alleuandus eſt ſarculo, ut ſuſpenſus à terra
quod ſpatij uacuum ſubter inuenerit, capitis uaſtitate co-
gatur implere. Item *plura ſemina in unum ligata ſi depo-*
ſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus. Item *ſi capi-*
ti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro, & pangas, mul-
tum fertur increſcere, melius ſi frequenter hoc facias. Hoc
menſe mula ſeritur, quo canneta ponuntur. Seritur *oculis*
ſicut calami, quos abſcindere, & terra leuiter debemus
obruere, terra fiſſa, & ſubacta, excitatis ad lineam pul
uinis, quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum
inter ſe ſpatio ſeparantur: Hoc *menſe colocaſiæ bulbos*
ponemus. Amant *humidum locum, pinguem, maximè ir-*

riguum. Circa fontes lætantur, & riuos, nec de ſoli qualitate curant, ſi perpetuo foueantur humore. Frondere propè ſemper poſſunt; ſi tanquam citreta tegumentis defendantur à frigore. Hoc menſe cuminum, & aniſum ſeritur loco bene ſubacto, & cui lætamen admiſceas. Quod ſatum eſt, herbis purgetur aſſiduè.

De *pomis, & primo de pyris.* TIT. XXV.

Plantas *pyrorum menſe* Februario *locis frigidis pone-* 7
mus, calidis uerò Nouembri: *ſed menſe* Nouembri *pyra locis tepidis conſerenda ſunt, ut ſolo iuuentur irriguo: ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirent.* Naſci *tamen tali ſolo maxime diligunt, quale unetis diximus conuenire: ſed læto ſolo & ualidas arbores, & fructus plurimos conſequemur.* Lapidoſi *generis pyra uitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur.* Sed *pyrum plantis ſerere propè tardus euentus eſt: tamen quibus hoc placuit, ut ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas, magnis ſcrobibus ponãt, ſupra terram tribus altas, uel quatuor pedibus, quarum deciſa cacumina argilla mixta muſcus debet operire.* Nam *ſi quis pyrorum ſemen aſpergat, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidiũ: ſed homini hoc expectare lõginquum eſt, cum & ſero ueniãt, & de generis nobilitate decedant.* Melius *ergo hoc menſe* Nouẽbri *fiet, ut pyrorũ plantas radicatas ſeramus agreſtiũ, ſubactis bene ſcrobibus, ut cum prehẽderint, inſerãtur.* Hoc *autem intereſt, quòd quæ plãtis ſuis ſeruntur, dulcedinem, ac teneritatem ſeruãt, diu tamen ſeruata non durãt: inſita uerò, moram temporis ſuſtinebũt.* Spatia *inter pyros trigin-*

*ta pedum menſura diſcernat. Genus hoc arboris, ut profi-
ciat, frequenti humore, & aſſiduis foſſionibus eſt colendũ,
uſqueadeo, ut tempore, quo florere conſueuit, nihil perditu-
ra credatur de flore prolato, ſi eam tunc foſſor adiuuerit.
Multum proficis, ſi interiecto anno quale libet lætamen
adiungas: ſed bubulum ſpiſſa, & grauia poma generare
fertur. Aliqui cinerem miſcent, credentes hinc contrahi po
71 mis argutos ſapores. Generũ uarietates exequi ſuperuacuũ
puto, cum in ponendis, uel excolẽdis nulla ſit diſtantia. Si lã
guida arbor eſt pyri, uel ablaqueatæ radicem terebras, &
ibi ligneum palum de prinus, uel in trunco ſimuliter tere-
brato ex teda cuneũ figis, uel, ſi hoc deſit, ex quercu. Ver-
mes eius arboris & nati necantur, & naſci prohibentur, ra
dicibus felle taurino frequẽter infuſis. Itẽ fæces uini ueteris
recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius
arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidoſa py-
rus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, &
ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram
terram cribro cretam in loco eius infundes. ſed hoc pro-
derit, ſi rigare non ceſſas. Mẽſe Februario, & Martio pri-
us inſeritur, more, quo dictum eſt, cum de inſitione loque-
remur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agre-
ſti, malo, ut nonnulli amygdalo, & ſpino, ut Virgilius, or-
no, & fraxino, cydonio, ut aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno.
Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe
debet, & prius quàm figatur, folijs, & omni tenera parte
priuari: poſt ſolſtitium uero eum figis, qui ſummum ger-
men incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Cõdienda ſunt
pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda
uſque in octauam. Eadem poma ſicca, & manu lecta ab
hora ſecunda in quintam, uel à ſeptima in decimam, à ca-*

*ducis diligenter electa integra, & propè dura, & ali-
quanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo
tegitur, & deorſum os eius inclinatur, atque breui ſcrobe
obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. I-
tem quæ dura ſunt, in carne, & cute, prius in aceruo po-
ſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, pi-
catúmque ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſan-
tur. Vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie* 7.
*ſole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut fru-
menta ſeruarunt. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis pi-
catis urceis condiderunt, & oribus uaſculorum gypſo, uel
pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Alij
pyra, quæ ſe non contingerent, in melle ſeruarunt. Item py
ra diuiſa, & purgata granis in ſole ſiccantur. Aliqui a-
quam ſalſam cum cœperit undare calefacta, diſpumant,
& ei pòſt iam frigida pyra ſeruanda demergunt. Tunc
exempta poſt tempus exiguum condunt urceo, & eius lito
ore conſeruăt: uel nocte, & die in frigida ſalſa manere pa-
tiuntur: pòſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſa-
pa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.*

Vinum pyri, & acetum.

*Vinum de pyris fit, ſi contuſa, & ſacco rariſſi-
mo condita ponderibus comprimantur, aut prælo. Hie-
me durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetum ſic fit de py-
ris: Pyra ſilueſtria, uel aſperi generis matura in cumulo
reſeruantur per triduum. Deinde mittuntur in uaſculo,
cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum uas
per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſub-
latum fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad re-
parationem.*

Liquamen ex pyris.

Liquamen de pyris caſtimoniale ſic fiet: Pyra *maturiſſima cum ſale calcantur integra.* Vbi *carnes eorum fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis condiuntur.* Poſt *menſem tertium, ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli.* Circa *hoc illud proderit, ut tempore, quo ſaliuntur, pro aliqua parte una nigella permiſceas.*

De malis.

73 *Menſe* Februario, & Martio *mala ſeramus, ſi calida, & ſicca regio eſt,* Octobri, & Nouembri. Eorum *plura ſunt genera, quæ numerare ſuperfluum eſt.* Amant *pingue ac lætum ſolum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditet.* Et *ſi in arena, uel argilla ſit, rigationibus adiuuetur.* Montanis *locis debent ad* Meridiem *uerſa conſtitui.* Et *frigido ſolo proueniunt, ſi cæli tepor adiuuerit: nec in aſperis, & humectis ſedem recuſant.* Macrum, & *aridum ſolum poma uermiculoſa efficit, & caduca.* Seruntur *omni genere, ſicut pyri: neque exarari, neque effodi deſiderant.* Idcirco *eis magis prata conueniunt.* Stercus *ouillum tantum non exigunt quidem, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur.* Amant *modeſtas rigationes.* Putatio *illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur.* Citius *ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat.* Si *caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit.* Vermes *eius ſuillo ſtercore miſto humanæ urinæ, aut felle bubulo extinguntur: qui ſi plures circa arborem ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi non ultrà naſcentur, ſi ea loca, unde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat.* Si *ſpiſſa poma ramos onerabunt,*

interlegenda ſunt quæque uitioſa, ut alimentum cæteris
ſuccus æquiparet, & generoſis abundantiam miniſtret,
quam numeroſa utilitate perdebat. Malus omni generi
inſeri poteſt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, &
alijs, quibus pyrus inſeritur in malo, in pyro, in ſpi-
no, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Di-
ligenter legenda ſunt mala, quæ uolumus cuſtodire. ea
in locis obſcuris, ubi uentus non ſit, ſtramentis prius in
crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli
frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt,
uel ſingula in uaſculis fictilibus picatis atque oblitis clau
di, uel argilla inuolui, uel ſolos pediculos creta adlini, uel 74
in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſupe-
riore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata di-
cuntur, ſine cura toto anno ſeruari poſſunt. Alij in puteo,
uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia, quibus diligenter pi-
catis, & clauſis mala committuntur. Alij ex arbore mala
illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorũ pice feruenti merſis,
ſupra tabulatũ per ordinem diſponunt, nucum folijs ſubter
expoſitis. Plerique ſcrobẽ populi, uel abietis inter mala dif
fundunt. Cõſtat mala ſic ponenda, ut pediculorum partes
deorſum facias, neque ante, quàm uſu neceſſaria uideãtur
eſſe, contingas. Vinum, & acetum fit ex malis, ſicut ex pyris
ante præcepi. Cydonijs ſerendis plerique tempora diuerſa
dixerũt: tamen mihi uſu compertũ eſt in Italia circa Vrbẽ,
menſe Februario, uel inchoante Martio plantas cydonio-
rum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeò feliciter, ut
ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſta-
tus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis, extremo Octobri, uel
Nouembri inchoante ponantur. Amant cydonij locum
frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt

illis rigatione ſuccurri. Ferunt tamen ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa deſiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tardus eſt in utroque prouentus. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente uento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, uel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior uerò cinere, uel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Poma in his & cito matura, & maioris incrementi aſſiduus humor efficiet. Rigandæ ſunt, quoties cæleſtis negatur infuſio, & circunfodiendæ locis calidis, Octobri menſe, & Nouembri: frigidis uerò, Februario,
75 *uel Martio. Niſi enim circunfodiantur aſſiduè, aut ſteriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ ſunt, ſicut probaui, & à uitioſis omnibus liberandæ. Si arbor ægra eſt, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet affundi, aut calx uiua temperata cum creta, uel reſina localis pici liquidæ miſta trunco arboris adlini, uel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur: quod annis ſingulis factum, cuſtodiet à uitijs, ſed arboris longè derogabit ætati. Menſe Februario cydonia inſeruntur, melius in trunco, quàm in cortice. Recipiunt in ſe ſurculos propè omnis generis punici, ſorbi, omnium malorum, quæ meliora producunt. Inſeruntur autem nouellæ arbores, quibus ſuccus eſt in cortice: ſi maior eſt, circa radicem melius inſeretur, ubi cortex, & lignum beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, uel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudantur, uel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alij quæ maiora ſunt fici folijs inuoluta cuſtodiunt.*

Digitized by Google

Alij tantum locis ſiccis reponunt, à quibus uentus excluditur. Alij cãna, uel ebore in quatuor partes diuiſa, ſublatis omnibus quæ in medio ſunt, in uaſe fictili melle obruũt. Alij in melle ſic integra dimittunt. in quo genere condiendi ſatis matura diliguntur. Alij milio obruunt, uel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis uino optimo uaſculis mittunt: uel uini, & defruti ad ſeruanda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alij dolijs muſti mergunt, atque ita claudunt, quod odoratum reddit & uinum. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia.

Siliqua.

Siliqua Februario menſe ſeritur, & Nouembri & ſemine, & plantis: amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria: tamen (ut ego expertus ſum) in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore: poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Inſeri etiã poſſe menſe Februario credunt aliqui, in pruno, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſime, ſi expendantur in cratibus. 76

Morus.

Amica eſt morus, & uitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma, & uirgulta degenerant. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius autem taleis ſeſquipedalibus, ex utraque parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto. non amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio: locis uerò calidioribus, Octobri poſtremo, uel Nouembris initio, ſed uerno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, ſabuloſa, & plerunque maritima. In toſo, uel argilla uix cõprehẽdũt. Humor aſſiduus moris prodeſſe nõ creditur: foſſionibus lætatur, & ſtercore. Putria in his & arida

poſt triennium ſunt putanda. Plantam, ſi robuſta eſt, tráſferes menſe Octobri, uel Nouembri: ſi tenera, Februario, & Martio. Scrobes deſiderant altiores, interualla maiora, ne altera umbris prematur alterius. Feracẽ, altioremque arborem mori fieri aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus, terebinthi hinc, inde lentiſci. Circa Octobris Calendas morus ablaqueanda eſt, & radicibus eius uini ueteris recentiſſimæ fæces infundendæ. Inſeritur autem in fico, & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta.

Auellana.

Auellanæ ponendæ ſunt nucibus ſuis. non amplius
77 *ſuprà terra ducenda eſt, quàm craſſitudine digitorũ duorum. Plãtis tamen, & ſobole, expertus ſum melius prouenire. Menſe Februario, ſeu plãta, ſeu ſemen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido, & ſabuloſo. Menſe Iulio circa Nonas auellana matura eſt: locis tamen calidis.*

Mixa.

Nunc ſerũtur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis, donec plãtæ induãt firmitatẽ, cælo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis, uel ſpinis.

De pomis aliorum menſium.

Etiam nunc tuberes ſeruntur, & inſeruntur, & oſſa duracinorum, uel plantæ eiuſdem generis ponuntur, & tranſferuntur, & inſeri poſſunt: & meſpilus inſeretur, & oſſa ponentur prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni poteſt, & ſorbus hoc etiam menſe ſeri, & amygdali ſemina in areis obrui, & locis temperatis nunc inſeri menſe inchoante, frigidis uero exeunte, conditis tamen ſurculis ante quàm germinent. Et piſtaciæ planta uel nunc

ſtatui, aut inſeri poteſt,& caſtanearum ſemina ſpargi. Nu
ces quoque iuglandes etiam nunc ſeminarijs recondi, &
ipſum genus inſeri,& frigidis,& humectis locis nunc po-
terunt pineta ſeminari.

De educatione porcorum. TIT. XXVI.

Nunc uerres maxime fœminas inire debebunt. Le-
gendi ſunt uaſti, & ampli corporis, ſed rotundi potius,
quàm longi,uentre & clunibus magnis,roſtro breui,cer-
uice glandulis ſpiſſa,libidinoſi,anniculi,qui uſque ad qua-
drimos inire fœminas poſſunt. Scrofas uerò longi lateris
debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus
magnus ſe uenter effundat, cætera uerribus ſimiles. Sed
in regionibus frigidis denſi,& nigri pili,in tepidis qua-
leſcunque prouenerint. Fœmina ad creandum, uſque in 78
annos ſeptem partus onera geſtare ſufficiet: ad concipien-
dum,annicula debet incipere. Quarto exempto menſe pa
riunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt autem (ſicut dixi)
menſe Februario, ut ſolidioribus herbis nati, & ſtipula
ſuccedente paſcantur. Vbi facultas eſt tranſigendi, uen-
ditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus fœtura re-
paratur. Genus hoc omnibus locis haberi poteſt, melius ta
men agris paluſtribus,quàm ſiccis,præcipue ubi arborum
fructuoſarum ſilua ſuppetit, quæ ſubinde maturis fructi-
bus alterna per annum mutatione ſuccurrat. Maxime lo-
cis graminoſis,& cannarum,uel iunci radice nutriuntur.
Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam
præbenda ſunt pabula glandis caſtaneæ, uel frugum ui-
lia excrementa cæterarum, uerno magis cum lactent no-
uella uirentia, quæ porcis ſolent nocere. Neque gregatim
claudendæ ſunt porcæ more aliarum pecudum,ſed haras
ſub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; clauda-

tur,& alumnum gregem tutior ipſa defendat à frigore. Quæ haræ à ſuperiori parte detectæ ſint, ut liberè numerum paſtor exploret, & oppreſſis à matre fœtibus ſæpe ſubueniat ſubtrahendo. Curabit autem ut fœtus proprios cum unaquaque procludat. Plus uerò quàm octo (ſicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uerò utilius probatur experto, porcam, cui pabula ſuppetunt, ut plurimum ſex nutrire debere, quia licet plures poſſit educare, tamen frequentiore numero ſucta deficiet. In porcis etiam illud eſt commodum, quòd immiſſi uineis necdum turgentibus, uel exacta uindemia gramine perſecuto diligentiam foſſoris imitatur.

De uino myrtite aliter. TIT. XXVII.

79 *In huius menſis initio aliter myrtite ſic facies. Mittis uini ueteris decem ſextarios in lagœna, & baccarum myrti libras* V *miſcebis. Cum* XX *& duorum dierum ſpatium confuſa tranſegerint, per quos uas quotidie conuenit agitari, tunc palmea ſporta colabis, & prædictis decem ſextarijs mellis optimi fortiter triti pondo* V *miſcebis.*

De uite thyriaca TIT. XXVIII.

Thyriacam uitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, ut uinum eius, uel acetum, uel uua, uel ſarmentorum cinis proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic: Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorũ ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla ad eius uitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur uinculo diligenter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices uitis infundunt. Sanè ſarmentum, ſi de hac uite ſumatur ad tranſſerendum, potentiam materni

materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ infuſione aſſidua, uim ſucci ſeneſcentis iterare.

De uua ſine granis. TIT. XXIX.

Eſt pulchra ſpecies uuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, uelut unum omnium corpus uuarum. Fit autem Græcis auctoribus hac ratione per artem ſuccedente natura: Sarmentum, quod obruendum eſt, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adunare, & uinculo conſtricta deponere. Vinculum tamen papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentius quidam ſarmentum reuinctum quãtum exciſum eſt, intra ſquillæ bulbũ demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere 80
poſſe facilius. Alij tempore quo uites putant, ſarmentum fructiferũ putatæ uitis in ipſa uite, quam poſſint de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligãt, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκόν, *quod Græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus, ſemper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur à Græcis, & in ceraſis opus eſt experiri.*

De uite nimis lacrymoſa. TIT. XXX.

Vites quæ lacrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando uim roboris ſui auertunt à fructu, trũco earum lacerato Græci ſinum fieri iubent. ſi hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, ut afferat medicinam uulnus impreſſum. tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac

acetum acre fundatur.

Myrtitis alia cõfectio apud Græcos. TIT. XX

Græci item myrtite ſic præcipiũt temperari: Myrt
cas maturas in umbra ſiccatas, & poſtea tuſas uncia
mittis in linteo, & ſuſpendis in uino, & uas cooper
linibus, & cum plurimis diebus ſic fuerit, auferes &
ris. Aliqui myrti baccas ſine pluuia collectas matur
locis ſiccioribus calcant, uel exprimunt, & uino n
VIII cotularum menſuram per amphoram uini
uinum medicinæ quoque proderit, ubi ſtypticis eſt
dum, ſtomachum ſolidare titubantem ſolet, reiectio
guinis inhibere, fluorem uẽtris aſtringere, limum d
ricæ paſſionis medicabiliter aſperare.

Vt propomata ſponte naſcantur. TIT. X

81 Conditum uel abſynthiatum, uel roſatum, ue
tum procedere ſponte fertur ex uitibus (ut natura
at, quod procurare ſueuit induſtria) ſi ſarmenta i
liquod ſemiplenum ſupradictis potionibus merſ
tur, & uiuam terram ſimul reſoluas ad lixiuij
donec oculi ſarmentorum nitantur exire: tunc e
menta gemmantia in quo uolueris loco, uitiũ ca
more deponas.

Vt botryones uarij naſcantur. TIT. X

Vt uitis botryones & albos afferre poſſit, e
Græci ſic fieri debere iuſſerunt: Si uuinæ ſunt
gra & alba, cum putantur, ſarmenta utriuſq
diuiſa ſic iunges, ut medios utriuſq; generis ocul
do reddere poſſis unitati: tunc papyro ligabis
molli, atque humida terra curabis adlinire, &
ternis diebus adaquare, donec germen noua
rumpat. Hinc exempto tempore, ſi libuerit, g

per plura ſarmenta.

De horis. TIT. XXXIIII.

Hic menſis in horarum menſura cum Nouẽbri *men-ſe concordat, quas hac numeri ratione colligimus.*

Hora	I.	*pedes*	XXVII.
Hora	II.	*pedes*	XVII.
Hora	III.	*pedes*	XIII.
Hora	IIII.	*pedes*	X.
Hora	V.	*pedes*	VIII.
Hora	VI.	*pedes*	VII.
Hora	VII.	*pedes*	VIII.
Hora	VIII.	*pedes*	X.
Hora	IX.	*pedes*	XIII.
Hora	X.	*pedes*	XVII.
Hora	XI.	*pedes*	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTI- 81
CA LIBER QVARTVS.

De *putandis uineis, & inſerendis, & pangẽdis uitibus.* TIT. I.

MARTIO *menſe locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abũde* Februa*rio menſe locuti ſumus; uſquequo incipit gemma eſſe ſuſpecta.* Nunc oportet *uineas inſerere, cum uites non aquato, ſed ſpiſſo humore lacrymabunt.* Seruabimus *ergo: ut trũcus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet, neque ulla uetuſtate, aut iniuria laceratus areſcat.* Tunc *decîſæ ui-*

ti ſurculi,qui inſerēdi ſunt,ſint ſolidi,rotundi,gemmis ſpiſ-
ſis,& pluribus oculati. Tres tamen oculi in inſitione ſuf-
ficient. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram di-
gitorum duorum,ut ab una parte ſit cortex. Aliqui non
patiuntur nudare medullam, ſed leuiter radunt,ut inci-
ſura ſenſim poſſit in acumen exire, & ut corticata pars
cortici nouæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus
eſt,ut trunco iunctus adhæreat,qui oculus exteriorē par-
tem debet aſpicere uinculo ſalicis infuſo, & paleato luto
deſuper alligari: tegumento quoque aliquo à uentis & à
ſole defendi, ne hi quatiant,hic adurat. Vbi calor tempo-
ris cœperit, ligaturæ ipſi penicillo circa ueſperam tenuis
debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra
uim cæli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit,
& aliquod cœperit incrementum, calami adiutorio debet
annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis ſarmenti
quaſſet ætatem. ubi ſolidius quantumcunque proceſſerit,
83 *uincula oportet abſcindi,ne adoleſcentia molliſſimi germi-*
nis nodo duræ conſtrictionis angatur. Aliqui infra ter-
ram ſemipedis ſpatio effoſſæ uiti ſurculos inſerūt,& bene-
ficio congeſtionis accumulant,ut hoc quoq; nouis ſarmen-
tis præter nutricis alimenta ſubueniat. Nōnulli circa ter-
ras melius aſſerunt inſerēdum, quia in altiori difficilius
comprehendunt. Vſque ad Idus, uel æquinoctiū uites lo-
cis frigidis pangendæ ſunt,ſeu paſtinato,ſeu ſulco, ſeu ſcro-
bibus more quo dictum eſt.

De pratis purgandis in locis frigidis, & proſcindendis agris. TIT. II.

Nunc locis frigidis prata purganda, atque ſeruanda ſunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginoſos proſcindere, atque exarare conueniet. Veruacta etiam, quæ

Ianuario menſe ſunt facta, repetere.

De panico & milio ſerendo, cũ ordine ſuo. TIT. III.

Calidis & ſiccis regionibus panicum ſeremus & milium. Leuem & ſolutam terram deſiderant: nec in ſabulone ſolùm, ſed in arena quoque proueniunt, dummodo cælo humido & ſolo ſerantur irriguo: quia ſiccum, & argilloſum agrum reformidant. Herbis liberantur aſſiduè: quinque ſextarijs ſpatium iugeri complebitur.

De cicere ſerendo, cum ordine ſuo. TIT. IIII.

Nunc cicer utrunque ſerere debemus loco lætiſſimo, cælo humido. macerandum eſt pridie, ut poſſit citius naſci. Iugerum tribus modijs conſeretur. Cicer grande naſci Græci dicunt, ſi infundatur aqua tepida pridie: amare etiam loca maritima, temperius prouenire, ſi ſeratur autumno.

De cannabo. TIT. V.

Hoc etiam menſe cannabum ſerimus uſque in æquinoctiũ uernum hac ratione, qua in Februario diſputatum eſt.

De cicera. TIT. VI.

Nunc cicera ſeritur, quæ diſtat à cicercula ſolo colore, quo ſordet, & nigrior eſt, primo ſulco, uel ſecundo, ſolo læto. Iugerum quatuor, uel tribus, uel etiam duobus modijs implebimus. 84

De nouellis puluerandis, & fodiendis uitibus, palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis reſtituendis. TIT. VII.

Hoc menſe nouella uinea incipit puluerari, quod nũc ac deinceps per omnes Calẽdas, uſque ad Octobres faciendum eſt, non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina, ſolidata terra conſtringat. Graminum radices, quæ plurimum uitibus nocent, extirpandæ ſunt. Nunc locis fri

gidis uinearum foſſio celebranda eſt: & palãdæ, atque ligandæ ſunt uites: ſed nouellam mollibus uinculis alligamus, quia eam teneram uincula duriora præcidunt. Palus maioribus uitibus ſolidus, minoribus ponatur exilis. Propter umbræ moleſtiam ſtatuatur ab Aquilone, & plaga frigida, ſpatio quatuor digitorum, uel ſemipedis remotus à uite, ut poſſit ex omni parte circunfodi.

Vt uetus uinea reparetur.

Vineas ueteres nunc aliqui à terra altius truncant, ſtudentes reparationi, ſed uitioſum eſt. nam plerunque uaſtior plaga ſole putreſcit & roribus: quare hoc genere reparetur: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram ſupra nodum recidatur, ut operta, de frigore, & ſole nil timeat. Hoc faciendum, ſi optimi generis uitis ſit, & alte poſita, alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis. Omnia ſupra dicta locis calidis primo menſe, frigidis uerò, poſt Idus ipſius exequemur.

AEgras uites refouere.

85 *AEgras uites, uel quibus fructus areſcit circunfodies, & urinam ueterem ſuffundes. Item cinerem ſarmenti, uel querci aceto mixtum ſubijce, aut inciſas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinante: fortiora dimitte.*

Læſas bidente curare.

Cum uitis bidente læditur, aut ferro, plagam, ſi terræ iuncta eſt, adline ſtercore ouillo uel caprino: tunc terra miſta circunfoſſa ligare curato. Si in radice læſa eſt, operiens liquidum lætamen admiſce.

De oleis amurca ſaginandis, & cætera earum cura. TIT. VIII.

Nunc oleis laborãtibus circum radices inſulſa amur-

ea fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit) ſex congij, mediocribus quatuor, cæteris pro æſtimatione ſufficiunt. Alij paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alij ueteris urinæ humanæ trunco, quantum ſatis uidetur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante cooperto. Oleam ſterilem terebra Gallica perforabis. Tunc duos frugiferæ arboris ab Auſtrali parte ramos eiuſdem magnitudinis tollis, & ſtricte in foramen utrunque conijcies uel lapidem, uel pini, uel querci palos, & abſciſſo eo, quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Sed ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum radicibus eius infige. Nunc etiam quibus moris eſt, frumenta iterum ſarrire conueniet. Nunc locis frigidis ſeminaria, quæ Februario menſe dicta ſunt, baccarum, & ſeminum fiunt, & roſaria in menſis initio percolantur.

De hortis. TIT. IX.

Nunc horti optime ſumunt cultionis initia. Mēſe Martio carduus ſeritur. Terram ſtercoratā, & ſolutam diligit quamuis in pingui poſſit melius prouenire. Et hoc illi contra talpas prodeſt, ſi pangatur in ſolido, ne terra ab ini- 86
micis animalibus facilius perforetur. Serendi ſunt cardui luna creſcente, in area iam parata ſemina, ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur, nam debiles, incuruos, & duros creabunt. Non alte imprimenda ſunt, ſed tribus digitis comprehenſa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur aſſiduè, donec plantaria ſolidentur & rigentur, ſi æſtus interuenit. Si cacumina ſeminum confringas, ſpinis carebunt. Item ſi ſemina eorum madefeceris, per triduū laurino oleo, uel nardino,

uel opobalſamo, uel ſucco roſæ, uel maſticino, & poſtea
ſiccata depreſſeris, eiuſdem ſaporis orientur, cuius unguen-
tum ſemina combiberunt. Singulis ſanè annis à codice au-
ferendæ ſunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & ſoboles
per alia ſpatia digeratur: cum aliqua tamen radices par-
te uellendæ ſunt. Quos reſeruabis ad ſemina colligenda
liberatos omnibus pullis teſta ſupertegere debebis, aut cor-
tice: nam ſolent ſemina ſole, uel imbribus interire. Con-
tra talpas prodeſt catos frequenter habere in medijs car-
duetis. Muſtellas habent plerique manſuetas. Aliqui fora-
mina earum rubrica, & ſucco agreſtis cucumeris imple-
uerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas
aperiunt, ut illæ territæ fugiant ſolis admiſſu. Plerique la
queos in aditu earum ſetis pendentibus ponunt. Hoc e-
tiam menſe ulpicum bene & allium ſeremus, & cepullas,
& cunilam locis frigidis, & anetum. Nunc & ſinapis, &
caules optime ſeruntur, uel plantantur: & malua ſeritur,
& armoracea, & origani plãta transfertur. Lactuca, &
beta, & porrus, & capparis ſeri poſſunt, & colocaſia, &
ſatureia, & naſturcium. Intyba etiam, & raphanos
nunc aliqui ſerunt, quibus utantur æſtate. Nunc melo-
87 nes ſerẽdi rarius. Diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus,
locis ſubactis, uel paſtinatis, maxime arenis. Semina eius
mulſo, & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc iam
ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur. Odorati autem
fiunt, ſi eorum ſemina multis diebus inter roſæ folia ſic-
ca mergantur. Nunc & cucumeres ſeminantur, rare ſul-
cis factis, altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium.
Inter ſulcos VIII pedum ſpatium crudum relinquas,
ubi poſſint uagari. Herbis iuuantur, ideo ſarculo, & run-
catione non indigent. Semina ſi ouillo lacte & mulſo

maceres, dulces naſcentur, & candidi. Longi, & teneri fiunt, ſi aquã in patenti uaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales efficientur. Sine ſemine naſcentur, ſi prius eorũ ſemina oleo ſabino perunguntur, & herba ea quæ culex dicitur, trita cõfricentur. Aliqui *florem cucumeris cum uiticulæ ſuæ capite cannæ inſerunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus.* Oleum *ſic metuit, ut ſi iuxta poſueris, uelut hamus plicetur.* Quoties *tonat, uelut timore perterritus conuertitur.* Si *eius florem ſicut in ſua uite eſt, in forma fictili clauſeris, ac ligaueris, qualem uultum forma uel hominis, uel animalis habuerit, talem cucumis figuram præſtabit.* Hæc *omnia Gargilius* Martialis *aſſerit.* Columella *dicit, loco aprico & ſtercoroſo ſi rubos habeamus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium, his iuxta terram reciſis, & excauatis ligneo ſtylo, inter medullas lætamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint & inter frigora non necari.* Hoc *menſe aſparagos ſeremus circa* Apriles Cal. *pingui loco, humido, ſubacto, ita ut minoribus foſſulis ad lineam directis bina, aut terna grana ſemipedis ſpatio diſcreta ponantur.* Dehinc *ſtercore ſolum tegatur, &* 88
herbæ ſubinde uellantur, uel per hiemem ſupra ſtramina iaciantur primo uere tollenda. hinc poſt triennium naſcentur aſparagi. Sed *expeditior ratio eſt, ſi aſparagorum ſpongias ponas, quæ cito fructum miniſtrent.* Hæ *ſic fient.* Semina *aſparagi quanta tribus digitis comprehẽdere poſſis, poſt* Idus Febr. *pingui, & ſtercorato ſolo in ſingulis foſſis ponis, & leuiter obruis.* His *coeuntibus, radix connexa naſcetur, quæ appellatur ſpongia.* Sed *& hæc moras habet. nam per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore, &*

aſſidua runcatione nutrienda. Deinde *poſt æquinoctium*
autumni tranſferetur,& uere aſparagum dabit. Has *erit*
utilius comparare, quàm longa expectatione nutrire. Eas
tamen in ſulcis diſponemus, ſi loca ſicca ſunt, inter me-
dios ſulcos: ſi humida, in ſummitate ſulcorum. Humor *ſpõ*
gias aſparagorum tranſitu ſuo debet tantum rigare, non
ſiſtere. A*ſparagum, quem primo protulerint, confringere*
debemus non auellere, ne adhuc inualidã moueamus ſpon
giam: cæteris annis auellendus eſt, ut oculos ſuæ germi-
nationis aperiat: quia ſi deinceps refringas, loca, quæ fœ
cunda eſſe conſueuerunt, remanente aſparagi radice clau
dentur. Mini*ſtrabunt autem uere: & autumno reſerua-*
bis eum, de quo ſumpturus es ſemina, poſteà ſcopas eius
incendes: tunc circa hiemem ſpongijs adijcies ſtercus, &
cinerem. Hoc *menſe ruta ſeritur locis apricis, ſolius cine-*
ris inſperſione contenta. Loca deſiderat altiora, unde hu-
mor elabitur. Si *ponas ſemina eius adhuc clauſa follicu-*
lis, ſingulatim manu debebis affigere. Si *iam minuta ſunt,*
ſparſa iactabis, & raſtro obducta cooperies. Caules eius,
qui incluſis ſeminibus nati fuerint, fortiores erunt, ſed ſe-
ro naſcentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte con-
uulſi uerno tempore pro plantis tenebunt: tota uero tranſ
89 *lata morietur.* Nonnulli *ramulos eius pertuſæ fabæ inſe-*
runt uel bulbo, atque ita obruunt alieno uigore ſeruan-
dos. Proſequuntur etiam maledictis, & maxime in terra
ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimum eſt. Sed *(ut*
aſſerunt) melius furtiua proueniet. Sub *fici arboris um-*
bra libentius acquieſcit. Non *effodi herba, ſed optat auel*
li. Immundæ *mulieris formidat attactum.* Ab *hoc menſe*
uſque in Octobrem totum coriandrum ſeritur. Amat *ter-*
ram pinguem, ſed & macro ſolo naſcitur. Semen *melius*

putatur, quod uetuſtius fuerit: delectatur humore. Satum bene cum olere quocunque naſcetur. Hoc menſe cucurbita ſerenda eſt. Amat ſolum pingue, humidum, ſtercoratum, ſolutum. Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quòd longas pariunt, & exiles ſemina, quæ in earum ceruice naſcuntur: quæ in uentre fuerant, cucurbitas faciunt craſſiores: quæ in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur. Vbi adoleſcere cœperint, arundiculis adiuuentur. Quæ ſeruantur ad ſemina, uſque ad hiemem in ſua uite dependeant, deinde ſublatæ in ſole ponantur, aut fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt. Hoc menſe blitus ſeritur ſolo qualicunque, ſed culto. Olus hoc neque runcandum eſt, neque ſarculandum. Cum ſemel natum fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, ut etiam ſi uelis, uix poſſit aboleri. Nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis, & ſemine, ſed uetuſtate meliori. Lætius frondebit, ſi iuxta piſcinam, uel lacum, uel putei margines conſeratur. Aniſum quoque, & ciminum nunc bene ſeritur. Locis latioribus melius prouenit, itémque cæteris, ſi humore iuuetur, & ſtercore.

De pomis, & malo punico. TIT. X.

Locis temperatis menſe Mart. uel Aprili mala punica ſeremus, calidis uero, & ſiccis, Nouembri: amat hæc arbor ſolum cretoſum, macilentum, ſed in pingui etiam prouenit. Regio illi eſt apta, quæ calida eſt. Seritur plantis 90
de matrum radice deuulſis. Sed quamuis multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubitalis inciſus manubrij craſſitudine, & capite utroque acuta falce leuigatus, ſcrobi uelut obliquus immergitur: prius tamen porcino ſtercore & in capite, & in parte, quæ ima eſt, oblinatur, uel in crudo ſolo malleo cogatur ad inferiora defigi.

*Melius proueniet, ſi ponendus ramus gemmata iam ma-
tre ſumatur. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres lapillos in
ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Cu-
randum ne uirgula inuerſa deponas. Creduntur acida
fieri, ſi rigentur aſſiduè: nam ſiccitas in his & ſuauitatem
præſtat, & copiã. cuius tamen nimietati aliquid debet hu
moris apponi. Circumfodi autumno debet, & uerno. Si a-
cida naſcantur, modicum laſeris cum uino tritum per ſum
ma arboris cacumina oportet infundi, uel ablaqueatis ra-
dicibus tedæ clauus infigi. Alij algam marinam obruunt
ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſininũ, atque por
cinum. Si florem non continet, urinam ueterem compari
menſura aquæ temperabis, & ter per annum in radici-
bus infundes. Vni arbori amphora ingeſta ſufficiet, uel a-
murcam mittes inſulſam, uel algam radicibus iunges, &
bis rigabis in menſe, uel arboris florentis truncum plum-
beo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si
crepant poma, lapidem in media arboris radice ſuppo-
nis, uel ſquillam circa arborem ſeris. Et ſi, dum pendent
poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in to
tum annum ſine corruptione ſeruabis. Si uermibus labo-
rant, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur:
aut clauo æneo ſi uermes eoſdem punges, difficile naſcen-
tur: uel aſini urina ſtercori admiſta porcino uermibus ob-*
91 *uiabit. Cinis cum lixiuio circa punici truncum frequen-
ter infuſus, læta & fructuoſa reddit arbuſta. Aſſerit Mar
tialis candida in his grana fieri, ſi argillæ, & cretæ quar
tam partem gypſi miſceas, & toto triennio hoc genus ter-
ræ radicibus eius adiungas. Idem dicit miræ magnitudi-
nis fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, &
in ea ramus cum flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad pa-*

lum. Tūc cooperta olla contra aquæ muniatur incurſus. Autumno patefacta ſuæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipſe aſſerit poma procedere, ſi titimalli, & portulacæ ſuccus æqualiter mixtus ante quàm germinet, trunco arboris adlinatur. Inſeri poſſe affirmat de ramorum connexione, ut medulla utrinque diuiſa ſe iungat. In ſe tantum inſeri poteſt circa Apriles Calen. menſe Martio ultimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter: Lecta integra in aquá marina, uel muria feruente mergantur, ut combibant. poſt triduum ſole ſiccentur, ut ſub dio nocte non maneant: pòſt in loco frigido ſuſpendantur. Cum uolueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Item ſi tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdem magnitudinis paratur, cui mala acutis circulis ſuis affiguntur. Tunc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, ut mala ſine terræ tactu ſubterpendentia ab humore defendat. Item ſi induantur argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeant. Item ſi ſeriola ſub dio obruatur, quæ habeat arenas uſque ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, uel ſambuci uirgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, ut ipſa quattuor digitis emineant ab arena. Hoc & ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, & utilius eſt ad ſeruandum, ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter: In ſeriola cui ad medium aqua mittatur, ſuſpenduntur mala, ne humorem tangant, & ſeria clauditur, ne uentus irrumpat. Item in dolio intra ordeum ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant: & dolium deſuper operitur. Vinum de malis granatis con 92

ficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea fiſcella mittis, & in coclea exprimis, & lentè coques uſque ad medietatem: cum refrixerit, picatis, & gypſatis uaſculis claudes. Aliqui ſuccum non excoquunt, ſed ſingulis ſextarijs libras mellis ſingulas miſcent, & in prædictis uaſculis ponunt, & cuſtodiunt.

De Citreo.

Menſe Martio citri arbor quatuor modis ſeritur, ſemine, ramo, talea, claua. Amat terram rarioris naturæ, cælum calidum, humorémque continuum. Si granis uelis ſerere, ita facies: Terram in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, breues areas facies, ut utrinque per canales aqua diſcurrat. In his areis palmarem ſcrobem manibus aperies, & tria grana deorſum uerſo acumine iuncta conſtitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent, ſi beneficio aquæ tepētis utaris. Natis germinibus ſemper proxima herba runcetur. Poteſt hinc trima planta tranſferri. Si ramum uelis ponere, non amplius ſeſquipede debebis immergere, ne putreſcat. Claua ſeri commodius eſt, quæ ſit manubrij craſſitudine, longitudine cubitali, ex utraque parte leuigata, nodis & aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis intumeſcat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt utrinque, quod ſummum eſt, uel marina alga ueſtiunt, uel argilla ſubacta, partis utriuſque extrema cooperiunt, atque ita in paſtinato ſolo deponunt. Talea & gracilior, & breuior eſſe poteſt, quæ ſimiliter ut claua mergetur. Sed talea pal-
93 *mis duobus ſuperſit: claua omnis obruitur. In ſpatio non deſiderat interualla maiora. Alijs arboribus non debet annecti. Calidis locis, ſed irriguis, & maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed ſiquis hoc genus, ut*

*In regione frigida nutriatur, extorquet, loco uel parieti-
bus munito, uel in Meridianam partem uerſo diſponat
hanc arborem. Sed hibernis menſibus tectum ſtramine
uelet agreſti. Vbi æſtas refulſerit, aeri arbor nuda & ſe-
cura reddatur. Talea, ſiue claua eius calidiſſimis regio-
nibus, & per autumnum ponitur. Frigidiſſimis Iulio, &
Auguſto poſitas, & quotidianis rigationibus animatas, i-
pſe uſque ad poma, & magna incrementa perduxi. Citre-
um iuuari creditur, ſi cucurbitæ uicinis locis ſerantur:
quarum uites etiam combuſtæ utilem citri arboribus ci-
nerem præbent. Gaudent aſſidua foſſione, hinc proueni-
unt poma maiora. Niſi quæ arida ſunt, rariſſime debemus
abſcindere. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio frigi-
dis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. In-
ſeritur & pyro, ut quidam uolunt, & moro, ſed inſiti ſur-
culi qualo deſuper omnino muniendi ſunt, uel fictili ua-
ſculo. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios pomis hanc arbo-
rem non carere: quod ego in Sardinia, & in territorio
Neapolitano in fundis meis comperi (quibus ſolum, & cæ
lum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſ-
dam ſibi ſemper poma ſuccedere, cum maturis ſe acerba
ſubſtituant, acerborum uero ætatem florentia conſequan-
tur, orbem quendam continuæ fœcunditatis ſibi mini-
ſtrante natura. Ferũtur acres medullas mutare dulcibus,
ſi per triduum aqua mulſa ſemina ponenda macerentur,
uel ouillo lacte, quod præſtat. Aliqui menſe Februario
truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut alte-
ra parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt,
donec poma formentur: tunc foramen luto replent: ſic* 94
*quod eſt medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in
arbore poteſt per totum annum propemodum cuſtodiri.*

Melius ſi uaſculis quibuſcunque claudatur. Si uelis legere, atque ſeruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & ſecreta diſponere. Alij ſingula uaſis ſingulis claudunt, uel gypſo adlinunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plerique in cedri ſcobe, uel in ſtraminibus minutis, uel in paleis tecta ſeruant.

Meſpilum.

Meſpila locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis tamen. frigidis quoque proueniunt, magis ſabulone pingui, atque glareoſa terra, cui arena permiſta eſt, uel argilla cum ſaxis. Serenda eſt taleis menſe Martio, uel Nouembri, ſed ſolo ſtercorato, & ſubacto, ita ut utrunque caput taleæ ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima. Amat putari atque circunfodi, & parco humore inter ſiccitates ſæpe refoueri. Seritur & ſemine, ſed in longiorem ſperatur ætatem. Si uermibus occupatur, ſtylo æreo purgandi ſunt, & amurca, uel humana uetere urina, uel uiua calce profundendi, ſed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocti lupini. Si putatur hinc arbor ſterilis fieri, fimus, & cinis uitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur. Inſeritur menſe Febr. in ſe & in pyro, & in malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi: nam de ſummitatibus uitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt: nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandum leguntur necdum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem ſuſpenſa, uel, ut quidam,
95 *poſca, uel ſapa condita. Die ſerena legantur ac media, & paleis obruātur diſcreta, ne ea uiciſſim tactus afficiat.*

vel cũ pediculis lecta ſeminatura, & ſalſa aqua per dies quinque macerata, poſtea ſæpe infundantur, ut enatent. Seruantur & melle, ſed ſi minus matura collegeris.

De fici.

Calidis locis fici planta radicata Nouembri menſe, temperatis Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponenda eſt. Si taleam, uel cacumen ponas, ultimo Aprili, cum ei ſe uiridior ſuccus infuderit. Plantæ in ſcrobe depoſitæ lapides ſubſtituendi ſunt, ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida ſunt, plantarum cacumina diuiſis cannæ internodijs defendantur à frigore. Si cacumen uelis ponere, triſulcum ramum bimum, uel trimum ab auſtrali parte decidas, & ſic obrues, ut diuiſa cacumina terra interiacente uelut tres ſurculos reddant. Taleam ſic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuiſæ lapidem mergemus in fiſſo. Ego menſe Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grandes ficorum per paſtinatum ſolum diſpoſui, & eo anno poma peperere ſupra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ ſunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ ſunt, & oculos ſuos per longa internodia diſtulerunt. Si plantam fici prius nutrias in ſeminario, & maturam tranſſeras in ſcrobem, poma generoſiora producet. Aliqui multum prodeſſe confirmant, ſi plantam fici diuiſo ſquillæ bulbo interſitam, ſtrictámque uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durum, & gracile, & ſiccum pro utili ſapore pomorum. Prouenit & petroſis, atque aſperis, tamen poteſt locis propè omnibus ſeri. Quæ in montanis, & frigidis locis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſiccitatem durare non poſſunt. Vſus illis in ui- 96

ridi eſt, melioris magnitudinis, & ſaporis arguti. Quæ naſcuntur in campis, & locis calidis, & pinguiores ſunt, & in ſiccitate durabiles. Si genera numerare uelimus, immenſum eſt: ſufficit, quòd omnibus æqua cultura eſt. Illa diſtantia eſt, quòd in caricis melius alba ſeruatur. In locis nimiè frigidis præcoquas ficus feramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc poſſit occurrere: calidis uero, & æſtuoſis eas quæ ſerò maturant. Gaudet aſſidua foſſione. Per autumnum proderit, ſi ſtercus admoueas, præcipuè de auiarijs. Recidenda ſunt in ea quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda eſt, ut inclinata per latera poſſit expandi. In locis humectis ficus ſaporis obtuſi eſt, cui circumciſis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, ut non ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Menſe Iunio, circa ſolſtitium caprificandæ ſunt arbores fici, id eſt ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, uelut ſerra, pertuſi. Si hoc deſit, abrotani uirga ſuſpenditur, aut callum, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, ſcarificandus eſt, ut poſſit humor effluere. Ne uermes patiatur, ramum terebinthi, uel lentiſci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt uermes ex fico. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miſcent. Alij bitumen, & oleum, aut ſolam calcem uiuam latebris uermium linunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica, butyro, & pice liquida miſta circa truncum debet induci. Alij coracinum piſcem contra formicas in arbore ſuſpendendum eſſe confirmant. Si fructus ſuos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca in-

ſulſa miſta aqua arborem liniunt, uel cancrum fluuia- 97
lem cum ramo rutæ ſuſpendunt: uel algam marinam, uel faſcem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt, uel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindūt. Cum *folia incipiunt producere fici, ut fructum multum, & pinguem ferant, in principio germinis cacumina ſumma decutimus, uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit.* Si *maturam ficum uis ſerotinam facere, incipientes groſſos decute, cum illis fabæ fuerit magnitudo.* Vt *ficus cito maturet, ſucco cepæ longioris cum oleo, & pipere mixto unge poma, quando groſſi incipiunt ſubrubere.* Aprili *menſe ficum debemus inſerere inter corticem: uel ſi nouellæ arbores ſunt, fiſſo ligno, quod ſtatim operiendum eſt & ligandum, ne uentus introeat.* Melius *comprehendunt, ſi circa terram reciſa inſerantur arbuſta.* Aliqui *&* Iunio *menſe inſerunt.* Surculus *legendus eſt anniculus: inutilis enim creditur maioris, uel minoris ætatis.* Inoculari *ficus locis ſiccis* Aprili, *humidis melius* Iunio *mediante poterit,* Octobri *menſe locis tepidis.* Propagari *ficus ramis poteſt.* Inſeritur *autem in caprifico, in moro, in platano, & oculis, & ſurculis.* Ficus *uirides ſeruari poſſunt uel in melle ordinatæ, ne ſe inuicem tangant, uel ſingulæ intra uiridem cucurbitam clauſæ, locis unicuique cauatis, & item teſſera, quæ ſecatur, incluſis, ſuſpenſa ea cucurbita ubi non ſit ignis, uel fumus.* Alij *miſſas ficus recentes, minus maturas, in nouo uaſe fictili lectas cum pediculis, & à ſe ſeparatas recludunt, & in dolio uini pleno uas natare permittunt.* Martialis *dicit, caricas per genera multa ſeruari, cum ratio una ſufficiat.* Ergo *hoc genere, quo* Campania *tota cuſtodit, ſeruare debemus: in cratibus ficus expanditur uſque ad* Meridiem, *& adhuc mollis in*

qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquē
8 *di modum ſuppoſitis tribus lapidibus, ne ardeat qualus*
includitur, & clauſo furno ubi diſcocta ficus fuerit, ſicut
eſt calida, interpoſitis folijs ſuis, in uas fictile conditur be-
ne picatum denſius preſſa, & operculo diligenter obduci-
tur. Si pluuijs abundantibus crates non poſſis expande-
re, ſub tecto eas ita ponis, ut ſemipede erigantur à terra,
& eas ad uicem ſolis, cinis calidus ſubiectus uaporet, &
ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, uertatur, ut ficorū coria ſic-
centur, & pulpæ tunc duplicatæ in ciſtellis ſeruentur, aut
loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuiſas in cra-
tibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt eas no-
cte ſub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter,
cum tumeſcunt, ut plantas faciant, ſi earum copia non a-
bundat. Vt etiam uarios fructus una ficus exhibeat, ramos
duos nigræ, & albæ arborum inter ſe ita uinculo ſtrin-
gis ac torques, ut germina miſcere cogantur. ſic obruti, &
ſtercorati, & humoribus iuti, ubi prodire cœperint, germi
mantes oculos aliqua inter ſe annexione conglutina. Tūc
germen adunatum parturiet duos colores, quos unitate di
uidat, diuiſione coniungat.

De pomis aliorum menſium.

Nunc & pyrus, uel malus inſeri, ac ſeri poteſt, & cy
donia, & prunus inſeritur, & ſorba ponuntur, & morus,
nono Calendarum Aprilium die, & inſeruntur piſtacia,
& locis frigidis pini ſemen aſpergitur.

De comparandis bobus, tauris, & uaccis. TIT. XI.

Hoc menſe comparandi ſunt boues, qui tamen ſiue de
noſtris capiantur armentis, ſiue emantur: idcirco nunc com
parabuntur utilius, quia necdum ſagina temporis pleni

aut celare poſſunt fallaciam uenditoris, & uitia ſua, aut repugnando domituræ contumacem pleni roboris exercere fiduciã. Hæc tamen ſigna ſpectanda ſunt in bobus, ſeu 99
de noſtro, ſeu de alieno grege fuerint comparandi, ut ſint boues nouelli, quadratis & grandibus membris, & ſolidi corporis, muſculis, ac toris ubique ſurgentibus, magnis auribus, latæ frontis, & criſpæ, labris, oculiſq; nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, & reſimis, ceruice toroſa atque compacta, palearibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis uaſtis, uentre non paruo, porrectis lateribus, latis lũbis, dorſo recto & plano, cruribus ſolidis, neruoſis & breuibus, ungulis magnis, caudis lõgis ac ſetoſis, pilo totius corporis denſo ac breui, rubei maxime coloris, aut fuſci. Melius autem boues de uicinis locis comparabimus, qui nulla ſoli, aut aeris uarietate tententur. Aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia transferamus. Illud ante uniuerſa curandum eſt, ut uiribus ad trahendum comparentur æquales, ne ualentioris robur alteri procuret exitium. In moribus hæc conſideranda ſunt: Sint arguti, manſueti, timentes hortamen clamoris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed ſi regionis ratio patitur, nullius melior cibus eſt, quã uiride pabulum. Vbi uero deeſt, eo ordine miniſtretur, quo pabuli copia, & laborum coget acceſſio. Nunc tauros quoque (quibus cordi eſt armenta conſtruere) comparabit, aut his ſignis à tenera ætate ſummittet. Vt ſint alti, atque ingentibus membris, ætatis mediæ, & magis quæ iuuentute minor eſt, quàm quæ declinet in ſenium. Torua facie, paruis cornibus, toroſa, uaſtáque ceruice, uẽtre ſubſtricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. ſed eligemus forma altiſſima, corporis longi, uteri capacis, & magni, alta

fronte, oculis nigris, & grandibus, pulchris cornibus, & præcipuè nigris, aure ſetoſa, palearibus, & caudis maximis, ungulis breuibus, & cruribus nigris & paruis, ætatis maximè trimæ, quia uſque ad decennium fœtura ex his procedet utilior. Nec ante ætatem trimam tauros his oportet admitti. Sed erit ſtudium diligentis, amotis ſenioribus, nouellas ſubinde conducere, & ſteriles aratro, ac laboribus deputare. Græci aſſerunt, ſi mares creare uelis, ſiniſtrum tauri in coitu ligandum eſſe teſticulum: ſi fœminas, dextrum: tamen tauros diu antè abſtinendos, ut cum tẽpus eſt acrius in cauſas dilati feruoris incumbãt. Sed his armentis hieme maritima, & aprica loca, æſtate opaca paremus, ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, & his herba internaſcente ſaturantur, quanuis circa fluuios rectè propter amœna loca paſcantur: fœtura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, unde magis utilius habẽtur, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hibernare ſub dio: quibus tamen ſepta fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit laxiora. Stabula uero utilia ſunt ſtrata ſaxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut humor poſſit elabi, parti meridianæ obuerſa propter flatus glaciales, quibus aliquis reſiſtere debet obiectus.

De domandis bobus. TIT. XII.

Hoc menſe ultimo domandi ſunt trimi boues, quia poſt quinquennium bene domari non poſſunt, ætatis repugnante duritia. Capti ergo ſtatim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione manſueſcant. Sed ſtabulum noui boues largioribus ſpatijs habere debebunt, ut & ante ſtabulum loca nullis concludantur anguſtijs, & producti non aliqua uitientur

*offenſa. In ipſo uero ſtabulo aſſeres tranſuerſi à terra ſe-
ptem pedibus alti configantur, ad quos boues ligentur in-
domiti. Tunc eligis abſolutam tempeſtatibus, & impedi-
mentis omnibus diem: qua capti perducantur ad ſtabu-
lum: quorum ſi nimia fuerit aſperitas, uno die, ac nocte
inter uincula mitigentur ieiunijs: tunc appellationibus blã* 101
*dis, & illecebris oblatorum ciborum, non à latere, neque
à tergo, ſed à fronte accedens bubulcus admulceat, naréſ-
que, & terga pertractet, mero ſubinde conſpergens: hac ta-
men cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod
uitium, ſi in primordijs effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit, ob-
tinebit. Tunc mitigatis, os & palatum ſalibus fricabis, &
in gulam demitte præſulſi adipis librales offas, & uini
ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces: quæ res
intra triduum totius ſæuitiæ iram reſoluet. Aliqui eos
inter ſe iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & quod
utile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius ſolo exercen-
di ſunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet.
Expeditior autem ratio eſt domandi, ut aſperum bouem
manſueto, & ualido boui coniungas, quo oſtendente faci-
le ad omnia cogetur officia. Si poſt domituram decumbit
in ſulco, non afficiatur igne, uel uerbere: ſed potius, cum
decumbit, pedes eius ita ligentur uinculis, ut non poſſit
progredi, aut ſtare, uel paſci. Quo facto, ſiti, ac fame laſ-
ſatus carebit hoc uitio.*

De equis, equabus, & pullis, & eorum ætate. TIT. XIII.

*Hoc menſe ſaginati, ac paſti antè admiſſarij genero-
ſis equabus admittendi ſunt, & repletis fœminis, itèm ad
ſtabula colligendi. Neque tamen æqualem numerũ omni-
bus debemus adhibere, ſed æſtimatis uiribus uniuſcuiuſq;*

*admiſſarij, ſubmittenda ſunt pauca, uel numeroſa coniu-
gia, quæ res efficiet admiſſarios non parua ætate durare.
Iuueni tamen equo, & uiribus, formáque conſtanti non
amplius quàm duodecim, uel quindecim debemus admit-
tere, cæteris pro qualitate uirium ſuarum. Sed in admiſ-
ſario quatuor ſpectanda ſunt, forma, color, meritum, pul-*
102 *chritudo. In forma hoc ſequemur, uaſtum corpus, & ſoli-
dũ, robori conueniens, altitudo, latus longiſſimum, maximi
& rotundi clunes, pectus latè patens, & corpus omne mu
ſculorum denſitate nodoſum, pes ſiccus & ſolidus, & cor-
nu cõcauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ ſunt:
ut ſit exiguum caput, & ſiccum, pelle propemodum ſolis oſ
ſibus adhærente. Aures breues & argutæ, oculi magni, na
res patulæ, coma, & cauda profuſior, ungularum ſolida,
& fixa rotunditas. Colores hi præcipui, badius, aureus, al
bineus, ruſſeus, murteus, ceruinus, gilbus, ſcutulatus, albus,
guttatus, candidiſſimus, niger, preſſus. Sequentis meriti, ua-
rius cũ pulchritudine, nigro uel albineo, uel badio miſtus,
canus cum quouis colore, ſpumeus, maculoſus, murinus, ob-
ſcurior. Sed in admiſſarijs præcipuè legamus, clari, & u-
nius coloris: cæteri uero deſpiciendi, niſi magnitudo meri
torum culpam coloris excuſet. Eadem in equabus conſide
randa ſunt, maximè ut ſint longi & magni uentris, &
corporis: ſed hoc in generoſis ſeruetur armentis. Cæteræ
paſſim toto anno inter paſcua, dimiſſis ſecũ maribus im-
pleantur. Equarum natura eſt partum ſpatio duodecimi
menſis abſoluere. Illud in admiſſarijs ſeruandum eſt,
ut medijs aliquibus ſpatijs ſeparẽtur, propter noxam furo
ris alterni: ſed his armentis paſcua legamus pinguiſſima,
hieme aprica, frigida, & opaca prouideamus æſtate, nec
adeo mollibus locis nata, ut ungularũ firmitas de aſperita-*

Google

*te nil ſentiat. Si equa marē pati noluerit,trita ſquilla na
turalia eius infecta libidinem concitabunt.Deinde graui-
dæ non urgeantur,nec famem, uel frigus tolerent nec in-
ter ſe loci comprimantur anguſtijs . Generoſas equas, &
quæ maſculos nutriunt,alternis annis ſubmittere debebi-
mus,ut pullis puri,& copioſi lactis robur infundant, cæ-
teræ paſſim replendæ.AEtas incipientis admiſſarij quin- 103
ti anni initio eſſe debebit. Fœmina recte bima concipiet,
quia poſt decennium iners ex ea ſoboles,& tarda naſce-
tur. Pulli equarum nati manu tangendi non ſunt,quia eos
tactus lædit aſſiduus:quantum ratio patitur,defendātur
à frigore. In pullis pro ætatis merito ea ſunt conſideran-
da,quæ ſignum bonæ indolis monſtrant,quæ in patribus
uel matribus ſpectanda præcepi.dabit & hilaritas,& a-
lacritas,agilitáſque documentum.Nunc domandi ſunt pul
li,ubi tempus bimæ ætatis exceſſerint. Cōſideranda ſunt
magna, longa, muſculoſa, & arguta corpora, teſticuli pa-
res, & exigui: & cætera, quæ in patribus dicta ſunt.
Mores, ut uel ex ſumma quiete facile concitentur, uel ex
incitata feſtinatione non difficile teneantur. AEtatis conſi
deratio talis eſt:Bimo,& ſex menſium dentes medij ſupe
riores cadunt. quadrimo canini mutantur. infra ſextum
annum molares ſuperiores cadunt. ſexto anno quos primo
mutauit,exæquat. ſeptimo anno omnes dentes eius explen
tur.Latent ab hinc ætatis notæ:ſed prouectioribus tempo
ra cauari incipiunt,ſupercilia caneſcere, dentes plerūque
pronunere . Hoc menſe omnia quadrupedia,maxime e-
quos caſtrare debemus.*

De mulis,& aſinis. TIT. XIIII.

*Siquem mulorum genus creare delectat, equam ma-
gni corporis,ſolidis oſſibus, & forma egregia debet elige-*

re: in qua non uelocitatem, ſed robur exquirat. AEtas à
quadrima uſq; in decennẽ huic admiſſuræ iuſta cõueniet.
Si aſinus equam faſtidit admiſſus, oſtenſam prius aſinam
(donec coeundi uoluptas ſolicitetur) adhibemus: qua ſub-
ducta, equam libido incitata non ſpernet, & raptus illece-
bris generis ſui in permiſsionem cõſentiet alieni. Si morſu
furens lædit obiectas, aliquatenus labore miteſcat. Crean
104 tur ex equa, & aſino, uel onagro, & equa. Sed generoſius
nullum eſt huiuſmodi animal, quàm quod aſino creante
naſcetur. Vtiles tamen admiſſarij naſcentur ex onagro, &
aſina: qui poſt in ſobole ſecutura agilitatem, fortitudinémque reſtituant. Admiſſarius tamen aſinus ſit huiuſmodi, corpore amplo, ſolidò, muſculoſo, ſtrictis, & fortibꝰ mẽbris, nigri, uel murini maximè coloris, aut rubei: qui tamen ſi diſcolores pilos in palpebris, aut auribus geret, colorẽ ſobolis plerũque uariabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet à matre depelli, & per montes aſperos paſci, ut itineris laborem in tenera ætate ſolidata contemnat. Minor uerò aſellus maxime agro neceſſarius eſt, qui & laborem tolerat, & negligentiã propemodum non recuſat.

De apibus. TIT. XV.

Hoc menſe maxime apibus ſolet morbus incumbere: nã poſt hyberna ieiunia tithymalli, & ulmi amaris floribus, qui prius naſcuntur, auidius appetitis ſolutionẽ uentris incurrũt, & pereunt, niſi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo mali granati cum uino amineo grana contrita, uel uuæ paſſæ cum rore ſyriaco, & auſtero uino, uel ſimul omnia leuigata, & incocta uino aſpero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item roſmarinus aqua mulſa decoctus congelatur, & in imbrice po-

nitur ſuccus huiuſmodi. Quòd ſi horridæ uidentur, atque
contractæ torpere ſilentio, & mortuarum corpora fre-
quenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ
puluere, uel ſiccæ roſæ coctũ debebis infundere. Illud ante
omnia expediet, ut putres partes fauorum, uel uacuas ce-
ras, quas aliquo caſu examen ad paucitatẽ redactum nõ
ualebit implere, ſemper recidas acutiſſimis ferramentis
ſubtiliter, ne mota alia pars fauorũ cogat apes domicilia
concuſſa deſerere. Nocet apibus plerunque felicitas ſua. 105
Nam ſi nimijs floribus annus exuberat, dum ſolã curam
gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa
reparatione populus idem labore confectus extinguitur, to
tius gentis exitio. Itaq; cum mellis nimietatem uideris ex
florũ grandi & continua meſſe defluere, interiectis ternis
diebus, clauſo foramine non eas patiaris exire. Ita ad gene
randam ſobolem conferentur. Nunc circa Caléd. Apriles
curandi ſunt aluei, ut omnia purgamenta tollãtur, & ſor
des, quas tempus contraxit hibernum, & uermiculi, & ti-
neæ, & araneæ, quibus corrumpitur uſus fauorum, & pa
piliones, qui uermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Tunc fu
mus incenſi, & ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus
eſt apiũ ſaluti. Quæ purgatio frequẽter uſque in autumni
tempora celebretur. Hæc omnia, cæteraque efficies, caſtus
& ſobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, & o-
doris immundi, atque omnibus ſalſamentis.

De horis. TIT. XVI.

Hic menſis ad deprehẽdendas horas conſentit Octobri.

Hora	I.	*pedes*	XXV.
Hora	II.	*pedes*	XV.
Hora	III.	*pedes*	XI.

Hora	IIII.	*pedes*	VIII.
Hora	V.	*pedes*	VI.
Hora	VI.	*pedes*	V.
Hora	VII.	*pedes*	VI.
Hora	VIII.	*pedes*	VIIL
Hora	IX.	*pedes*	XI.
Hora	X.	*pedes*	XV.
Hora	XI.	*pedes*	XXV.

106 PALLADII DE RE RVSTICA LIBER QVINTVS.

De *medica ſerenda, & diſciplina eius.* TIT. I.

A PRILI *menſe in areis, quas ante (ſicut diximus) præparaſti, medica ſerenda eſt. Quæ ſemel ſeritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel ſexies poſſit per annum recidi. Agrum ſtercorat, macra animalia reficit, curat ægrota. Iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Singuli cyathi ſeminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem ferro locum tangi non licet, ſed raſtris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram mediam premat. Prima meſſis eius tardius fiet, ut aliquantum ſemen excutiat. Cæteræ uerò meſſes quàm uolueris cito peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda eſt nouitas pabuli: inflat enim, & multum ſanguinem creat. Vbi ſecueris, ſæpius riga. Poſt paucos dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas run*

cato: ita & ſexies per annum metis, & annis decem poterit manere continuis.

De inſerenda olea. TIT. II.

Nunc locis temperatis oliua inſeratur, quæ inſeritur inter corticem more pomorum, ſicut ſupradictum eſt. ſed ut oleaſtro inſeras, contra illud, quod ex olineto inſito, & caſu incenſo renaſcitur oleaſter infelix, ſic prouidendum eſt: Poſitis prius oleaſtri brachijs in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, ut mediæ uacuæ ſint. Cum comprehenderit oleaſter, inſeremus in infimo, uel inſitum ponemus: & inſitionem prope infra terram nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terram ſubinde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente quiſquis urit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi: quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt, & ubi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Aprilium die, uſque in tertium Nonarum Iulij inſeri debere præcipiũt: ita ut locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur. Locis frigidiſſimis nunc uinearum foſſio ante Idus peragenda eſt, & ſiqua de Martio menſe reſtabant. Vites quoque inſerimus. Seminaria quæ ſunt ante facta, herbis liberẽtur, & leuiter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter ſiccis milium ſerimus, & panicum. Hoc menſe pingues campi, & agri, qui diu aquam tenent, proſcindantur poſt Idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum ſemina nondum maturitate firmata ſunt. 107

De hortis. TIT. III.

Hoc etiam menſe ultimo, & propè uere tranſacto

braſſicam ſerere poſſumus, quæ cauli ſeruiet, quia cymæ tempus amiſit. Nunc apium bene ſeritur locis calidis, & frigidis, terra quali uolueris, dummodo ibi ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate non deneget. Et prope omnibus menſibus, à primo uere uſque ad autumnum ſeratur extremum. Ex ipſius genere eſt hipposelinon, durius tamen & auſterius, & helioſelinon molli follio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, & petroſelinon maxime locis aſperis. Hæc omnia genera poſ

108 *ſunt habere diligentes. Apios maiores facies, ſi ſemẽ quantum tribus digitis comprehendi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris. Ita omnium ſeminum germen capitis unius ſoliditate nectetur. Criſpi fiunt, ſi ſemina ante tundãtur, uel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera uolutentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij ſemina uetuſtiora citius naſcuntur: quæ nouella ſunt, ſerius. Hoc menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & cæteris uſque ad autumnum, menſibus. Amat aſſiduo humore ſatiari. Semen ſtatim cum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde uellantur. Transferri neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, & iuuetur ſucco lætaminis & humoris. Ferro tamen reſcindendũ ſemper eſt, quia ita pullulare non ceſſat. Nunc ocymum ſeritur: cito naſci dicitur, ſi ſtatim cum ſeueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo Martialis affirmat, quòd modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequẽter ſeratur, modo in ſerpillum, modo in ſiſymbrium mutetur. Hoc etiam menſe melones & cucumeres ſeruntur, & porrus, & in primordio capparis, & ſerpillum, & colocaſiæ plantaria ponemus, & lactucas, & be-*

tas, & cepullas, & coriandrum ſeremus, & intyba ſecunda ſatione, quibus utamur æſtate, & cucurbitas, & mentam radice, uel planta.

De Zizipho cum diſciplina ſua. TIT. IIII.

Locis calidis Aprili menſe Ziziphum conſeremus, frigidis uerò Maio, *uel* Iunio. A*mat loca calida, aprica.* S*eritur oſſibus, & ſtipite, & plãta.* C*reſcit tardiſſime.* S*ed ſi plantam ponis,* M*artio magis in terra molli: ſi oſſibus ſeras, in ſcrobe palmari, ita ut terna grana per ſcrobem cacumini bus ponantur inuerſis. quibus in imo, & in ſummo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erumpens.* C*ũ pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, transferatur in locum paſtinatum, uel in ſcrobem.* T*erram diligit non nimis lætam, ſed proximam tenui, atque ieiunæ.* P*er hiemem prodeſt illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur, qui æſtate debet auferri.* S*i arbor hæc triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, uel ſi fimum bubulũ radicibus modice, & frequenter affundas.* Z*izipha collecta matura in longo uaſe fictili ſeruãtur oblito, & loco ſicciore compoſito: uel recenter lecta poma, ſi guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio.* S*eruantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut fronde ſua inuoluta, atque ſuſpenſa.* 109

De pomis aliorum menſium. TIT. V.

H*oc etiam menſe locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione, qua dictum eſt, & inſerũtur.* N*am circa* C*alẽdas* M*aias perſicus inoculari poteſt, quo more emplaſtratur ficus, ſicut diximus, cum de inſitione loqueremur.* H*oc menſe calidis locis citri arbor inſeritur, ſicut ſuprà memoraui.* N*unc locis frigidis fici plantaria diſponemus, ſeruantes eam, quæ ſupradicta eſt, diſciplinam.* N*ũc*

etiam ficus debemus inſerere in ligno,uel ſub cortice, ſicut ante præcepi, & eam locis ſiccis inoculare. Nunc *planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis eſt ponenda.*Hoc *menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe,in cydonio,in ſpina alba.*

De *oleo,& uino uiolaceo.* TIT. VI.

Tot *uiolæ uncias infundas, quot olei libras miſeris, & diebus* X L *ſub dio habere debebis.* Vio*læ purgatæ, ut de rore nihil habeãt,libras quinque uini ueteris* X *ſexta-*
110 *rijs debebis infundere,& poſt* X X X *dies* X *mellis ponderibus temperare.*

De *armentis.* TIT. VII.

Hoc *menſe uituli naſci ſolent,quorum matres abundantia pabuli iuuentur, ut ſufficere poſſint tributo laboris,& lactis.*Ipſis *autem uitulis toſtum molitúmque miliũ cum lacte miſceatur ſaluiati more præbendum.* Nunc *locis calidis tondeãtur oues,& ſerotini fœtus hoc menſe ſignentur.*Nunc *etiã prima eſt admiſſura,quæ excellit,arietum,ut agnos iam màturos hibernum tempus inueniat.*

De *apibus.* TIT. VIII.

Hoc *menſe locis apricis apes quæremus:ſed loca mellifica indicant apes,ſi circa fontes frequentiſſime paſcantur:nam ſi rariores uidebuntur,in his locis mellificari utiliter non poteſt.*Quòd *ſi frequentes aquãtur,ubi ſint examina earũ,hoc genere poſſumus inuenire.*Ac *primo quàm longe ſint, exploremus : aut proxime rubricam liquidam breui uaſculo infuſam geramus,& obſeruemus fontes,aut aquas uicinas:tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula,atque ibidem moremur.* Si *cito reuerſæ fuerint , quas tinximus , hoſpitia earum proxima eſſe noſcemus: ſi tarde,ſpatio longiore ſummota, quod pro*

mora temporis æſtimamus. Ad proxima *facile uenies, ad*
longinqua hoc genere perduceris: Cannæ *unum interno-*
dium cum ſuis reciſis articulis, & in latere aperies: ibi
mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones:
cum ad eum conuenerint apes, atque ingreſſæ fuerint poſt
odorem, foramen pollice claudes appoſito, & unam tantũ
patieris exire, cuius fugam perſequere, ea tibi partem de-
monſtrat hoſpitij: cum ipſam cœperis non uidere, alteram
continuò dimittes, & ſequeris: ita ſingulæ ſubinde dimiſſæ,
te facient uſque ad locum examinis peruenire. Aliqui
mellis breuiſſimũ circa aquam uaſculum ponunt, de quo III
cum apis aquam deguſtauerit, ad commune pabulum per-
gens, alias exhibebit: quarum frequentiam ſubinde creſcẽ-
tem, notata reuolantium parte uſque ad examina perſe-
queris. Quod *ſi eſt examen in ſpelunca reconditum, fumo*
eijcietur, & cum exierit, æris ſonitu territum in frutice, uel
in aliqua ſyluæ ſe parte ſuſpendet, & ita admoto uaſculo
recipietur. Si *uerò in cauæ arboris ramo fuerit, acutiſſi-*
ma ſerra idem ramus ſuprà infráque deciſus, & munda
ueſte coopertus poterit afferri, & inter aluearia colloca-
ri. Veſtigantur *autem mane, ut tota dies ſufficiet ad ſe-*
quendum. nam ueſpere peracto opere ad aquam plerũq;
non redeunt. Vaſa *autem, quibus recipiũtur, perfricanda*
ſunt citreagine, uel herbis ſuauibus, & conſpergenda im-
bre mellis exigui: quod ſi uerno fiat, & circa fontes aluea-
ria ſic tincta ponantur, locis quibus apium frequẽtia eſt,
multitudinem ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari à fu
ribus poſſunt. Hoc *etiam menſe, ſicut ſuprà, purganda*
ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxi-
mè abundant florentibus malis, quos hoc genere interci-
piemus. Vas *æneum miliario ſimile, id eſt, altum, & an-*

Hh.i.

guſtū ueſpere inter aluearia collocemus,& in fundo eius ponamus lumen accenſum. Illuc papiliones conuenient, & circa lumen uolitabunt, & anguſtia uaſculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis. TIT. IX.

Huius menſis horæ,horis menſis Septembris æquantur hoc genere.

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTICA

LIBER SEXTVS.

De panico, & milio, de florentibus ſatis, de recidendo fœno. TIT. I.

Aio menſe locis frigidis, & humectis panicum ſeremus,& milium more,quo dixi. M Nūc omnia propè, quæ ſata ſunt, florent, neque tangi à cultore debebūt. Florēt autem ſic: Frumenta,& ordeū,& quæ ſunt ſeminis ſingularis octo diebus florebunt, & deinde per

dies X L,*grandeſcent flore depoſito uſque ad maturitatis*
euectum. quæ uerò duplicis ſeminis ſunt,ſicut faba,piſum,
cæteráque legumina,X L *diebus florent, ſimúlque gran-*
deſcunt. Hoc *menſe in locis ſiccis,calidis, ſiue maritimis*
fœna recidantur, prius tamen,quàm exareſcant. Quòd
ſi pluuijs infuſa fuerint,conuerti antè non debent, quàm
pars eorum ſumma ſiccata ſit.

De *nouellæ uitis ſarmentis relinquendis, & pampinandis alijs uitibus.* TIT. II.

Nunc *conſideremus nouellæ uitis ſarmenta,quæ protu* 113
lit,& ei pauca,& ſolida relinquamus,& adminiculis fir
memus;donec brachia prolata dureſcant. Non *autẽ am-*
plius reſectæ,& pullulanti uiticulæ,quàm duæ, uel tres
materiæ relinquantur,& alligentur propter iniuriã uen
*ti.*Ideo *autẽ tres materias dixi debere dimitti,ne diſſipan*
tibus uẽtis nulla remaneat,ſi in primordio reliqueris pau
*ciores.*Hoc *menſe pampinari conueniet : ſed tunc eſt op-*
portuna pampinatio, cum teneri rami digitis ſtringenti-
bus crepabunt ſine difficultate carpentis. Hæc res uuas
efficit pinguiores,& maturitati conſulit ſolis admiſſu.

De *proſcindendis, & aperiendis nouis agris.* TIT. III.

Nunc *quoque pingues agri,& herboſi proſcindantur:*
ſed ſi agros incultos uolueris aperire, conſiderabis, ſiccus,
an humidus ſit ager,ſiluis,aut gramine, frutetis ueſtitus,
aut filice. Si *humidus erit,foſſarũ ductibus ex omni par*
*te ſiccetur.*Sed *apertæ foſſæ notæ ſunt,cæcæ uerò hoc ge-*
nere fiunt: Imprimuntur *ſulci per agrum tranſuerſi al-*
titudine pedum ternûm:poſteà uſque ad medietatẽ lapidi-
bus minutis replentur, aut glarea,& ſuper terra, quam
egeſſeramus, æquatur. Sed *foſſarum capita unam paten-*

tem ſoſſam petant, ad quam decliues decurrant: ita & humor deducetur, & agri ſpatia non peribunt. Si defuerint lapides, ſarmentis, uel ſtramine ſubiecto cooperiantur, uel quibuſcunq; uirgultis. Sed ſi nemoroſus eſt, extirpatis, aut raro relictis arboribus excolatur. Si lapidoſus, per macerias ſaxorũ à turba collectas & purgari poterit, & inde muniri. Iuncus, *& gramen, & filices frequenti aratione uincentur.* Sed *filicem, ſi ſæpe fabam conſeras, uel lupinos, & ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus abſumes.*

114 *De occandis uitibus, arboribúſque, & rude cædenda, fodiendis ſeminarijs, putandis oleis, & lupino uertendo.* TIT. IIII.

Hoc *menſe arbores, & uites, quæ ablaqueatæ fuerãt occare, hoc eſt, operire iam conuenit.* Nunc *ad rudem faciendam ſylua cædatur, quando omni fronde ueſtita eſt.* Cædẽdi *autem hic modus eſt, ut optimus operarius in alta ſylua modij ſpatiũ, mediocris uerò tertia minus poſſit abſcindere.* Nunc *& ſeminaria fodiuntur aſſiduè, & locis prægelidis, & pluuioſis oleæ putantur, & eis muſcus abraditur.* At *ſiquis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratro illum nunc debebit euertere.*

De hortis. TIT. V.

Hortorum *ſpatia, quæ per autumnum ſeminibus implenda deſtinantur, aut plantis nunc conueniet paſtinare.* Hoc *menſe apium bene ſeritur, ſicut iam antè dictum eſt, uel coriandrum, & melones, & cucurbitæ, carduus, et radices, & ruta pangentur.* Porri *quoque plantã tranſfertur, ut rigationibus animetur.*

De pomis. TIT. VI.

Locis *calidis nunc mala punica florere incipiunt.* Ra-

nus ergo cum flore (ſicut Martialis *dicit) ſi obruto circa arborem fictili uaſe claudatur, & ne reſiliat, ligetur ad palum, pro uaſculi magnitudine pomum reddit autumno.* Hoc *etiam menſe locis calidis emplaſtrari perſicus poteſt.* Locis *frigidis nunc citri arbor inſeritur, & ea, quæ dicta eſt, diſciplina ſeruetur.* Nūc *frigidis locis Ziziphum conſeremus, & ficum inſerimus.* Hoc *etiam menſe palmæ planta diſponitur.*

De armentis, item de caſtrandis bobus. 115

TIT. XII.

Nunc *caſtrandi ſunt uituli, ſicut* Mago *dicit, tenera ætate, ut fiſſa ferula teſticuli comprimantur, & paulatim confracti reſoluantur.* Sed *hoc luna decreſcente uerno, uel autumno fieri debere præcipit.* Alij *ligato ad machinam uitulo, duabus anguſtis regulis ſtagneis, ſicut forcipibus ipſos neruos apprehendunt, qui* Græcè κριμαςῆρες *dicitur.* His *comprehenſis tentos teſticulos ferro reſecant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus neruorum ſuorū dimittatur hærere, quæ res & ſanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuēcos ſubducto robore uirilitatis effœminat.* Nec *admittendum eſt, quod plerique faciunt, ut ſtatim caſtratos coire compellant: nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire.* Vulnera *uerò caſtraturæ cinere ſarmentorum, & ſpuma linentur argēti.* Caſtratus *abſtineatur à potu, & cibis paſcatur exiguis, & ſequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum ſummitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma, dulciora ſagina roris, aut fluminis.* Pice *etiam liquida muſto cinere, & modico oleo poſt triduum uulnera diligenter unguenda ſunt.* Sed *melius genus caſtrationis ſequens uſus inuenit.* Alligato *enim iuuenco, atque deiecto, teſticuli ſtri-*

cta pelle claudũtur, atque ibi lignea regula premente, deci dũtur ignitis ſecuribus, uel dolabris, uel, quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, ut gladij ſimilitudinẽ teneat. Ita enim circa ipſam regulã ferri acies ardẽtis imprimitur, unóq; ictu & morã doloris beneficio celeritatis abſumit, & uſtis uenis, ac pellibus à fluxu ſanguinis ſtrictis, plagã cicatrix quodãmodo cũ ipſo uulnere nata defendit.

De tonſuris ouium. TIT. VIII.

Locis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues hoc unguine medicemus: Succum decocti
116 *lupini, feces uini ueteris, & amurcam pari menſura miſcebis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinire. Poſt triduum deinde, ſi mare uicinum eſt, litori mergantur extremo: ſi in medijs terris paſcimus, aqua caeleſtis cum ſale paululum decocta ſub dio debebit pecorum tonſa & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.*

De caſeo faciendo. TIT. IX.

Hoc menſe caſeum coagulabimus ſyncero lacte coagulis uel agni, uel hoedi, uel pellicula, quae ſolet pullorum uentribus adhaerere, uel agreſtis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui ſerum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Vbi ſolidari coeperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & preſſus ſubinde adiectis pro acquirenda ſoliditate ponderibus, trito ac torrefacto ſale debet aſpergi, & iam durior uehementius premi. Poſt aliquot dies ſolidatae iam formulae per crates ita ſtatuantur, ne inuicem ſe unaquaeque contingat. Sit autem loco clauſo, & à uentis remoto ut teneritudinem ſeruet atque pinguedinẽ. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus ſit, aut fiſtuloſus: quod eue-

niet, aut ſi parum prematur, aut ſales inimicos accipiat, aut calore ſolis uratur. In recenti caſeo conficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atque ita muſto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, & frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam ſaporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, ſeu piperis, ſeu cuiuſcunque pigmenti.

De apibus. TIT. X.

Hoc menſe incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, ſed Græci eos οἴστρους *appellant, & necari iubent, quia requiem concutiunt quieſcentis examinis. Nũc papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.* 117

De pauimentis, & ſolarijs. TIT. XI.

Nunc circa extremum menſem pauimenta in ſolarijs fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinæ ſunt, glacie ſuſpenduntur, & pereunt. Sed ſi hoc placuerit, ſternemus duplices ordines tabularum tranſuerſos, atque directos, & paleam, uel filicem ſuprà conſtituemus, & æqualiter æquabimus ſaxo, quod manũ poſſit implere. Pedaneum ſuper rudus inducimus, & aſſiduo uecte denſamus: tunc antequàm rudus ſiccetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calce uiua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe connectendi ſunt, impleantur, & earum coniunctione rudus omne cooperiatur. Nã ſiccata omnis materia unum corpus efficiet, & nullum tranſmittet humorem. Poſtea ſex digitorum teſtaceum ſuperfundemus, & frequenter uirgis uerberabimus, ne rimis poſſit aperiri. Tunc teſſellas latiores, uel tabellas qualeſcunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc conſtructionem res nulla uitiabit.

De lateribus faciendis. TIT. XII.

Hoc menſe lateres faciēdi ſunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui æſtate fiunt, celeritate feruoris in ſumma cute ſiccātur, interius humore ſeruato: quæ res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic: Terra creta diligenter, & omni aſperitate purgata, miſta cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri ſimilem deprimetur. Tunc ad ſiccandum relicta, ſubinde uerſabitur ad ſolis aſpectum. Sint uerò lateres longitudine pedum duorum,
118 *latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.*

De roſato. TIT. XIII.

Quinque libras roſæ pridie purgatæ, in uini ueteris X *ſextarios mergis, & poſt* XXX *dies* X *deſpumati mellis libras adijcies, & uteris.*

De oleo liliaco. TIT. XIIII.

Per olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere, & uas uitreum XL *diebus locare ſub dio.*

De oleo roſeo. TIT. XV.

In olei libras ſingulas, roſæ purgatæ ſingulas uncias mittis, & VII *diebus in ſole ſuſpendis, & luna.*

De rhodomeli. TIT. XVI.

In ſucci roſæ ſextarijs ſingulis libras ſingulas mellis admiſces, & diebus XL *ſub ſole ſuſpendis.*

De roſis uiridibus ſeruandis. TIT. XVII.

Roſas nondum patefactas ſeruabis, ſi in canna uiridi ſtante, fiſſa, recludas ita, ut fiſſuram coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo roſas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene munitas ſub dio obruunt, ac reſeruant.

De horis. TIT. XVIII.

In horarum menſuris Maius reſpondet Auguſto.

Hora	I.	*pedes*	XXIII.
Hora	II.	*pedes*	XIII.
Hora	III.	*pedes*	IX.
Hora	IIII.	*pedes*	VI.
Hora	V.	*pedes*	IIII.
Hora	VI.	*pedes*	III.
Hora	VII.	*pedes*	IIII.
Hora	VIII.	*pedes*	VI.
Hora	IX.	*pedes*	IX.
Hora	X.	*pedes*	XIII.
Hora	XI.	*pedes*	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA 119
LIBER SEPTIMVS.

De area paranda. TIT. I.

VNIO *menſe area paranda eſt ad tri*
turam,cuius primo terra radatur: deinde
I *effoſſa leuiter miſſis paleis, & amurca*
æquatur inſulſa. Quæ res à muribus,&
formicis frumenta defendit. Tunc *premenda eſt rotundo lapide, uel columnæ quocunque fragmento, cuius uolutatio poſſit eius ſpatia ſolidare.* Dehinc *ſole ſiccetur.* Aliqui *mundatis areis aquam ſpargunt,& minuta ibi pecora diu ſpatiari,ac proculcare compellũt.* Et *cum terra ungulis ſtricta fuerit,ſpectant ſolidam ſiccitatem.*

De meſſibus. TIT. II.

Nunc *primo ordei meſſis incipitur,quæ conſummanda eſt antè, quàm grana arefactis ſpicis lapſa decurrãt, quia*

nullis, ſicut triticum, folliculis ueſtiuntur. Quinque modios
recidere poteſt pleni agri opera una meſſoris experti, me-
diocris uerò tres, ultimi etiam minus. Sed ordei culmos iace-
re in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc more
grandeſcere. Nunc etiam menſe poſtremo locis maritimis,
& calidioribus, ac ſiccis tritici meſſis abſciditur. Quam
paratam eſſe cognoſces, ſi æqualiter ſpicarum populus ma-
turato rubore flaueſcat. Pars Galliarum planior hoc com-
pendio utitur ad metendum, & præter hominum labores,
unius bouis opera ſpatium totius meſſis abſumit. Fit ita-
que uehiculum, quod duabus rotis breuibus fertur, huius
quadrata ſuperficies tabulis munitur, quæ forinſecus recli-
120 *ues in ſummo reddant ſpatia largiora. Ab eius fronte car-*
penti breuior eſt altitudo tabularum. Ibi denticuli pluri-
mi, ac rari ad ſpicarum menſuram conſtituuntur in ordi-
nem, ad ſuperiorem partem recurui. À tergo uerò eiuſdem
uehiculi duo breuiſſimi temones figurantur, uelut amites
baſternarum. Ibi bos capite in uehiculum uerſo iugo apta-
tur, & uinculis, manſuetus ſanè, qui non modum compulſo-
ris excedat. Hic ubi uehiculum per meſſes cœpit impelle-
re, omnis ſpica in carpentum denticulis comprehenſa cumu-
latur abruptis, ac relictis paleis, altitudinem, uel humilita-
tem plerunque bubulco moderante, qui ſequitur. & ita per
paucos itus, ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis
impletur. Hoc campeſtribus locis, uel æqualibus utile eſt,
& ijs, quibus neceſſaria palea non habetur.

De agris proſcindendis: de uineis occandis, fodiendis, uicia, fœno græco recolligendis.

TIT. III.

Nunc frigidiſſimis locis, quæ Maio ſunt prætermiſſa faciemus. Agros æquè proſcindemus herboſis, & gelidis

partibus.Vineta occabimus.Colligemus uiciam.fœnum græcum reſecabimus ad pabulũ.Hoc menſe locis frigidis peragenda eſt leguminum meſſis:itaque lenticulam collectam,cineri miſtam,bene ſeruabimus,uel uaſis olearijs, aut ſalſamentarijs repletis,ſtatímque gypſatis. Nunc & faba luna minuente uelletur. Ante lucem ſanè, & antè, quàm luna procedat, excuſſa, & refrigerata ponatur. Ita gurguliones non patietur infeſtos. Hoc menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit,ſtatim ſeparetur ex area : ſed longè ab humore eſt ponendus in horreis.Sic enim duriſſime cuſtoditur,maxime ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus.

De hortis TIT. IIII.

Hoc menſe circa ſolſtitium braſſicam ſeremus, quam
inchoante transferemus Auguſto, uel irriguo loco, uel plu-
uia initiante madefacto.Apium quoque bene ſerere pote- 111
rimus,betas,& radices,& lactucas,& coriãdrũ,ſi rigemus.

De pomis. TIT. V.

Hoc etiam menſe ramus punici (ſicut ſuprà diximus) poterit intra fictile uaſculum claudi,ut ad eius magnitudinem poma reſtituat.Nunc pyra,uel mala,ubi ramos multa poma denſabunt,interlegenda ſunt quæcunque uitioſa,ut ſuccus, qui ingratè his poſſet impendi, ad meliora uertatur.Hoc etiã menſe,locis frigidis,Ziziphum ſerere poterimus.Nũc caprificandæ ſunt arbores fici,ſicut in eius narrauimus diſciplina.Aliqui eas & hoc menſe inſerũt.Locis frigidis perſicus inoculatur, palmæ planta circunfoditur. Hoc menſe,uel Iulio celebratur inſitio in pomis, quæ emplaſtratio dicitur.Solis arboribus conuenit,quibus pinguis ſuccus in cortice eſt,ut ficis,& oleis, ac ſimilibus,ut Martialis dicit,& perſico. Fit autem ſic:Ex nouellis ramis,& nitidis,ac feracibus gemmã,quæ bene apparebit ſine du-

bio proceſſura, duobus digitis quadratis circunſignabis, ut ipſa ſtatuatur in medio, & ita ſubtiliter corticem leuabis acutiſſimo ſcalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore, cui uelimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque uberi loco. Tunc ibi conuenienter aſtringitur, & preſſum circa gemmam uinculis cogitur ſine germinis læſione cohærere, ut ea, quæ appoſitæ redditur, locum gemmæ prioris includat. tunc luto ſuperlinis, & liberam gemmam relinques. Ramos ſuperiores eius arboris ſecabis, ac ſtirpes, & ab uno & uiginti diebus exactis, reſoluto munere uinculorum, reperies externi ſeminis gemmam mirè in arboris alienæ membra tranſiſſe.

De armentis, & eorum caſtratura: de caſeo, & tonſuris. TIT. VI.

122 *Hoc etiam menſe uituli rectè (ut dictum eſt antè) caſtrantur. Nunc etiam caſeum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.*

De apibus, aluearijs, & reliquis. TIT. VII.

Hoc menſe aluearia caſtrabũtur, quæ matura eſſe ad mellis reditum ſignis quampluribus inſtruemur. Primum, ſi plena ſunt, apum ſubtile murmur audimus. Nam uacuæ ſedes fauorum, uelut concaua ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollunt. Quare cum murmuris ſonus magnus, & raucus eſt, agnoſcamus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos à ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores grandi intentione deturbant, matura mella teſtantur. Caſtrabuntur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus aſperantur. Fumus admouetur ex galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare. Quod uas ita figuratum ſit, ut uelut inuerſi infundibuli anguſto ore

*fumum poſſit emittere, atque ita cedentibus apibus, mella
recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars fauo
rum debet quinta dimitti. Sanè putres, ac uitioſi faui de
aluearijs auferantur. Nunc mella conficimus congeſtis in
mundiſſimum ſabanum fauis, ac diligenter expreſſis. Sed
ante quàm premamus, partes fauorum corruptas, uel pul-
los habentes recidemus: nam malo ſapore mella corrum-
punt. Mel recens paucis diebus apertis uaſculis habēdum
eſt, atque in ſummitate purgandum, donec refrigerato ca-
lore muſti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante
expreſſionem ſecundam, uelut ſpōte profluxerit. Hoc etiam
menſe ceram conficimus, quæ in uaſe æneo feruenti aqua
pleno minutè conciſis fauorum reliquijs mollietur, & dein
de in alijs uaſculis ſine aqua reſoluta digeretur in formas.
Nunc ſi menſe ultimo, noua egrediuntur examina, cuſtos
eſſe debebit attentus, quia nouellæ apes uagantibus ani- 123
mis iuuentute, niſi ſeruentur, effugiunt. Exeuntia in aditu
ſuo morantur uno, aut duobus diebus, quæ ſtatim nouis al
uearijs excipienda ſunt. Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus
uſque in octauam, uel nonam horam, quia poſt hæc tempo
ra non facilè fugere, aut emigrare conſueuerunt, quamuis
aliquæ ſtatim & procedere, & abire non dubitent. Signa
futuræ fugæ hæc ſunt: Ante biduum, uel triduum acrius
tumultuantur, & murmurant. Quod ubi appoſita frequen
ter aure explorator agnouerit, ſolicitior aduerſum hæc
eſſe debebit. Solent hæc ſigna & cum pugnaturæ ſunt, fa-
cere: quarum pugnam compeſcit puluis, aut mulſæ aquæ
imber aſperſus. Ineſt illi ad originis ſuæ reparādam con-
cordiam, dulcis auctoritas. Sed cum ſe agmina ſic pacata,
in ramo, aut loco quocunque ſuſpenderint, ſi unius uberis
eductione pendebunt, noris aut unum regem eſſe uniuer-*

ſis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam. Si uerò duo, uel plura ubera ſuſpēdens ſe populus imitatur, & diſcordes ſunt, & tot reges eſſe, quot uelut ubera uideris, confitentur. Vbi globos apiū frequentiores uideris, uncta manu ſucco meliſſophylli, uel apij, reges requiras. Sunt autem paulò maiores, & oblongi magis, quàm cæteræ apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris, & nitidi, leues, ſine pilo, niſi fortè pleniores quaſi capillum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus. Sunt alij fuſci, atque hirſuti, quos oportet extingui, & pulchriorem relinqui, qui ſi frequenter uagatur cum examinibus, exectis alis reſeruetur: hoc enim manēte nulla diſcedet. Sed ſi nulla naſcantur examina, duorum, uel trium uaſculorum multitudinem in unum conferre poſſumus: dulci tamen liquore conſperſas apes, atque incluſas, per triduum tenebimus, appoſito cibo mellis, & exigua tantum ſpiracula relinquemus in cella.

114 *Quòd ſi uelis aluearium, cui per aliquam peſtem multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, conſiderabis in alijs abundantibus, ceras fauorum, & extremitates, quæ pullos habent, & ubi ſignum naſcituri regis inueneris, cum ſobole ſua recides, & in id aluearium pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum: Inter cætera foramina, quæ pullos continent, unum maius, ac longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis operculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere: nā ſi immaturos transtuleris, interibunt. Si autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu æris terreatur, aut teſtulæ: tunc ad aluearīū redibit, aut in proxima frōde pendebit, & inde in nouum uas herbis conſuetis, & melle conſperſum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, ueſpere inter alia collocetur.*

De pauimentis & latere. TIT. VIII.

Hoc etiam menſe pauimenta faciemus ſub diuo, & lateres, more quo dixi.

Qualiter fructuum uenturorum experimenta ſumentur. TIT. IX.

Græci aſſerunt AEgyptios hoc more prouentum futuri cuiuſque ſeminis experiri: Aream breuem loco ſubacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuiſis ſpatijs omnia frumenti, uel leguminum ſemina ſpargunt. Deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant quæ ſemina ortum ſidus exurat, quæ illæſa cuſtodiat. His abſtinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficij, per annum futurum generi unicuique, ſidus aridum præſenti exitio, uel ſalute præmiſit.

De oleo chamæmilleo. TIT. X.

Per olei libras ſingulas chamæmillæ herbæ florentis, 115
aureæ medietatis, proiectis albis folijs, quibus flos ambitur, unciarum ſingularum pondus infundis, & quadraginta diebus in ſole conſtitues.

De œnanthe. TIT. XI.

Silueſtres uuas, cum floret, ſine rore colligimus, & expandimus in ſole, ne quid reſtet humoris, & flos ad excutiendum ſiccior apparetur. Tunc cribello ſpiſſo cernimus, ut grana non tranſeant, ſed flos ſolus decidat. Hunc in melle ſeruamus infuſo: & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere, & more, quo roſatum moris eſt temperare.

De alica. TIT. XII.

Ordeum ſemimaturum, cui adhuc ſupereſt aliquid de uirore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno, ut

facilè mola poſſit infringi, & in modio uno ſalis aliquantum, dum molitur, miſcere curabis, ac ſeruabis.

De horis. TIT. XIII.

Iunius, ac Iulius horarum ſibi æqua ſpatia contulerunt.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

126 PALLADII DE RE RVSTICA LIBER OCTAVVS.

De iterandis agris: de meſſe triticea: de extirpandis uepribus, & filicetis: de arboribus operiendis nouellis. TIT. I.

IVLIO menſe agri, qui Aprili proſciſſi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici meſſis expletur, more quo dictum eſt. ſilueſtres agri utiliſſimè extirpabuntur arboribus, atque uirgultis, cum luna decreſcit, deſectis radicibus, atque com-

Digitized by Google

buſtis. Hoc menſe arbores, quæ in meſſe ſteterãt, ſectis meſſibus obruantur aggeſtione terrarum propter nimios ſolis ardores. Opera una XX maximas obruet. Nunc & nouellæ uites mane, & ueſpere iam calore depoſito effodi debent, & auerſo gramine puluerari. Hoc menſe utiliter, uel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

De hortis. TIT II.

Hoc etiam menſe cepullas ſerimus, irriguis, ac frigidis locis, & radicem, & atriplicem, ſi rigare poſſumus, & ocymum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos. Hoc menſe loco irriguo, napos ſeremus, & rapa, ſolo putri, & ſoluto, nec ſpiſſo. Locis humidis lætantur, & campis. Sed napus in ſicco & propè tenui, atque deuexo, & ſabuloſo melior naſcitur. Loci proprietas utrunque ſemen in alterum mutat. Nam rapa in alio ſolo per biennium ſata mutantur in napos, alio uerò, napus trãſit in rapum. Subactum ſolum ſtercoratum, uerſatúmque conquirunt, quod & ipſis, & ſegetibus proderit, quæ ibi anno eodem ſeruntur. Iugero raporum quatuor ſextarij, napi autem quinque ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, ut cætera roborẽtur. Vt uerò ſemina maiora redigantur, eruta rapa, folijs omnibus purgas, & ad dimidij digiti craſſitudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis ſeparata obrues, & inijcies terram, & calcabis, ita magna naſcentur.

117

De pomis. TIT. III.

Hoc etiam menſe emplaſtratio celebrari poteſt, ſicut antè demonſtraui, & pyrus, uel malus locis humidis nunc inſita me explorante proceſſit. Hoc etiam menſe in pomis ſerotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerunt (ſicut prædixi) interlegenda ſunt, ſiqua uitioſa repereris, ut ar-

boris ſuccum uertamus ad meliorum nutrimenta pomorũ. Nunc citri taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plãtaſſe memini, & quotidianis animaſſe liquoribus, quæ & naſcendo, & afferendo uotum felicitatis æquauit. Hoc tempore, locis humidis inoculari ficus, & inſeri citrius poteſt. Menſe iam medio, palmæ planta circunfodi. Nũc locis temperatis, amygdala matura ſunt ad legendum.

De armentis. TIT. IIII.

Hoc tempore maxime tauris ſubmittendæ ſunt uaccæ, quia decem menſium partus ſic poterit maturo uere concludi, & certum eſt eas poſt uernam pinguedinem geſtientes ueneris amare laſciuiam. Vni tauro quindecim uaccas Columella aſſerit poſſe ſufficere, curandũmque ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis omnibus in fœturã uacca ſubmitti. Si uerò indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandæ ſunt, maximéque, ſi eædem uaccæ alicui operi ſeruire conſueuerunt. Hoc menſe arietes

821 candidiſſimi eligendi, & admittendi ſunt mollibus lanis, in quibus non ſolum corporis candor conſiderandus eſt, ſed etiam lingua, quæ ſi maculis fuſcabitur, uarietatem reddit in ſobole. De albo plerunque naſcitur coloris alterius. De fuſcis nunquam (ſicut Columella dicit) poteſt albus creari. Eligemus arietem altum, procerum, uentre promiſſo, & lanis candidis tecto, cauda longiſſima, uelleris denſi, fronte lata, magnis teſtibus, ætatis primæ, qui tamen uſque in octo annos poteſt utiliter inire. Fœmina debet bima ſubmitti, quæ uſque in quinquẽnium fœturæ neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit. Eligenda eſt uaſti corporis, & prolixi uelleris, ac molliſſimi, lanoſi, & magni uteri. Sed prouidendum eſt in hoc genere, ut pabuli uberta-

te ſaturetur, & longè paſcatur à ſentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi ſunt menſe Iulio, ut nati ante hiemem cõualeſcant. Ariſtoteles aſſerit, ſi maſculos plures creari uelis, admiſſuræ tempore ſiccos dies, & halitum Septentrionis eligendum, & contra eum uẽtum greges eſſe paſcendos. Si fœminas generari uelis, Auſtri captandos flatus, & in eum paſcua dirigenda, ac ſic ineundas matres, ut mortuarum, uel uitioſarum numerus nouella ſobole reparetur. Autumno debiles quæque pretio mutentur, ne eas imbecillas hibernum frigus abſumat. Aliqui duobus antè menſibus arietes à coitu reuocant, ut facem libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire ſine diſcretione permittunt, ut hoc eis genere per annum totum fœtura non deſit.

De extirpando gramine. TIT. V.

Hoc menſe, cum ſol Cancri tenebit hoſpitiũ, luna ſexta in Capricorni ſigno poſita, gramen ablatum Græci aſſerunt nihil de radicibus rediturum. Item ſi bidentes cyprei fiant, & ſanguine tingantur hircino, & poſt fornacis ardores non aqua, ſed eodem ſanguine temperentur, per 119
eos erutum gramen extingui.

De uino ſcillite. TIT. VI.

Hoc menſe uinum ſcillite ſic facimus: Scillam de montanis, aut maritimis locis ſub ortu Canicularum lectam procul à ſole ſiccamus. Ex hac in uini amphoram unius libræ menſurã mittimus, inciſis antè tamẽ ſuperfluis, & abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur. Quidam uelamina ipſa filo inſerta ſuſpẽdũt, ut uino infuſa mergantur, & non admiſta fecibus poſt XL dierũ ſpatium ſerta, quæ appenſa ſunt auferãtur. Hoc uini genus tuſſi reſiſtet, uentrem purgabit, flegma diſſoluet, ſpleneticis proderit,

acumen præſtabit oculorum,concitabit digeſtionis auxilia.

De hydromelli. TIT. VII.

Inchoantibus Canicularibus diebus,aquam purã pridie ſumis ex fonte. In tribus aquæ ſextarijs, unum ſextarium non deſpumati mellis admiſces,ac diligenter per carenarias diuiſum quinque horarum ſpatio continuò per inueſtes pueros curabis agitare uaſa ipſa concutiens. Tunc XL diebus,ac noctibus patieris eſſe ſub cælo.

De aceto ſcillitico. TIT. VIII.

Squillæ albæ crudæ proiectis duris, atque extrinſecus poſitis omnibus teneram medietatem ad libram, & ſex uncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim ſextarijs merges. Vas ſignatũ quadraginta diebus patieris eſſe ſub ſole: poſt abiecta ſquilla acetũ diligentius excolabis, & in bene picato uaſe transfundes. Aliud acetum digeſtioni,& ſaluti accommodum: Squillæ dragmas VIII,aceti ſextarios XXX mittis in uaſculo,& piperis unciam unam,mentæ,& caſiæ aliquantum, & poſt aliquod tempus uteris.

De ſinapi. TIT. IX.

Sinapis ſemen ad modum ſextarij unius,& ſemis,redigere curabis in puluerem,cui mellis pondo V,olei Hiſpani unam libram, aceti acris unum ſextarium miſces, & tritis omnibus diligenter uteris.

130 De horis. TIT. X.

Iulij,& Iunij horas par menſurarũ libra compoſuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.

Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER NONVS.

De agris exilibus arandis: de apparanda uindemia: de occatione uinearum locis frigidis.
TIT. I.

AVGVSTO *menſe ultimo circa* Calendas Septembris *ager planus, humidus, exilis incipiat exarari.* Nunc *maritimis locis uindemiæ apparatus urgetur.* Hoc *etiam mẽſe locis frigidiſſimis occatio uinearũ fit.*

De exili & miſera uinea reficienda. TIT. II. 131

Hoc *tempore, ſi terra exilis in uinea eſt, & uinea ipſa miſerior, tres uel quatuor lupini modios in iugero ſpargis, atque ita occabis.* Quod *ubi fruticauerit, euertitur, & optimum ſtercus præbet in uineis, quia lætamen propter uini uitium non conuenit inferre uinetis.*

De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis carectis atque filicetis.
TIT. III.

Nunc *locis frigidis pampinatur, locis uerò feruentibus, ac ſiccis obumbratur potius uua, ne ui ſolis areſcat, ſi aut*

uineæ breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam *menſe extirpare poſſumus carecta, atque filiceta.*

De urendis paſcuis. TIT. IIII.

Nunc urenda ſunt paſcua, ut & altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad ſtirpes, & incenſis aridis noua lætius ſuccedant.

De hortis. TIT. V.

Hoc etiam menſe ultimo, ſiccis locis rapa, & napus ſerenda ſunt, hac ratione qua antè dictum eſt. Hoc *menſe ultimo, locis ſiccioribus radices ſeruntur, quæ hieme ſui uſum miniſtrent.* Amant *terram pinguem, ſolutam, & diu ſubactam, qualem rapa.* Toſum *& glaream reformidant.* Gaudent *cæli ſtatu nebuloſo.* Serendæ *ſunt ſpatijs gradibus, & altè foſſis.* Meliores *proueniunt in arenis.* Serantur *poſt nouam pluuiã, niſi poſſint fortè rigari.* Quod *ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo.* Iugerũ *duo ſextarij, uel, ut quidam, quatuor, cum ſerũtur, implent.* Lætamen *non eſt ingerendum, ſed potius paleæ: quia inde fungoſæ ſunt.* Suauiores *fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequenter aſpergas.* Radices *fœminini generis putantur, quæ minus acres*

133 *ſunt, & habent folia latiora, & leuia, & cum iucunditate uirentia.* Ex *his ergo ſemina colligemus.* Maiores *fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus folijs, & ſolo tenui caule demiſſo, ſæpe terris operiantur.* Si *ex nimis acra dulcem fieri uelis, ſemina die, & nocte melle macerabis, aut paſſo.* Raphanum *tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe uitibus inimicum.* Nam *ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt.* Hoc *etiam menſe paſtinacas ſeremus.*

De pomis. TIT. VI.

Etiam *nunc emplaſtrantur arbuſta.* Pyrum *nunc plerique inſerunt, & locis irriguis arborem citri.*

Digitized by Google

De apibus. TIT. VII.

Hoc menſe crabrones moleſti ſunt aluearijs apũ,quos perſequi, ac necare debemus. Nunc etiam quæ Iulio non excurrimus,exequamur.

De aqua inuenienda. TIT. VIII.

Nunc ſi deerit aqua, eam quærere, ac ueſtigare debebis, quam taliter poteris inuenire: Ante ortum ſolis ijs locis,quibus aqua quærenda eſt, æqualiter pronus mento ad ſolum depreſſo iacens in terra ſpectabis Oriẽtem,& in quo loco criſpum ſubtili nebula aerem ſurgere uidebis, & uelut rorem ſpargere, ſigno aliquo uicinæ ſtirpis, aut arboris prænotabis. Nam conſtat ſiccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere: ſed terrarum genus conſiderabis, ut poſſis uel de tenuitate,uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi ſaporis uenas creabit. Sabulo ſoluto exiles,inſuaues,limoſas, & ſpatio altiore ſubmerſas. Nigra terra humores, & ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, ſed ſaporis egregij. Glarea mediocres & incertas uenas,ſed ſuauitate præcipuas. Sabulo maſculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copioſas. In ſaxo rubro bonæ,& abũdantes ſunt. Sed prouidendum 133 eſt,ne inuentæ inter rimas refugiãt,& per interuenia dilabãtur. Sub radicibus montiũ,& in ſaxis,ſilicibus uberes,frigidæ,ſalubres. Locis campeſtribus ſalſæ,graues, tepidæ,inſuaues: quarum ſapor ſi optimus fuerit, noueris eas ſub terris exordium de monte ſumpſiſſe. Sed in medijs campis montanorum fontium ſuauitatem conſequentur, ſi umbrantibus tegantur arbuſtis. Sunt & hæc ſigna ueſtigandæ aquæ,quibus tunc credimus,ſi neque lacuna eſt, neque aliquis ibi ex cõſuetudine humor inſidet aut præterit. Iuncus tenuis,ſalix ſiluatica,alnus,uitex, arũdo,ede-

*ra,cæteráque,ſi qua humore gignuntur. Locus ergo,ubi ſu
prædicta ſigna repereris, fodiatur latitudine pedibus tri-
bus,altitudine pedibus quinque,& proximè ſolis occaſum,
mundum uas ibi æreum,uel plumbeum interius unctum
inuerſum ponatur in ſolo ipſius foſſionis. Tūc ſupra foſſæ
labra crate facta de uirgis,ac frōdibus, additáque terra,
ſpatium omne cooperiatur. Sequēti die aperto loco,ſi in eo-
dem uaſe ſudores intrinſecus inueniētur,aut ſtillæ,aquas
ibi eſſe non dubites. Item ſi uas figuli ſiccum,neque coctum
eadem ratione ponatur,ac ſimiliter operiatur, altero uerò
die,ſi aquarum uena eſt,in præſenti uas concepto humore
ſoluetur. Item uellus lanæ æquè poſitum, uel coopertum,ſi
tantum colligit humoris, ut alia die fundat expreſſum,co-
pias ineſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena,& accenſa,
ſi ibi ſimiliter tecta ponatur,& ſecuto die inueniatur ex-
tincta ſuperantibus alimentis, aquas idem locus habebit.
Item ſi in eo loco focum feceris, & terra uaporata humidū
fumum,nebuloſúmque ructauerit, aquas ineſſe cognoſces.
His itaque repertis,certa ſignorum firmāte notitia,puteum
134 fodies,& aquæ caput requires: uel ſi plura ſunt,in unum
colliges. Tamen maxime ſub radicibus montium in Septen
trionali parte quærendæ ſunt aquæ,quia in his locis ma-
gis abundant,utilioréſque naſcuntur.*

De puteis. TIT. IX.

*Sed in fodiendis puteis cauendum eſt foſſorum peri-
culum,quoniam plerunque terra ſulfur, alumen,bitumen
educit. Quorum ſpiritus miſti anhelitum peſtis exhalant,
& occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis
fugæ ſibi uelocitate ſuccurrat. Prius ergo,quàm deſcenda-
tur ad intima, in eis locis lucernam ponis accenſam, quæ
ſi extincta non fuerit, periculum non timebis. ſi uerò ex-*

tinguetur, cauendus eſt locus, quem ſpiritus mortifer occu-
pabit. Quòd ſi alio loco aqua non poteſt inueniri, dexte-
ra, leuáque puteos fodiemus, uſque ad aquæ ipſius libra-
mentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut na
res, intus agemus, quà nocens ſpiritus euaporet: quo facto,
latera puteorum ſtructura ſuſcipiat. Fodiendus eſt autem
puteus, latitudine octo pedum quoquouerſum, ut binos pe-
des ſtructura concludat: quæ ſtructura uectibus ligneis
ſubinde denſetur, & ſtructa ſit lapide tofacio, uel ſilice.
Si aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtione corrigatur. Sed dum
foditur puteus, ſi terra non ſtabit uitio generis diſſoluti,
aut humore laxabitur, tabulas obijcies directas undique,
& eas tranſuerſis uectibus ſuſtinebis, ne fodientes ruina
concludat.

De aqua probanda. TIT. X.

Aquam uerò nouam ſic probabis: in uaſe æneo nitido
ſpargis, & ſi maculam non fecerit, probabilis iudicetur.
Item decocta æneo uaſculo, ſi arenam, uel limum non re-
linquit in fundo, utilis erit. Item ſi legumina cito uale-
bit excoquere, uel ſi colore perlucido carens muſco, & om-
ni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, per-
foratis uſque ad infimā partem terris ad loca inferiora, poſ 135
ſunt uice fontis exire, ſi uallis ſubiectæ natura permittat.

De aquæ ductibus. TIT. XI.

Cum uerò ducēda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili,
aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tu
bis. Si per formam ducetur, ſolidandus eſt canalis, ne per ri-
mas aqua poſſit elabi: cuius magnitudo pro aquæ menſu-
ra facienda eſt. Si per planum ueniet, inter ſexagenos, uel
centenos pedes ſenſim reclinetur ſtructura in ſeſquipedē,
ut uim poſſit habere currendi. Siquis mons interiectus oc-

currerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput ſpelũcas librabimus, per quarum ſtructuram perueniat. Sed ſi ſe uallis interſerat, erectas pilas, uel arcus uſque ad aquæ iuſta ueſtigia conſtruemus, aut plũbeis fiſtulis clauſam deijci patiemur, & explicata ualle conſurgere. Sed, quod eſt ſalubrius, & utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis craſſi, & ex una parte reddãtur anguſti, ut palmi ſpatio unus in alterũ poſſit intrare: quas iũcturas uiua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed antequam in ijs aquæ curſus admittatur, fauilla per eos mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare poſſit, ſiqua ſunt uitia tuborum. Vltima ratio eſt, plumbeis fiſtulis ducere, quæ aquas noxias reddunt. Nam ceruſa plumbo creatur attritu, quæ corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, ut copiam uel inops uena procuret.

De menſuris, & ponderibus fiſtularum. TIT. XII.

Menſura uerò fiſtularum plumbo ſeruetur huiuſmodi. Centenaria X pedum mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas LX. Quinquagenaria ſimiliter X
136 *pedum pondo ſexcenta. Quadragenaria pondo quadringenta L X X X. Tricenaria pondo trecentaſexaginta. Vicenaria pondo ducenta X L. Octonaria pondo nonagintaſex.*

De omphacomelli. TIT. XIII.

In uuæ ſemiacerbæ ſucci ſextarijs ſex: mellis triti fortiter duos ſextarios debebis infundere, & ſub ſolis radijs diebus X L decoquere.

De horis. TIT. XIIII.

Auguſtum Maio par ſolis curſus æquauit.

Digitized by Google

Hora	I.	*pedes*	XXIII.
Hora	II.	*pedes*	XIII.
Hora	III.	*pedes*	IX.
Hora	IIII.	*pedes*	VI.
Hora	V.	*pedes*	IIII.
Hora	VI.	*pedes*	III.
Hora	VII.	*pedes*	IIII.
Hora	VIII.	*pedes*	I.
Hora	IX.	*pedes*	IX.
Hora	X.	*pedes*	XIII.
Hora	XI.	*pedes*	XXIII

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, vel implendis exilibus, & de ſtercorando. TIT. I.

SEPTEMBRI *menſe ager pinguis, & qui diu tenere cõſueuit humorẽ, tertia uice arabitur, quanuis humido anno poſſit & antea tertiari. Nũc ager humidus, planus, exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iteratur, & ſeritur. Graciles cliui nunc primùm* 137 *arandi ſunt, & ſerendi ſtatim circa æquinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius lætamina diſponentur, cum luna minuitur: quæ res ſi ſeruetur, herbis officiet.* Vni *iugero aſſerit* Columella XXIIII *ſtercoris carpẽta ſufficere.* In *plano uerò* XVIII. Sed *ijdem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die poterunt exarari, ne ſtercora exiccata nihil proſint.* Eij-

ciuntur quidem lætamina, & qualibet hiemis parte. Sed ſi tempore ſuo eijci aliqua ratione non poterunt, antequàm ſeras, more ſeminis per agros puluerē ſtercoris ſparge, uel caprinum manu proijce, & terram ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare uno tempore, ſed frequenter, & modicè. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus uerò minus requirit. Sed ſi lætaminis copia non abundat, hoc pro ſtercore optime cedit, ut ſabuloſis locis cretam, uel argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam ſegetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam lætamen in uineis ſaporem uini uitiare conſueuit.

De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis & opacis. TIT. II.

Hoc menſe ulignoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium triticum, & adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, ut radices frumenti ante hiemem conualeſcant.

De remedio ſalſi humoris: de ſeminum menſuris, & diuerſis remedijs ad ſationem pertinentibus. TIT. III.

Solet terra humorem ſalſum uomere, qui ſegetes necat. Vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere, & ita, ut eadem miſceantur, inarare. Melius tamen omnibus remedijs erit, ſi aquarius ſulcus
138 noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero V tritici modios, & adorei totidem conſeremus. nam quatuor ager pinguis accipiet. Si modium quo ſeretur, hieme pelle ueſtieris, & ibi aliquandiu quod ſerendum eſt, eſſe patieris, ſata bene prouenire firmantur. Item quoniam quædam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerunque frumenta, contra hæc proderit, ſi herbæ, quæ

ſedum dicitur, ſuccus aquæ miſtus una nocte madefaciat, quæ ſpargenda ſunt ſemina: uel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita, ſi aqua diluatur, & eodem quæ ſerenda ſunt, macerentur humore. Aliqui ubi hæc ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia uitiorum inſulſa amurca, uel prædicta aqua ſulcos, & aratra perfundunt.

De ſerendo ordeo canterino. TIT. IIII.

Nunc gracili ſolo ordeum ſeritur canterinum, modijs V *per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte lætamen aſpergas.*

De lupino ſerendo. TIT. V.

Nunc, uel maturius aliquanto, lupinus ſeritur in qualicunque terra, uel crudo ſolo: cui hoc proderit, ut ſeratur ante quàm frigus incipiat. Limoſo agro non naſcitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: X *modijs iugeri menſura completur.*

De piſo ſerendo. TIT. VI.

Hoc menſe poſtremo piſum ſeremus, terra facili, & ſoluta, loco tepido, cælo delectatur humecto. Iugero quatuor modios, uel tres ſparſiſſe ſufficiet.

De ſiſamo ſerendo, & proſcindendis agris ad medicam. TIT. VII.

Nunc ſiſamum ſeritur putri ſolo, uel pinguibus arenis, uel terra congeſtitia. Iugero quatuor, uel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet. Hoc menſe poſtremo, prima uice agros 139
proſcindemus, qui habituri ſunt medicam.

De uicia, fœno græco, & farragine ſerendis. TIT. VIII.

Nunc uiciæ prima ſatio eſt, & fœni græci cum pabuli cauſa ſeruntur. Viciæ VII *modij iugerum, æquè &*

fœni Græci ſemen implebit. Farrago etiā loco ſterili ſtercorato ſeritur: ordei canterini in iugero X modios ſpargimus circa æquinoctium, ut ante hiemem conualeſcat. Si depaſci ſæpius uelis, uſque in Maium menſem eius paſtura ſufficiet. quod ſi ex ea ſemen etiam redigere, uſque ad Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

De lupino ſerendo. TIT. IX.

Hoc menſe, ut loca fœcundentur exilia, lupinus circa Idus ſeritur. Et ubi creuerit, uertitur uomere, ut putrefiat exciſus.

De pratis nouellis formandis, uel ueteribus excolendis. TIT. X.

Nunc prata ſi libuerit, poſſumus nouella formare. Si eligendi facultas eſt, locum pinguem, roſidum, planum, leniter inclinatum, uel huiuſmodi uallem deputabimus, ubi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Poteſt quidem & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. Extirpandus eſt itaque locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, uel herbis latioribus, & ſolidis, atque uirgultis. Deinde cum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis ubique confractis, ſtercoretur luna creſcente recenti lætamine. Ab ungulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, præcipuè quoties humeſcit, ne inæquale ſolum reddant multis locis im
140 *preſſa ueſtigia. Sed ſi prata uetera muſcus obduxerit, abradendus eſt, & ſcalptis eiſdē locis fœni ſpargenda ſunt ſemina. & quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſæpius ingerendus. Quòd ſi ſterilis factus eſt locus carie, incuria, uetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus æquetur. Nam prata ſterilia plerūque arare conueniet. Sed in nouo pra-*

Digitized by Google

to rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, cætera quæ dicta ſunt, exequemur. Viciam tamen ſeminibus mixtam poſt hæc ſpargemus. Rigari uerò antequam durum ſolum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda. TIT. XI.

Hoc menſe locis tepidis, maritimíſque celebranda uindemia eſt, frigidis apparanda. In dolijs picandis hic modus erit: Vt doliũ ducentorum congiorum XII libris picetur: deinde pro minoris æſtimatione ſubducas. Sed maturitatem uindemiæ cognoſcimus hoc genere: Si expreſſa uua, uinacia, quæ in acinis celantur, hoc eſt grana, ſint fuſca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem picis libras, unam libram miſcent, quæ & odori proficit, et ſapori, & picem lenitate permulcens frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu explorãda dulcedo eſt, quia ſæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metendis, & faſelo ad eſcam ſerendo, & apparãdis aucupijs. TIT. XII.

Nunc quibuſdam locis panicum metetur, & milium. Tempore hoc faſelus ad eſcam ſeratur. Nunc in amitibus apparetur aucupium noctuæ, cateráque inſtrumenta capturæ, ut circa Calendas exerceatur Octobris.

De hortis. TIT. XIII.

Nunc papauer ſeritur locis ſiccis, & calidis: poteſt & cum alijs oleribus ſeminari. Fertur utilius prouenire, 141
ubi uirgæ, & ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam ſeres utilius, ut plantas eius Nouembri inchoante tranſponas: de quibus & hieme olus, & uere poſſit cyma produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quæ per uer-

num ſeminibus impleturus es, altè tribus pedibus paſtinare debebis, & luna decreſcente his ſtercus inferre. Hoc menſe ultimo thymum ſeremus, ſed melius plantis naſcatur, quamuis poſſit & ſemine. Agrum diligit apricum, macrum, maritimum. Nunc circa æquinoctium ſeres origanum: ſtercorari, ac rigari, donec conualeſcat appetit. Amat loca aſpera, atque ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis: latè ſerpit: ſucco ſuo terris nocet. Serendum eſt ergo, ne procedat ulterius, circunueniente foſſato, uel luto ſtructis parietibus, ſolo ſicco, & gracili: herbas ſponte perſequitur: floret æſtate. Sub occaſu Vergiliarum capparis areſcit. Gith hoc menſe ultimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturtium ſeremus, & anethum locis temperatis, & calidis, et radices locis ſiccis, & paſtinacas, & cærefolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa, & napos.

De pomis. TIT. XIIII.

Mēſe Septembri circa Calēdas Octobres. uel Februario tuberes ſeremus ſobole, uel nucleis, cuius tenera diligēter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa: bubulo fimo linatur, ac luto: ſtatuatur pingui terra, & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga: terris magna ſui parte condatur. Alij pomis ſtatim grana decuſſa, & ſole ſiccata, pingui, & prope cribrata terra autumno tria ſimul ponunt, quæ feruntur in unum coire uirgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quæ ſolū leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. Poſt
142 *annum deinde, uel aliquāto tardius quæ fuerit de ſemine plāta transfertur: & hoc genere fructus efficit dulciores. Menſe Ianuario ultimo, uel Februario tuberum ſurculus mirabiliter proficit cydonio inſitus. Inſeritur autem*

malis omnibus,& pyris,& prunis,& calabrici: melius trũco fiſſo,quàm corticе. deſuper qualo,uel fictili uaſe munitur repletis uſq; prope ſummitatem ſurculis terra ſubacta cum ſtercore. Proſunt tuberibus, quæ malis prodeſſe memoraui.Tuberes ſeruabũtur,ſi obruantur in milio,uel urceolis picatis,& oblitis.

De pauimentis ſolariorum,& latere. TIT. XV.

Hoc etiam menſe pauimenta in ſolarijs & lateres faciemus eo more, quo Maio menſe deſcripſi.

De diamoro. TIT. XVI.

Succum mori agreſtis paululum facies deferuere.Tunc ſucci ipſius duas partes,& unam mellis admiſces,& miſta curabis ad pinguedinem excoquere.

De ſeruandis uuis. TIT. XVII.

Vuas quas ſeruare uolumus,legamus illæſas,neque acerbitate rigidas,neque maturitate defluẽtes,ſed quibus eſt & granum luce penetrabili ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate calloſus.Siquà ſunt corrupta,uel uitioſa, reſecemus: nec patiamur intereſſe, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris induruit.Tũc inciſos botryonum tenaces calida pice oportet amburi,atque ita in loco ſicco,frigido,& obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi.

De uite, cuius fructus humore putreſcit. TIT. XVIII.

Vitis,cuius fructus humore putreſcit,per latera pampinanda eſt ante trigeſimum uindemiæ diẽ, & ſola frons 143
illa ſeruanda eſt,quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit à uertice.

De horis. TIT. XIX.

Septembris & Aprilis dies horis ſimilibus conferũtur.

Hora	I.	*pedes*	XXIIII.
Hora	II.	*pedes*	XIIII.
Hora	III.	*pedes*	X.
Hora	IIII.	*pedes*	VII.
Hora	V.	*pedes*	V.
Hora	VI.	*pedes*	IIII.
Hora	VII.	*pedes*	V.
Hora	VIII.	*pedes*	VII.
Hora	IX.	*pedes*	X.
Hora	X.	*pedes*	XIIII.
Hora	XI.	*pedes*	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER VNDECIMVS.

De adoreo,tritico,ordeo,& eruo,lupino,& piſo,ſiſamo,& faſelo ſerendis. TIT. I.

OCTOBRI *menſe adoreum ſeremus,ac triticum* . *Iuſta ſatio eſt à decimo* Calen*darum* Nouem*brium* , *uſque ad ſextum* Idus De*cembris regionibus temperatis.* Nunc *etiam lætamen effertur,ac ſpargitur.*Hoc *etiam menſe ſeremus ordeum,quod dicitur cantherinum.* Seritur *macra & ſicca terra, uel multum pingui. nam quia hoc ſemine maceſcunt arua, pingui uincitur a-*
144 *gro:alteri nõ habet quod amplius nocere poſſit, cum pro-*
pter macritatem ſemen aliud ferre non ualeat . Læto *agro non eſt ſerendum etiam nunc eruum,lupinus, & piſum,& ſiſamum.*Seremus*(ut dixi)ſiſamum uſquead* Idus

Octobres, & faſelũ, tamen terra pingui, ac reſtbili agro: quatuor modijs iugerum complebimus.

De lini ſemine ſerendo. TIT. II.

Hoc menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt, nam terræ uber exhaurit. Sed ſi uelis loco pinguiſſimo, & modice humido, ſeretur in iugero VIII modijs. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerunt: ita aſſequuntur, ut linum ſubtile naſcatur.

De notanda uitium fertilitate, quam prouidebimus panctioni. TIT. III.

Nunc oportuna uindemia eſt, cuius tempore notanda eſt fœcunditas uitium, & notis quibuſcunque ſignanda, ut ex his ad ponendum ſarmenta poſſimus eligere. Aſſerit autem Columella, explorari fœcunditatem uno anno non poſſe, ſed quatuor: quo numero cognoſcitur uera generoſitas ſurculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis: & arbuſtis. TIT. IIII.

Hoc menſe poſtremo, ubi calidi, ac ſicci aeris qualitas eſt, ubi exilis, & aridus eſt campus, ubi collis præruptus, aut macer, uites utiliſſime ponuntur, de quibus ſatis menſe Februario diſputaui. Nunc locis ſiccis, calidis, exilibus, macris, arenoſis, aridis, quæcunque de paſtinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, uel arbuſto faciendo, antè dicta ſunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ hibernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem ſitientibus conferunt, & reciſa uel merſa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura neſcitur.

De ablaqueanda nouella. TIT. V. 145

Poſt Idus Octobris ablaqueãda eſt omnis nouella ui-

nea,ſeu in paſtino,ſeu in ſcrobibus,aut ſulcis,ut amputentur radices ſuperuacuæ,quas produxit æſtate,quæ ſi conualuerint,inferiores radices faciunt interire,& ita remanebit uitis in ſummitate ſuſpenſa:quæ res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed hæ radiculæ non ad ſiccum debent recidi,ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori uitis impreſſa,ui ſecuturi algoris uratur. Recidemus autem relicto digiti ſpatio. Et ſi placida ibi hiems eſt,apertas relinquemus uites:ſi uiolenta,ante Decembres Idus operiemus:ſi præfrigida,aliquantum columbini ſtercoris ſub ipſa hieme circa uiticularum ueſtigia largiemur, quod contra frigus nimium Columella dicit toto faciẽdum eſſe quinquennio.

De utilitate propagãdæ nunc uineæ. TIT. VI.

Hoc tempore idcirco locis,quibus dixi,propagatio melior eſt,quia firmandis radicibus uitis incumbit,cum proferendi palmites,eam cura non permouet.

De arboribus inſerẽdis,uel uitibus. TIT. VII.

Hoc menſe aliqui uites & arbores locis calidiſſimis inſerere conſueuerunt.

De oliuetis inſtituendis, & colendis, uel remedijs eorum,uel oliuis condiendis,uel foſſis, riuiſque purgandis. TIT. VIII.

Nunc etiam locis calidis, & apricis olíueta inſtituemus, more, uel ordine, quem Februarius menſis oſtendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia,quæ ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus,ſicut poſtea referetur. Hoc tempore
146 *ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouincijs ſiccioribus ac tepidis, ita ut eis à ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcipit : mihi au-*

tem uidetur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus uel in uetuſtate, matris loco delecta ſuccedat, uel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum faciendum ſine cura ſeminarij tranſferatur arbuſcula. Nunc, *ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt oliueta locis maxime frigidis.* Ca*prini ſtercoris ſex libræ uni arbori, uel cineris modij ſinguli ſufficient.* Mu*ſcus tamen ſemper radatur arboribus: & putentur (ſicut* Columella *dicit) octo annorum ætate tranſacta.* Videtur *mihi unoquoque anno ſicca, & infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi.* Q*uòd ſi fructus arbor lætos non afferet, terebretur* Gal*lica terebra uſque ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, uel uetus urina fundatur.* Hoc *enim uelut coitu ſteriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia oportebit inſerere.* Hoc *menſe foſſas, riuóſque purgabimus.*

Remedium, *ſi uua compluta eſt.* TIT. IX.

Græci iubent, ſi uuam nimius imber infuderit, poſteaquam muſtum eius primo ardore feruebit, ut ad alia uaſcula trãſferatur. Ita *propter naturæ grauitatem remanens aqua ſubſidet, & tranſlatum uinum purè ſeruabitur, relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerat.*

De oleo *uiridi faciendo & laurino.* TIT. X.

Nunc *oleum uiride faciemus hoc genere.* O*liuã quam recentiſſimam, cum uaria eſt, colligis, & ſi diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat.* S*iqua ibi putris, aut ſicca eſt, remoues.* V*bi uerò compleueris modum factorij, ſales tritos, uel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem* 147
mittis per decem modios, tres ſalis, & molis primo, & ſic

ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, ut pernoctet cum ſa
libus, & ducat in ſe eoſdem ſapores. ac mane premi in-
cipiat olei meliorem fluxum reddditura, ſalis ſapore conce
pto: canales ſanè, & omnia receptacula olei, calida aqua
prius lauabis, ut nihil de anni præteriti rancore cuſtodi-
ant. Focos etiam nõ propius admouebis, ne olei ſaporem fu
mus inficiat. Nunc menſe poſtremo locis ſiccis, & calidis
ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

De hortis. TIT. XI.

Menſe Octobri ſerenda ſunt intyba, quæ hieme ſer-
uiant. Amant humores, & terram ſolutam. Arenoſis, &
ſalſis locis, atque maritimis ſumma proueniunt. Area his
planior apparetur, ne radices eorum terra fugiẽte nuden
tur. Quatuor foliorum tranſferantur ad locum ſtercora-
tum. Nunc plantæ cardui ponuntur, quas cum ponemus,
radices earum ſummas ferro reſecamus, ac fimo tingimus,
ternûm pedum ſpatio ſeparamus incrementi cauſa, peda-
li ſcrobe depoſitas binas, aut ternas. Cinerem ſæpe ſub hie-
me diebus ſiccis, fimúmque miſcebimus. Hoc mẽſe ſinapim
ſeremus: terram diligit aratam, & ſi fieri poteſt, congeſti-
tiam, quamuis ubicunque naſcatur. ſarculari debet aſſidue
ut reſpergatur puluere, quo fouetur. non minus gaudet hu-
more. de quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe patieris.
quod ad eſcam parabis, robuſtius facies tranſferendo. In
ſinapi uetus ſemẽ inutile eſt, uel ſationi, uel uſui: quod den
tibus fractum, ſi intus uiride uidebitur, nouum eſt: ſi al-
bum fuerit, uetuſtatem fatetur. Hoc menſe malua ſerenda
eſt, quæ occurſu hiemis ab incrementi lõgitudine reprime-
tur. Loco pingui delectatur, & humido: gaudet lætamine.
Tranſferuntur plantæ eius, cum cœperint folia quatuor
148 *habere, uel quinque. melius comprehendit eius planta,*

Digitized by Google

quæ tenera eſt: maior enim tranſlata languebit. Sapor *illis eſt melior, ſi non transferantur: ſed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues, aut lapillos.* Rara *ponenda eſt, ſarculo delectatur aſſiduo. ſic liberandæ ſunt herbis, ne motum ſentiant in radice.* Si *tranſferendis plantis nodum facias in radice, ſeſſiles fient.* Nūc *etiam locis temperatis & calidis anethum ſeremus.* Cepullæ *ſeruntur etiam hoc menſe, uel menta, & paſtinaca, thymum, & origanum, & cappar menſis initio.* Item *betam locis ſiccioribus, necnon armoraceam ſeremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agreſtis eſt raphanus.* Nunc *porrum uerno ſatum tranſferre debemus, ut creſcat in caput.* Sanè *ſarculis circunfodiatur aſſiduè, & comprehenſa porri planta uelut tenacibus alleuetur, ut manitas ſpatij, quæ radicibus ſuberit, incremento capitis ſuppleatur.* Ocymum *quoque etiam nunc ſeremus, quod citius naſci fertur hoc tempore, ſi aceti imbre leuiter ſpargatur infuſum.*

De *pomis.* TIT. XII.

Cui placet curas agere ſeculorum, de palmis cogitet conſerendis. Hoc *igitur menſe dactylorum non ueterum, ſed nouorum, ac pinguium recentia oſſa debebit obruere, terræ cinerem miſcere.* Si *plantam uelit, ponenda eſt* Aprili *menſe, uel* Maio. *Locis delectatur apricis, & calidis.* Fouenda *eſt, ut creſcat, humore.* Terram *ſolutam, uel ſabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, uel ſub ea pinguis terra fundatur.* Anniculatranſferatur, *aut bima* Iunio *menſe, uel* Iulio *incipiente.* Circūfodiatur *aſſiduè ut rigatione cōtinua æſtatis uincat ardores.* Aquis *palmæ aliquatenus ſalſis iuuantur, quæ infici debent ſalibus, etiam ſi tales eas natura non præbuit.*

149 *Si ægra eſt arbor, fæces uini ueteris ablaqueatæ oportet infundi, uel radicum ſuperuacua capulamenta decidi, uel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi.* Conſtat *autem locum prope nullis utilem fructibus, in quo palmæ ſponte naſcuntur.* Piſtacia *ſeruntur autumno, & menſe* Octobri *ſobole, & nucibus ſuis: ſed melius ipſa piſtacia iuncta ponuntur, mas ac fœmina.* Marem *dicunt, cui ſub corio uelut oſſei longi uidentur latere teſticuli.* Qui *diligentius facere uoluerit, pertuſos caliculos, & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna cōſtituet, ut ex omnibus germen quodcunque procedat: quòd ubi conualuerit planta, hinc facilius transferatur menſe* Februario. Amat *locum calidum, ſed humectum, & rigatione gaudet, & ſole.* Inſeritur *terebintho menſe* Februario, *uel* Martio: *at alij amygdalo inſeri poſſe firmarunt.* Ceraſus *amat cæli ſtatum frigidum, ſolum uerò poſitionis humectæ.* In *tepidis regionibus parua prouenit.* Calidum *non poteſt ſuſtinere.* Montana *uel in collibus conſtituta regione lætatur.* Ceraſi *plātam ſilueſtrem transferre debemus menſe* Octobri *uel* Nouembri, *& eam primo* Ianuario, *cum comprehendit, inſerere.* Plantaria *uerò creari poſſunt, ſi prædictis menſibus ſpargantur poma, quæ ſumma facilitate naſcentur.* Ego *ſic huius arboris facilitatem probaui, ut uirgulta ex ceraſo pro amminiculis per uineam poſita in arborē proſiluiſſe confirmem.* Et Ianuario *menſe ſeri poteſt.* Inſeritur *menſe* Nouembri *melius, uel, ſi neceſſe ſit, extremo* Ianuario. Alij *&* Octobri *inſerenda eſſe dixerunt.* Martialis *in trūco inſeri iubet.* Mihi *inter corticem & lignum feliciter ſemper euenit.* Qui *in trunco conſerunt, ſicut* Martialis *dicit, omnem lanuginem, quæ circa eſt, auferre debebunt, quæ ſi remanſerit, inſitis nocere manifeſtat.* In *ceraſis hoc*

ſeruandum eſt, & in omnibus gummatis, ut tunc inſe- 150
rantur, quando his uel non eſt, uel deſinit gumma efflue-
re. Ceraſus *inſeritur in ſe, in pruno,in platano,ut alij,in*
populo. Amat *ſcrobes altas,ſpatia largiora,aſſiduas foſſio-*
nes. Putari *in ea putria & ſicca debebunt,uel quæ denſi-*
us arctata protulerit,ut rareſcat. Fimum *non amat,atque*
inde degenerat. Ceraſa *ut ſine oſſe naſcantur, fieri* Mar-
tialis hoc dicit: Arborem *tenerã ad duos pedes recides,&*
eam uſque ad radicem findes, medullam partis utriuſque
ferro curabis abradere, & ſtatim utraſque partes in ſe
uinculo ſtringis,& oblinis fimo,& ſummam partem,&
laterum diuiſuras. poſt annum cicatrix ducta ſolidatur.
Hanc *arborem ſurculis, qui adhuc fructum non attule-*
rũt,inſeris, & ut aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcen-
tur. Si *ceraſus concepto humore putreſcit, in trunco fora-*
men accipiat, quo poſſit educi. Si *formicas patitur,ſuccum*
portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte per-
miſtum, uel uini fecibus truncum arboris florentis adli-
nire. Si *æſtu* Canicularum *fatigatur,trium fontium ſingu*
los ſextarios ſumptos poſt ſolis occaſum radicibus arboris
iubeamus influere ſic, ne remedium luna deprehendat,
uel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torque
bimus in coronam, uel ex ea iuxta imum codicem cubile fa
ciemus. Ceraſa *non aliter, quàm in ſole uſque ad rugas*
ſiccata ſeruantur. Menſe Octobri *aliqui mali arborem ca*
lidis & ſiccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouẽ-
bres Calẽdas,*& ſorbum, uel amygdala in ſeminarijs ob-*
ruunt, & pini ſemen aſpergunt. Hoc *menſe poma condi-*
enda ſunt, atque ſeruanda eo more, quo in ſingulorum
titulis continetur,uelut quæque matura proceſſerint.

De apibus. TIT. XIII.

Hoc etiam menſe aluearia caſtrabuntur, more, quo
151 dictum eſt, quæ tamen oportet inſpicere, & ſi abundantia eſt, demere, ſi mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemis inopia: ſi uero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre. Mellis uero, & ceræ ſuperius eſt demonſtrata confectio.

Quæ Græci, uel alij ſuper uina condienda, curandáque dixerunt. TIT. XIIII.

Ne lecta prætereã, quæ Græci ſua fide media de condiendi uini genere diſputarunt, demonſtrare curaui, qui uini naturam tali ratione diſcernunt, & hanc in eo uolunt eſſe diſtantiã, ut quod dulce eſt, grauius dicant, quod albũ, & aliquatenus ſalſum, conuenire ueſicæ, quod croceo colore blanditur, digeſtioni accommodum, quod album, & ſtypticum, prodeſſe ſtomacho laxiori, tranſmarinum pallorem facere, & tantum ſanguinem non creare. Vuis nigris fieri forte, rubeis ſuaue, albis uero plerunque mediocre. In condiendo ergo uino aliqui Græcorum muſtum decoctum ad medietatem, uel tertiam partem uino adijciunt. Alij Græci ita iubent aquam marinam mundam de puro, & quieto mari, quam anno ante compleuerint, reſeruari: cuius talem eſſe naturam, ut & ſalſedine, uel amaritudine per hoc tempus careat, & odore, & dulcis fiat ætate. Ergo eius octogeſimam partem muſto admiſcent, & gypſi quinquageſimam. Poſt tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur non ætatem ſolum uino, ſed ſplendorem quoque coloris afferre. Oportet autem nona quaque die uinum moueri, atque curari: uel, ſi tardius, undecima. Frequens enim reſpectus faciet iudicare utrum uendenda ſit ſpecies, an tenenda. Quidam reſinæ ſiccæ

*tritæ uncias tres dolio immergunt, & permouent, & uina diuretica ſic fieri poſſe perſuadent. Muſtum uero, quod
per pluuias frequẽtes leue eſt, ſic curari debere iuſſerunt,* 152
quod probari guſtu ipſius poterit. Omne muſtum decoqui iubent, donec pars eius uigeſima poſſit abſumi. melius quoque fieri, ſi centeſimam partem gypſi adijcias. Lacedæmonij uero eouſque decoquere, donec uini quinta pars pereat, & quarto anno uſibus miniſtrare. Suaue uinum de duro fieri docent, ſi ordeacei pollinis cyathos duos ſimul cum uino ſubactos mittas in uini uaſculo, & hora una ibi eſſe patiaris. Aliqui feces uini dulcis admiſcent. Aliqui addunt glycyrhizæ ſiccæ aliquantulum, & utuntur, cum diu uaſorum commotione muſcuerint. Vinum quoque inter paucos dies optimi odoris effici, ſi baccas myrti agreſtis montanas, ſiccas, & tunſas mittis in cadum, & decem diebus requieſcere patiaris: tunc coles, & utaris. Vitis etiam flores arbuſtiuæ collectos in umbra ſiccare curabis. Tunc diligenter tunſos, & cretos habebis in uaſculo nouo, & cum uolueris, tribus cadis unam floris menſuram, quam Syri chenicam uocant, adijcies, & ſuperlines dolium, & ſexta uel ſeptima die aperies, & uteris. Vinum fieri ad potandum ſuaue ita dicunt. Fœniculi, uel ſatureiæ ſingulorum congruum modum uino immergi, atque turbari, uel fructum, quem duæ nuces pineæ produxerint, torrefactum, & linteo ligatum mitti in uaſculo, ac ſuperliniri, & uſui eſſe quinque diebus exactis. Vinum autem uelut uetus effici de nouello, ſi amygdala amara, abſynthium, pini frugiferi gumen, fœnum græcum ſimul frangas quantum ſufficere æſtimaris, & pariter tundas, & ex his unum cyathum per amphoram mittas, & magna uina conficies. Si uero ſenſeris peccatura, huic confectio-

ni aloen, myrrham, crocomagma, ſingula modis æqualibus tunſa, & in puluerem redacta cum melle miſcebis, & uno cyatho unam amphoram condire curabis. Anni-
153 *culum quoque uinum ut longam ſimulare uideatur ætatem, meliloti unciam unam, glycyrrhizæ uncias tres, nardi celtici tantundem, aloes epatici uncias duas tundis, & cernis, & in ſextarijs quinquaginta coclearia ſex reconde, & uas ponis in fumo.* In *album colorem uina fuſca mutari aſſerunt, ſi ex faba lomentum factum uino quis adijciat, uel ouorum trium lagœnæ infundat alborem, diúque commoueat, ſequenti die candidum reperiri: quòd ſi ex afra piſa lomentum adijciatur, eadem die poſſe mutari.* V*itibus quoque hanc eſſe naturam, ut alba uel nigra ſi redigantur in cinerem, uinóque adijciantur, ei unãquanq; formam ſui coloris imponere, ut ex nigra fuſcum: candidum uero reddatur ex alba, ea ratione ſcilicet, ut combuſti ſarmenti cineris modij unius menſura mittatur in dolium, quod habebit amphoras* X, *& triduo ſic relictum poſt operietur ac lutetur: album uel (ſi ita uiſum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis.* V*inum quoque aſſerunt ex molli forte ſic fieri: Altheæ, hoc eſt, ibiſci folia, uel radices, aut eius caulem tenerum decoctum mitti, aut gypſum, aut ciceris cotulas duas, aut cupreſſi pillulas tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apij ſemen, aut cinerem ſarmentorum, cui uis flammæ corpus reliquit exile, omni ſoliditate detracta.* V*inum uero eadẽ die ex auſtero lympidum atque optimum fieri, ſi grana piperis decem, piſtacia uiginti adiecto modico uino ſimul conteras, & in ſex uini ſextarijs mittas, diu omnibus ante commotis, tunc requieſcere patiaris, & coles uſui mox futurum.* I*tem feculẽtum ſtatim in lympidum reddi, ſi* VII

pini nucleos in unum uini ſextarium mittas, diúque commoueas, & paululum ceſſare patiaris, mox ſumere puritatem, colaríq; debere, & in uſum referri. Item (quod Cretenſibus oraculum Pythij Apollinis monſtraſſe memoratur) fieri ſic candidum, & ſumere uetuſtatis ſaporem, ſi 154
ſquinantos uncias quatuor, aloes epatici uncias quatuor, maſticis optimi unciā unam, caſſiæ fiſtulæ unciā unā, piperis unciā unā, ſpinæ Indicæ ſemunciā, myrrhæ optimæ unciā unā, thuris maſculi non rancidi unciā unā: tundis uniuerſa, & in tenuiſſimum puluerē cribro excutiēte deducis. Cum uero muſtum ferbuerit, deſpumabis, & omnia uuarum grana, quæ feruor in ſummum reiecit, expelles. Tunc gypſi triti, atque cribrati tres Italicos ſextarios mittis in uini amphoras decem, prius tamen partem quartam uini condiendi in alia uaſa transfundis, & ita gypſum adijcies, & doliū uiridi, ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. Tertia uero die, ex ſupraſcriptis pulueribus quaterna coclearia completa modeſtius in denas uini amphoras mittis, & uini, ſicut ſupradictum eſt, quartam partem, quam alibi diffuderas, ſuperadijcies, & dolium replebis, & item diu agitare curabis, ut ſpecierum uis omne muſti corpus inficiat. Tunc operies, atque adlines relicto breui foramine, quo æſtuantia uina ſuſpirent. Sed exemptis quadraginta diebus, & hoc ſpiraculum claudis, & deinde ut libuerit, guſtas. Illud memento ſeruare præ cæteris, ut quoties uinum mouetur, inueſtis puer hoc, aut aliquis ſatis purus efficiat. Linimentū quoque dolij non gypſo, ſed ſarmentorū cinere debebis inducere. Item uinum, quod ſalutare contra peſtilentiam ſit, & ſtomacho proſit, fieri hoc genere fertur: In optimi muſti metreta una antequàm ferueat, tunſi abſynthij octo uncias linteo inuolu-

tas demittis,& exactis XL *diebus curabis auferre.* Id *uinum refundis lagœnis minoribus,& uteris.* Nunc *condiunt, primo amne muſti ſpumantis egeſto, quibus moris eſt gypſo uina mediari.* Sed *ſi natura leuius uinum eſt, & ſaporis humecti, in congijs centum,duos gypſi ſextarios miſiſſe ſufficiet.Quòd ſi uinum naſcitur uirtute ſolidius,medietate abunde prædictis poterit ſatis eſſe menſuris.*

Roſatum ſine roſa fieri. TIT. XV.

Nunc *roſatum ſine roſa facies ſic:* Folia *citri uiridia ſporta palmea miſſa in muſti nondum feruentis uaſe depones,& claudes,& exemptis quadraginta diebus melle addito,ad modum roſati,cum placebit,uteris.*

De uinis pomorum. TIT. XVI.

Hoc *menſe, omnia quæ locis ſuis leguntur, ex pomis uina conficies.*

De œnomelli. TIT. XVII.

M*uſtum de maioribus, & egregijs uitibus poſt* XX *dies, quàm leuatum fuerit ex lacu, quantum uolueris ſumis, & ei mellis non diſpumati optimi quintam partem prius tritam fortiter, donec albeſcat,admiſces, & agitabis ex canna radicata uehementer.* Mouebis *autem ſic per dies* XL *continuos,uel quod eſt melius,quinquaginta,ita ut cum moueris,mundo linteo tegas,per quod facile confectio æſtuabunda ſuſpiret.* Poſt *dies autem quinquaginta,munda manu purgas quodcunque ſupernatabit, & in uaſculo gypſo diligenter includis, & ad uetuſtatem reſeruas.* Me*lius tamen ſi in minora, & picata uaſcula proximo uere tranſfundas,& gypſata diligenter operias,& in terrena, & frigida cella recondas, uel arenis fluuialibus, uel eodem ſolo, uaſcula ex aliqua parte ſummergas.* Hoc *nulla uitiatur ætate,ſi tam diligenter effeceris.*

De defruto, carœno, ſapa. TIT. XVIII.

Nunc defrutum, carœnum, ſapam conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex muſto, modus his & uirtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à deferuēdo dictum, ubi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit, effectum eſt. Carœnum, cum tertia perdita, duæ partes remanſerint. Sapa, ubi ad tertias redacta deſcenderit, quam tamen meliorem facient cydonia ſimul cocta, & igni ſuppoſita ligna ficulnea. 156

De paſſo. TIT. XIX.

Paſſum nunc fiet ante uindemiam, quod Africa ſueuit uniuerſa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, ſi utaris mellis uice, ab inflatione te uindices. Leguntur ergo uuæ paſſæ quàmplurimæ, & in fiſcellis clauſæ iunco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis contuſionis exoluerit, cochleæ ſuppoſita ſporta comprimitur. Hinc paſſum eſt quicquid effluxerit, & conditum uaſculo, mellis more, ſeruatur.

De cydonite. TIT. XX.

Abiecto corio mala cydonia matura in breuiſſimas, ac tenuiſſimas particulas recides, & proijcies durum, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad menſuram mediam reuertatur, & coquēdo piper ſubtile conſpergis. Aliter: Succi cydoniorum ſextarios duos, aceti ſextarium unum ſemis, & mellis duos ſextarios miſces, & decoques, donec tota permiſtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis, atque Zinziberis binas uncias miſcere curabis.

De fermento muſteorum ſeruando. TIT. XXI.

Ex nouo tritico purgato farriculum facies, & ex muſto

de ſub pedibus rapto curabis infundere, ita ut modio farris lagœnam muſti adijcias: deinde ſole ſiccabis, & item ſimiliter infundis ac ſiccas. Hoc *cum tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodum facies muſteorum, & in ſole*
175 *ſiccatos uaſculis nouis fictilibus recondis, & gypſas.* Pro *fermento, quo tempore anni muſteos facere uolueris, hoc uteris.*

De *uua paſſa.* TIT. XXII.

Vuam paſſam Græcam *ſic facies.* Melioris *acini, & dulcis, & lucidi botryones in ipſa uite torquebis, & patieris ſponte inareſcere, deinde ſublatos in umbra ſuſpendis, & uuam conſtrictam cum ponis in uaſculis, ſubſternis pampinos ſicco* algore *frigentes, & manu comprimis, & ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet.*

De *horis.* TIT. XXIII.

O*ctober* Martium *ſimilibus umbris ſibi fecit æquari.*

Hora	I.	*pedes*	XXV.
Hora	II.	*pedes*	XV.
Hora	III.	*pedes*	XI.
Hora	IIII.	*pedes*	VIII.
Hora	V.	*pedes*	VI.
Hora	VI.	*pedes*	V.
Hora	VII.	*pedes*	VI.
Hora	VIII.	*pedes*	VIII.
Hora	IX.	*pedes*	XI.
Hora	X.	*pedes*	XV.
Hora	XI.	*pedes*	XXV.

LIBER DVODECIMVS.

De ſatione tritici, farris, hordei, fabæ, cum diſcipli-na, & de lenticula ſerenda, & de lini ſemi-ne. TIT. I.

NOVEMBRI *menſe triticum ſeremus, & far ſatione legitima, ac ſemente ſolenni. Iugerũ utriuſque ſeminis modijs quinque tenebitur*. Nunc & ordeum maturum adhuc ſeremus. In huius principio *fabam ſpargimus, quæ pinguiſſimum, uel ſtercoratum deſiderat locum, uel uallem, quam ſuccus ueniens à ſummitate, fœcundet*. Primo *ſeritur, deinde proſcinditur, & tunc ſulcatur*. O*ccanda eſt large, ut tegi plurimum poſſit*. Aliqui *locis frigidis dicunt in fabæ ſatione glebas non eſſe frãgendas, ut per eas gelicidiorum tempore poſſint germina obumbrata defendi*. S*atione eius generis, ſicut opinio habet, non fœcundatur terra, ſed minus læditur. nam* Colu*mella dicit agrum frumentis utiliorem probari, qui annò ſuperiore uacuus fuerit, quàm qui calamos fabaceæ meſſis eduxit*. P*ingue iugerum ſex modij occupant, mediocre amplius*. S*piſſo bene prouenit*. M*acrum ſolum, nebuloſũmque non patitur*. C*urandum eſt præcipuè, ut luna* XV *feratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit*. A*liqui dicunt quartamdecimam potius eligendã*. S*anguine caponis* Græ*ci aſſerunt fabæ ſemina macerata herbis aduerſantibus non noceri. aqua pridie infuſa citius naſci, nitrata aqua reſperſa cocturam non habere difficilem*. N*unc ſeritur prima lenticula, ſicut* F*ebruario menſe narratum eſt*. H*oc etiam toto menſe poterit lini ſemen aſpergi*.

Ll.i.

De pratis nouis inſtituendis, ponendis uitibus,& propagandis, & circunfodiendis nouellis. TIT. II.

In huius maxime menſis principio, poſſumus inſtituere noua prata, more, quo dictum eſt. Hoc *etiam toto menſe locis calidis, & ſiccis, uel apricis, erit uitium celebranda poſitio.* Nunc *& propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas uites, & arborum plantas circunfodere, atque operire conueniet, & ante* Idus. Nunc *mergus, hoc eſt propaginis curuatura poſt triennium, quàm preſſa fuerat, recidetur à uite.*

De uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda. TIT. III.

Nunc, *ac deinceps uinea uetus, quæ in iugo eſt, uel pergula, ſi robuſto, & integro trunco ſit, ablaqueata fimo ſatietur, & anguſtius putata inter quartũ & tertiũ pedem à terra uiridiſſima parte corticis, acuto ferramẽti mucrone feriatur, ac foſſa frequentius incitetur.* Nam(*ſicut aſſerit* Columella) *ex eo loco germen plerunque producit, & ueniẽte uere fundit materiã, qua uitis reparetur antiqua.*

De putandis uitibus, & arboribus locis temperatis, & reliquis. TIT. IIII.

Nunc *putatio autumnalis celebratur in uitibus, & arboribus, maxime ubi inuitamur tepore prouinciæ, & putantur olíueta: & oliua, cum uaria cœperit eſſe, colligitur, ex qua primum fiet oleum.* Nam *cum tota nigreſcet, quod ſpei merito poſterauit, fundendi ubertate compenſat.* Eſt *utilis olearum putatio, cæterarũmque arborum, ſi loci pa*
160 *titur diſciplina, ut deciſis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur.* Quòd *ſi regio inſolens, & incuſtodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium ſu-*

pergreſſa, modus tranſcendatur iniuriæ, & arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur.

De oliuetis ponendis, & curandis ægris arboribus,& reliquis. TIT. V.

Nunc etiam locis calidis, ac ſiccis regionibus oliueta ponuntur,ſicut Februario diſputatum eſt. Amat hæc arbor arduo locorum ſitu mediocriter ab humore ſuſpendi,ſcalpi aſſiduè,lætaminis ubertate pingueſcere,feracibus uentis clementer agitari. Hoc etiã menſe oleis ſterilibus quæ ſupradicta ſunt remedia faciemus.Nunc & corbes,& pali,& ridicæ bene fieri poſſunt,etiam nunc locis temperatis,eſt laurini olei iuſta confectio.

De hortis. TIT. VI.

Hoc menſe allium bene ſeritur,& ulpicum terra maxime alba,foſſa & ſubacta ſine ſtercore.Sulcos in areis facies,& ſemina in locis altioribus pones IIII digitis ſeparata,neque altius preſſa.Sarculabis frequẽter,inde plus creſcent.Si capitatũ facere uolueris,ubi cœperit caulis prodire,proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur, ſi luna ſub terris poſita ſeratur, & itẽ ſub terris luna latente uellatur,odoris fœditate cariturũ.Vel paleis condita allia,uel fumo ſuſpenſa durabunt.Nunc & cepulla ſeri poteſt, & carduorũ planta diſponi,& armoracea ſeritur,& cunela.

De pomis. TIT. VII.

Hoc menſe locis calidis, cæteris uero Ianuario perſici
oſſa in paſtinatis areis ſunt ponenda, binis à ſe pedibus
ſeparata, ut cum ibi plantæ excreuerint, tranſferantur.
Sed oſſa ponantur acumine deorſum uerſo. & non am- 161
plius,quàm duobus,aut tribus digitis obruãtur.Oſſa uero
quæ ponẽda ſunt,aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris
miſtione terra ſoluta in qualis reſeruãt.Ego uero uſq; ad

ſerēdi tēpus ſine ulla cura ſæpe ſeruaui. Locis *quidē qua-*
libuſcunque proueniunt. Sed *& pomis, & frondibus, &*
durabilitate præcipua ſunt, ſi cælum calidum, ſolum are
noſum & humidum ſortiantur. Frigidis *uero, & maxime*
uentoſis, niſi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum
tenera ſunt germina, ſæpe herbis circunfoſſa liberentur.
Bimam *plantam recte tranſferemus ſcrobe breui.* Nec *à*
ſe longe ſtatuendæ ſunt, ut inuicem ſe à calore ſolis excu-
ſent. Ablaqueandæ *ſunt per autumnum, & ſuis ſtercoran*
dæ folijs. Putanda *perſicus in autumno eſt, ut arida, & pu*
trida tantum uirgulta tollantur. nā ſiquid uiride reſece-
mus, areſcit. Languenti *arbori ueteris uini feces aquæ mi-*
ſtas oportet infundi. Affirmantibus Græcis *perſicus ſcri-*
pta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, & poſt dies VII, *ubi pa-*
tefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnaba-
ri, quod libebit inſcribas. Mox *ligatos ſimul cum ſuis oſſi-*
bus obruas diligentius adhærentes. Genera *eorum ſunt*
hæc, duracina, præcoqua, perſica, armenia. Si *hæc arbor*
ardore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, ue-
ſpertino iuuetur humore, obiectis defendatur umbraculis.
Iuuat *in ea & ſpolium ſerpentis appendi.* Nunc *iam con*
tra pruinas ſtercus ingeratur perſico, uel feces uini cum a-
qua permiſtæ, uel quod magis prodeſt, aqua in qua faba
decocta eſt. Si *uermes perſicus patitur, cinis eos amurcæ*
muſtus extinguit, uel bouis urina cum aceti tertia parte con
fuſa. Si *poma caduca ſunt, nudatæ radici eius, uel trunco*
162 *lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, uel terebratæ in*
medio, palus ſalicis imprimetur. Si *poma rugoſa creabit,*
aut putrida, circa imum trūcum cortex recidatur, & cum
inde modicus humor effluxerit, argilla, uel paleato luto
plaga retegatur. Magna *poma perſicus affert, ſi florenti*

per triduum ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Con-
*tra uitia perſici proficit ſpartum ligatum, uel ſpartea ſuſ-
penſa de ramis.* Menſe Ianuario, *uel* Februario *locis fri-
gidis,* Nouembri *calidis perſicus inſeratur, maxime circa
terram ſurculis plenioribus, & prope arborem natis.* Nã
cacumina uel non tenebunt, uel diu durare non poterunt.
I*nſeritur in ſe, in amygdalo, in pruno: ſed armenia, uel
præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhære-
ſcunt, & tempus ætatis acquirunt.* Menſe Aprili, *uel* Ma-
io locis calidis, in Italia *uero utroque exeunte, uel* Iunio
*perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari dicitur præci-
ſo ſuper trunco, & emplaſtratis pluribus gemmis, more,
quo dictum eſt.* Perſicus *rubeſcit, ſi platano inſerta figa-
tur.* Duracina *ſeruantur, condita muria, & oximelle, uel
detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur, ac pen-
dent.* Item *ſæpe uidi, detractis oſſibus duracina melle con
diri, & ſaporis eſſe iucundi.* Item *bene ſeruantur, ſi umbi-
licum pomi gutta picis calentis oppleueris, ut ſic ſapæ in-
natare cogantur uaſe concluſo.*

De *pinu.*

Pinus *creditur prodeſſe omnibus, quæ ſub ea ſerun-
tur.* Pinum *ſeremus nucleis ſuis, calidis, & ſiccis regioni-
bus menſe* Octobri, *uel* Nouembri: *frigidis, & humectis* Fe
bruario, uel Martio. *Amat locum gracilem, ſæpe mariti-
mum: inter montes, & ſaxa uaſtior, & procerior inueni-
tur.* Ventoſis *& humidis, arborum fiunt incrementa læ-
tiora.* Sed *ſiue montes uelis conſerere, ſeu ſpatia quæcunq;,
hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia eſſe non poſ-* 163
ſunt. Exarabis *ergo ea loca diligenter, atque purgabis, &
frumenti more ſemen aſperges, ac leui ſarculo curabis ope
rire: nec enim pluſquam palmo debet abſcondi.* Defendẽ-

da eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, ſi nucleos aqua ante triduũ macerabis. Aliqui dicũt fructum pineũ tranſlatione muteſcere: ſed plantas hoc modo procurant, ut prius multa ſemina in caliculis terra, & fimo repletis obruant, quæ ubi proceſſerint, relicto eo, quod ſolidius eſt, auferunt alia: ubi iuſtum cœperit incrementum, trimam plantam cum ipſis caliculis tranſferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatẽ. Terræ tamen equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturã alterno ordine ſubinde creſcentem. Seruandũ eſt tamen ut radix eius, quæ una & directa eſt, uſque ad ſummitatem ſuam poſſit integra, & illæſa trãſferri. Putatio nouellas pini arbores tãtum promouet (quod expertus ſum) ut quæ ſperaueras incrementa, duplicẽtur. Nuces pineæ & uſq; in hoc tẽpus in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur. Prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare nõ poſſunt: tamen aliqui in uaſis fictilibus nouis, & terra repletis, cum teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

De *pruno.*

Pruna ſi oſſibus ſerantur autumno, menſe Nouembri ſolo putri, & ſubacto duobus palmis obruantur. Oſſa eadem ponãtur & menſe Februario. Sed tunc prius lixiuio ſunt macerãda per triduum, ut cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas ſumemus ex codice menſe Ianuario exeunte, uel Februario circa Idus radicibus fimo oblitis. Gaudent loco læto & humido: cælo tepido melius
164 *proferuntur, tamen queunt & frigidum ſuſtinere. Locis lapidoſis, & glareoſis ſi iuuantur lætamine, excuſant ne poma caduca, & uermiculoſa naſcantur. Extirpandæ ſunt ſoboles à radice, exceptis rectioribus, quæ ſeruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor eſt, amurca cum aqua*

*æqualiter temperata radicibus debet infundi, uel bubu-
lum lotiũ ſolum, uel humanum uetus cum duabus aquæ
partibus mixtum, uel cineres ex furno, maxime ſarmen-
torum. Si poma decidant, oleaſtri cuneum terebratum in-
fige radici. Vermes eius, atque formicas, rubrica cum pice
liquida ſi adlinatur, extinguet. Sed modeſtius propter ar-
boris noxam, ne idem faciat remediũ, quod uenenum. Iu-
uatur frequenti humore, & aſſidua foſſione. Menſe Mar-
tio extremo prunus inſeritur melius trunco fiſſo, quàm
cortice, uel menſe Ianuario, ante quàm incipiat gumen la-
crymare. Inſeritur in ſe, & perſicum recipit, uel amygda-
lum, uel malum, ſed eam degenerem reddit, & paruam.
Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita.
Hæc ſunt, quæ damaſcena dicuntur. Alij in aqua marina,
uel in muria feruẽte recenter lecta pruna demergunt, &
inde ſublata, aut in furno tepido faciũt, aut in ſole ſiccari.*

De caſtanea.

*Caſtanea ſeritur & plantis, quæ ſponte naſcuntur, &
ſemine. Sed quæ plantis ſeritur, ita ægra eſt, ut biennio
de eius uita ſæpe dubitetur. Serenda eſt ergo ipſis caſta-
neis, hoc eſt ſeminibus ſuis, menſe Nouembri, & Decem-
bri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneæ ad ponendũ
recentes, grandes, maturæ: quas ſi Nouembri menſe ſera-
mus, facilem ſe præſentia fructus ipſius præſtat. Si uero Fe
bruario ponamus, ut uſque tunc durent, ita faciẽdum eſt:
in umbra caſtaneæ ſiccentur expanſæ. Tũc in anguſtum,* 165
*& ſiccum locum tranſlatæ cumulum faciunt, & eas om-
nes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies XXX eas
remota arena in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt
merguntur: ſupernatat quæcunque uexata eſt. Item quas
probaſti, ſimiliter obrues, & poſt XXX dies æquè pro-*

bas. Hoc cum tertio feceris, uſque ad ueris initiũ, ſerere debebis quæ manſerint illibatæ. Aliqui in uaſculis ſeruant, arena pariter miſſa. Amant ſolum molle & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tofus diligenter infractus. In ſpiſſo agro & rubrica uix prouenit. In argilla, & glarea, non poteſt naſci. Diligit cæli ſtatum frigidum, ſed & tepidum nõ recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem uerſis. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis unius ſemis, uel duorũ: uel totus aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findẽtibus. Qui fimo ſatiatus, ac redactus in puluerem, caſtanearum ſemen accipiat non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuique ſemini propter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, uel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpatio ſeparentur: quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo, germen extinguat. Cui placet, poteſt caſtaneæ in propaginẽ ducere ima uirgulta, quæ in radice naſcuntur. Nouum caſtanetum circunfodi debet aſſiduè. Menſe Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur. Caſtanea inſeritur (ſicut probaui ipſe) ſub cortice menſe Martio, uel Aprili, tamen genere utroque reſpondet. Poteſt &
166 inoculari. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, & fit aſperior in ſapore. Caſtaneæ ſeruantur uel in cratibus diſpoſitæ, uel intra ſabulonẽ, ne inuicem tangantur immerſæ, uel in uaſculis fictilibus nouis cõditæ, & loco ſicciore defoſſæ, uel incluſæ uirgeis ex fago recepta-

culis,& lutatæ,ut ſpiracula nõ relinquas, uel ordei paleis minutiſſimis obrutæ, uel paluſtri ulua figuratis denſioribus ſportis recluſæ.

De pomis alijs.

Hoc menſe locis calidis ac ſiccis regionibus agreſtium pyrorum plantas ponimus,quas poſtea poſſimus inſerere, & malorũ,uel mali punici,& cydonij,& citri,& meſpili,fici,ſorbi,ſiliquæ,& plantas agreſtis ceraſi, poſt inſerendas,& mori taleas,& amygdali ſemina,& nuces iuglandes,ſi in ſeminarijs(quo dictum eſt more)pangantur.

De apibus. TIT. VIII.

Huius mẽſis initio apes ex tamariſci floribus, reliquíſque ſilueſtribus mella conficiunt:quæ auferẽda non ſunt, quia ſeruantur hiberno. Eodem menſe ſordibus,liberandi ſunt aluei,quia tota hieme eos mouere,aut aperire non decet.Sed hæc die aprico,tepidóque facienda ſunt,& pennis maxime auium maiorum,quæ habent rigorem,uel aliquo ſimili omnia interiora mundentur , quò manus non ualebit attingere. Tum rimas omnes , quæ ſunt extrinſecus,luto, & fimo bubulo miſtis linamus: & inſuper geneſtis,uel alijs tegumentis ſimilitudinem porticus imitemur, ut poſſint à frigore & tempeſtate defendi.

Remediũ uitib⁹,quæ ſine fruge luxuriãt. TIT.IX.

Locis calidis & apricis uites,quæ fructu carent,fronde luxuriant, & pauperiem fœtuũ compenſant ubertate foliorũ,nunc putare preſſius conueniet:frigidis uerò menſe Februario.Si permanebit hoc uitium, circunfoſſas arena fluuiali,uel cinere debebimus aggerare.Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa radicum. 170

Remedium ſterili uiti. TIT. X.

Hiſdem temporibus & locis uitem,quæ ſterilis fuerit,

*Græci ita præcipiunt eſſe curandam.*Trunco *eius fiſſo lapidem aſſerunt includendum, & ibi urinæ ueteris humanæ quatuor cotulas circa truncum debere ſuffundi, ut ad radices inſtillatio ipſa deſcendat.*Tunc *adiicienda eſt terra admiſta lætamine, & circa radices, ſolum omne uertendum.*

De *roſario ex paucis uirgultis inſtituẽdo.* TIT. XI.

Q*uamuis menſe* Februario *ſunt conſerenda roſaria, tamen locis calidis,apricis,atque maritimis hoc etiã menſe poterimus inſtituere roſeta.* Q*uæ ſi indigus plantarum uolueris ex paucis uirgulis habere copioſa, quaternorum digitorum ſurculos gemmantes cum geniculis ſuis debebis excidere, & in modum propaginis ſternere, & ſtercore, ac rigationibus adiuuare.* Vbi *anni ætatem cõpleuerint, pedis ſpatio inter ſe tranſferre diſiunctos, atque ita ſolũ, quod huic generi deputabis implere.*

De *uua,quæ uſque ad uer reſeruetur in uite.*

TIT. XII.

G*ræcis aſſerentibus,ut uuam ſerues in uite uſque ad ueris initia,circa ipſam uitẽ,quæ fructu plena eſt,loco umbroſo ſcrobem fodies,altitudine triũ pedũ,latitudine duorum,& mittis ſabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorquet aſſidue ſarmenta fructibus plena,& illæſis botryonibus alligabis,ut ſolum non contingant, & cooperi-*
168 *es,ut imber eò penetrare non poſſit.* Item G*ræcis docentibus uuas in uite,aut poma in arbore ſi diu ſeruare uolueris, uaſculis clauſa fictilibus ab ima parte pertuſis diligenter à ſummo tecta ſuſpende, quamuis poma & gypſo cooperta in longam ſeruentur ætatem.*

De*gregibus ouili generis & caprini.* TIT. XIII.

H*oc menſe agnorum prima generatio eſt* . Sed *agnus*

ſtatim natus uberibus maternis admouendus eſt. Manu
prius tamen exiguũ lactis, in quo ſpiſſior eſt natura, mul-
gendum eſt, quod paſtores coloſtrã uocant: nanque hoc a-
gnis, niſi auferatur, nocebit. Ac primo per biduũ natus cũ
matre claudatur. Tunc ſeptis obſcuris ſeruetur, & calidis:
ita ſecluſo paruulorum grege matrices mittantur in pa-
ſcua. Sufficiet autem prius quàm procedãt matrices mane,
& cum ſaturæ reuertũtur ad ueſperam, agnis ubera hau-
rienda permittere. qui donec firmentur intra ſtabulum
furfuribus, uel medica herba, uel (ſi eſt copia) farina ordei
paſcantur ingeſta, donec conceptum pauliſper robur æta-
tis, paſcuum matribus poſſint habere commune.

De paſcendi ordine.

Paſcua ouillo generi utilia ſunt, quæ uel in noualibus,
uel in pratis ſiccioribus excitantur. Paluſtria uerò noxia
ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis. Salis tamen crebra con-
ſperſio, uel paſcuis miſta, uel canalibus frequenter obla-
ta, debet pecoris leuare faſtidium. Nam per hiemem, ſi pe-
nuria eſt, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ul
mi ſeruatis frondibus præbeatur, aut fraxini. AEſtiuis
menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri
ſuauitatem roris miſtura commendat. Quarta hora cale-
ſcente potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis.
Medios ſolis calores uallis, aut arbor umbroſa declinet.
Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, & ſolum pri-
mo imbre ueſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad 169
paſcua. Sed Canicularibus, & æſtiuis diebus ita paſcẽdæ
ſunt oues, ut capita gregis ſemper auertantur à ſolis obie-
ctu. Hieme autem uel uere niſi reſolutis gelicidijs ad pa-
ſcua prodire non debent; nam pruinoſa herba huic gene-
ri morbos creabit, ac tunc ſemel adaquare ſufficiet. Græ

cas oues,ſicut Aſianas,uel Tarentinas moris eſt potius ſta bulo nutrire,quàm campo,& pertuſis tabulis ſolũ, in quo claudẽtur,inſternere: ut ſic tuta cubilia,propter iniuriam pretioſi uelleris,humor reddat elabẽs. Sed tribus,per annum totum,diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit,& uino.Propter ſerpentes, qui plerunque ſub præſepibus latent,cædrum,uel galbanum,uel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter uramus.

De *capris.*

N*unc hirci admittendi ſunt,ut fœtum primi ueris fouere poſſit exortus.Sed caper eligendus eſt,cui ſub maxillis duæ uidentur pendere uerruculæ, magni corporis, craſſis cruribus,breui plenáque ceruice,auribus flexis & grauibus,paruo capite,nitido,ſpiſſo,& longo capillo.Ad ineundas fœminas & ante anniculũ congruus.Non autem durat ultra ſexenniũ.Capella ſimilis corporis,ſed magnis uberibus eſt eligenda.Non tamen ita multæ capræ, ut oues una ſtatione claudãtur,quàm luto,& ſtercore carere conueniet.Hædis ſupra lactis abundantiam,edera,& arbuti,& lentiſci cacumina ſunt ſæpe præbẽda.Trimæ educare optime poſſunt,quod teneriores matres generant trãſigendum eſt.Sed ultra octo annos ſeruandæ non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit ætate.*

De *glandibus colligendis.* TIT. XIIII.

H*oc tempore glandis legendæ ac ſeruandæ cura nos excitet,quod opus fœmineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more baccarum.*

De *materie cædenda.* TIT. XV.

N*unc materies ad fabricam cædẽda eſt,cum luna decreſcit.Sed arbores quæ cædentur uſque ad medullam ſecuribus reciſas aliquandiu ſtare patieris,ut per eas partes*

humor,ſiquis in uenis cõtinetur,excurrat. utiles autẽ ſunt hæ maxime.Abies,quã Gallicam uocant,niſi perluatur,leuis,rigida,& in operibus ſiccis perenne durabilis. Larix utiliſſima,ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte,atque extremitate tectorũ, præſidium contra incendia cõtuliſti. Neq; enim flãmam recipiunt,aut carbones creare poſſunt. Quercus durabilis ſi terrenis operibus obruatur,& aliquatenus palis. AEſculus ædificijs,& ridicis apta materies.Caſtanea mira ſoliditate perdurat in agris,& tectis,& operibus cæteris inteſtinis,cuius ſolũ pondus in uitio eſt. Fagus in ſicco utilis,humore corrumpitur.Populus utraq;, & Salix, & Tilia in ſcalpturis neceſſariæ. Alnus fabricæ inutilis,ſed neceſſaria,ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palandus eſt.Vlmus,& Fraxinus ſi ſiccentur,rigeſcunt,ante curuabiles,catenis utiles habentur. Carpinus utiliſſima.Cupreſſus egregia.Pinus niſi in ſiccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri,ut exciſæ trabes eius,aut in piſcina qualibet anno toto merſæ laterent, pòſt operi futuræ aut arenis obruerentur in litore,ut aggeſtionem,qua tectæ eſſent alternis æſtibus reciprocans fluctus allueret.Cædrus durabilis, niſi humore tangatur . Quæcunque autem ex parte meridiana cædũtur, utiliores ſunt:quæ uerò ex Se- 171
ptentrionali, proceriores,ſed facile uitiantur.

De trãſferẽdis arboribꝰ maioris ætatis. TIT. XVI.

Hoc menſe locis ſiccis, calidis, & apricis maiores arbores transferemus truncatis ramis,illæſis radicibus,multo ſtercore,& rigationibus adiuuandas.

De oleo faciendo ſecundum Græcos,& emendando. TIT. XVII.

Græci in conficiendi olei præceptis iſta iuſſerũt:Tan-

tum legendum eſſe oliuæ, quantum nocte ueniente poſſimus exprimere. Molam primo oleo debere leuiter eſſe ſuſpenſam. Oſſa enim confracta ſordeſcunt: quare de ſolis carnibus ſit prima confectio, & de ſalignis caniſtros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit quod ſponte defluxerit. Sales deinde, ac nitrum iubent nouo oleo miſceri, ut hæc res ſpiſſitudinem eius abſoluat. Deinde cum amurca ſubſederit, oleũ purum XXX diebus exactis, in uitrea uaſa trãſferri. Secundum ſimili diſciplina fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

Oleum liburnico ſimile. TIT. XVIII.

Oleum primum liburnico ſimile fieri aſſerunt Græci, ſi in optimo uiridi oleo inulam ſiccam, & lauri folia & cyperum omnia ſimul tuſa, & ſubtiliter creta permiſceas cum ſalibus torrefactis, ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus, aut aliquanto amplius decurſis diebus, cum quieuerit, utaris.

Vt oleum ſordidum purges. TIT. XIX.

Si ſordet oleum, frictos, & adhuc calentes ſales iniici iubent, & diligenter operiri. Ita mundum reddi poſt tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. TIT. XX.

172 *Si fuerit odoris horrendi, uirides oliuas ſine oſſibus tundi, & in olei metreta chœnicas duas mitti. Si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimiliter eſſe tundendos. Nonnulli utraque permiſcent, adiecto etiam ſale. Sed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atque ita in uas olei demittunt. Poſtea tribus diebus exactis auferunt, & oleum in alia uaſa transfundunt. Quidam mittunt uetuſtum laterem breuiter torrefactum. Plerique ordeaceos panes figuratos, & raro linteo inuolutos mergunt, &*

nouos ſubinde permutant: ubi hoc bis, aut tertio fecerint, ſales mittunt, & in alia uaſa tranſlatum per paucos dies ſubſidere patiuntur. Quòd ſi aliquod animal fortè deciderit, & oleum putredine, ac nidore uitiauerit, iubent Græci coriandri manipulum in olei metreta ſuſpendi, atque ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore decuſſerit, mutandum eſt coriandrum, donec ſuperetur hoc uitium. Sed maxime proderit, poſt ſenos dies in uaſa munda transferre, melius ſi acetum ante uexerunt. Quidam fœni græci ſemen ſiccum, tritúmque permiſcent, uel incenſos oleaginos carbones in ipſo oleo frequenter extingunt. Si acerbus odor fuerit, uuæ excrementa, quæ Græci γίγαρτα uocant, præcipiunt, tuſa, & in maſſam redacta merſari.

De oleo rancido curando. TIT. XXI.

Oleum rancidũ Græci aſſerunt ſic poſſe curari. Albam ceram mundo, & optimo oleo reſolutam, & adhuc liquentem mitti in oleo iubent. Tunc ſales frictos calentes addi, operiri, atque gypſari. Sic fieri, ut oleum purgetur ſapore, & odore mutato. Oleum tamen omne in terrenis locis eſſe ſeruandum, & eam eius eſſe naturam, ut ſole uel igne purgetur, uel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur in uaſculo.

De condiendis oliuis. TIT. XXII. 173

Hoc etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt diuerſa. Colymbades oliuæ fiunt ſic: Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetum, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos fœniculi, uel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundis, & has conſtructiones uſque ad uaſculi plenitudi-

nem patieris inſurgere. Aliter: Electas oliuas muria maturabis, poſt X L dies muriam fundis uniuerſam: tunc duas defruti partes, aceti unam, mentam minute inciſam uaſculo adijcies, & oliuis replebis, ut iuſta infuſione liquor ſupernatet. Aliter: Oliuas manu lectas, una nocte integra, in balnei uapore eſſe patieris, tabulæ uel crati ſuperpoſitas: mane balneis exemptas, ſalibus tritis conſperges, & uteris: quæ non amplius, quàm V I I I dies poterunt cuſtodiri. Aliter: Oliuas illæſas primo mittis in muria: poſt dies X L leuabis, atque intercides acuto calamo. Et ſi dulciores habere uolueris, duas ſæpe partes, & aceti unam: ſi acriores, aceti duas, & ſapæ unam debebis infundere. Aliter: Paſſi ſextarium unum, cineris bene creti quantum manus utraque geſtabit, uini ueteris unum ſuniculum, & aliquantum cupreſſi foliorum miſtis omnibus oliuas infundis, inculcas, & ſubinde cruſtam faciendo ſaturabis, donec ad uaſculorum ſumma ora peruenias. Aliter: Oliuas quas iacentes repereris, rugis contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates baccarū ſæpius ordinabis. Tunc defrutū cum ſatureiæ faſciculo duabus aut tribus undis feruere patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admiſto ſale paulu-
174 lo, & origani faſce cōiecto, ſupra ius omne perfundes. Aliter: Lectas baccas ex arbore ſtatim condies, rutam, & petroſilinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde ciminati ſalis aſperſione cumulabis. Poſtremū mel, & acetum ſuperfundes. Nouiſſime optimi olei quantumcunq; miſcebis. Aliter: Legis oliuas ex arbore nigras, & cōpoſitas muria diluis: tūc ollæ adijcis mellis partes duas, uini unam, defruti dimidiam: & ubi ſimul deferbuerint, deponis, ac

permoues,& acetum miſces: cum refrixerit, ſuper oliuas origani ſurculos ſternis, & ſupra ius omne diffundes. Aliter: *Oliuas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus: deinde mittis in muria, & poſt* XII *dies exemptas in uaſe adijcis cum muſti & aceti æquis ponderibus.* Et *impletum uas ita operies, ut aliqua ſpiramenta dimittas.*

De horis. TIT. XXIII.

Nouembrem & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DECIMVSTERTIVS.

De ſerẽdis frumentis, faba, & lini ſemine. TIT. I.

D ECEMBRI *menſe ſerũtur frumenta, triticum, far, ordeum: quamuis ordei ſatio iã ſera ſit. Et faba circa ſeptimum* Idus *ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam male ſeminantur.* Hoc *etiam menſe adhuc*

lini ſemen ſpargi poterit, uſque ad VII *Idus* Decembris.

De *fodiendis paſtinis,* & *cædenda materie.*

TIT. II.

Nunc *ad inſtituendas uites, ſed poſt* Idus *paſtina inchoemus effodere, ſicut antè tractatum eſt.* Et *materiẽ bene hoc menſe cædemus.* Palos *quoque,* & *corbes faciemus,* & *ridicas.* Et *locis frigidis oleum faciemus ex lauro,* & *myrti baccas, atque lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus,* & *uinum myrtite, ſicut dictum eſt antè, retingemus.*

De *hortis.* TIT. III.

Hoc *tempore ſerenda eſt lactuca, ut planta eius* Februario *transferatur.* Et *iam nunc allium,* & *ulpicum,* & *cepullæ,* & *ſinapi,* & *cunela ſeri poterunt, diſciplina,* & *more, quo antè narratum eſt.*

De *pomis.* TIT. IIII.

Hypomelides *poma ſunt (ut* Martialis *aſſerit) ſorbo ſimilia.* Mediocri *arbore naſcuntur,* & *flore candidulo.* Dulcedo *huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt.* Seritur *menſe* Decembri *nucleis in uaſculis poſitis.* Menſe *autem*
176 Februario *hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta tranſfertur breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore.* Sed *munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius uentus afflauerit.* Terrã *qualemcunque non reſpuit.* Amat *loca tepida, aprica, maritima,* & *ſæpe ſaxoſa.* Statum *rigidum reformidat.* Inſeri *non poteſt, exigua durat ætate.* Poma *eius aut in picatis,* & *minutis urceolis, aut ſcrobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta ſeruabuntur.*

De *rapis condiendis.* TIT. V.

Nunc *rapa in partes minutas reciſa,* & *leuiter cocta,* & *tota die diligentius exſiccata, nequid reſeruent humoris,* & *ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt) temperato, mergere,*

& condire curabimus, & repleta uaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata, proferemus uſuri. Quam rem Ianuario quoque, & Nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo ſaliẽdis, & auium laqueis diſponendis. TIT. VI.

Nunc etiam quibus litus in fructu eſt, ubi lunæ iuuabit augmentum, quæ omnium clauſorum maris animalium, atque concharum iubet incremento ſuo membra turgere, echini carnes ſalibus condire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoque rem per omnes menſes bene faciemus hibernos. Pernas etiam, & lardum conficimus non ſolum menſe hoc, ſed omnibus, quos hiemalis algor aſtringit. Tempore hoc per humiles ſiluas, & baccis fœcunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſque in Martium menſem tendetur aucupium.

De horis. TIT. VII.

Decembrem Ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit, 177
cum linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes.	XXIX.

PALLADII RVTILII TAVRI ÆEmiliani de Inſitione liber, ad Paſiphilum uirum doctiſſimum.

HABES aliud indultæ fidei teſtimoniū. Pro uſura temporis hoc opus de arte inſitionis adieci. Sed quòd uolumina hæc ruris colendi ſerius, quàm iuſſeras, ſcripta ſunt, librarij manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne æſtimo. Scio enim quò frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius, quàm timere. Neſcio utrum commune ſit dominis: mihi difficile contigit, in ſeruilibus ingenijs inuenire temperiem. Ita ſæpiſſime natura hæc uitiat commodū ſiquod eſt, & miſcet optanda contrarijs. Velocitas procurrit in facinus, ſegnicies figuram benignitatis imitatur,
178 & tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit à ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus feci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par deſiderio ſuo, quod ſtudij tui quæret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes æſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerem, quia neſcio quomodo notæ ſunt quædam maximarum perſonarum minuta compendia.

DE INSITIONIBVS LIBER XIIII.

PASIPHILE *ornatus fidei, cui iure fatemur,*
Siquid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis ſeptem paruos opus agricolare libellos
Quos manus hæc ſcripſit, parte ſilente pedum,

Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu ſocij ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
Eſt noſtræ ſtudium non condemnabile muſæ,
Vrbanum fari ruſticitatis opus:
Sub thalami ſpecie felices iungere ſiluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat utrinque decor:
Connexúmque nemus ueſtire affinibus umbris,
Et gemina partum nobilitare coma.
Fœderibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et lætum duplici fruge ſaporis ali.
Quæ quibus hoſpitium præſtent uirgulta docebo,
Quæ ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quo lucida ſidera currunt, 179
Quo fixa eſt tellus, quo fluit unda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtræ reor eſſe camœnæ,
Aut operis paruu gratia fiet inops.
Si uelocis equæ pigro miſcetur aſello
Ardor, ut in ſterilem res cadat acta gradum,
Fœcundúmque genus productus deleat hæres,
Et ſibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pingueſcat ab hoſpite gemma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quicquid ueteres ſcripſere coloni,

Sacráque priſcorum uerba labore ſequar.
Principio multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit, & doctam iuſſit inire manum.
Nam quæcunque uirens alienis frondibus arbos
Comitur, his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut uirideis oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento ſtringitur uda ſinu.

De *uite.*

Primus echionij palmes ſe iungere Bacchi
Nouit, & externo tenditur una mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus
Vitis, & amplexum paſcit adulta genus,
Degeneríſque comæ ueſtigia mitis inumbrat
Pampinus, & pingui curuat onuſta Deo.

De *oliua.*

Robora Palladij decorat ſilueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

De *pyro.*

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & uarium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineáſque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu
Inſtituens, duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum

Dotat,& ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi uertere cydonia rami,
Pomáque confuſus blanda creauit odor.
Caſtaneæ ſeptos aſpro uelamine fœtus
Exuit,& placido pondere mutat onus.
Meſpiláque exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice uota premit.
Creditur in Libycis ſua germina nectere ramis,
Lætáque puniceo poſſe decore frui.

De malo punico.

Punica non alios unquam dignata ſapores
Mala,nec externis aſſociata comis.
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
Et ſibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam mutat malus amica pyrum. 181
Séque feros ſiluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos,armatáque robora ſentes
Leuigat,& pulchris ueſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit,& ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum Nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus umbras,
Populeáque ferunt candida dona comæ.
Meſpilus huic paret,lapidoſáque uiſcera mutans
Tenditur,& niueo plena liquore rubet.

Pro ſudibus fœtis, & pro prægnantibus armis
Caſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

De perſico.

Ipſa ſuos onerat meliore germine ramos
Perſicus, & pruno ſcit ſociare genus.
Imponítque leues in ſtipite Phyllidis umbras,
Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

De malo cydonio.

Cum præſtet cunctis ſe fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Scit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta ſuum nobilitare bonum.

De meſpilo.

AEmula dura pyri deſpecti mala ſaporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe uiolentior inſerit armis,
Atque auidas terrent robora ſæua manus.

De malo citrio.

Necnon & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomáque paſturi blando redolentia ſucco
182 *Armatis mutant ſpicula nota pyris.*

De prunis.

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donáque cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

De ſiliqua.

Aſſueſcunt ſiliquæ uiridi molleſcere ſucco,

Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

De *ficubus.*

Perſuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuaſis dat ſua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet uincere poma modum.
Inſignes folijs platanos, felicia menſis
Brachia gaudentes uitis honore comas.
Ingrediens pingui ſe cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

De *moro.*

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert ſua membra ſorori,
Et metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirſuta uirentis
Caſtaneæ, duris aſpera mala comis
Inficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis ueniunt munera muſta bonis.

De *ſorbis.*

Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureáque annexo miſcere cydonia fœtu
Gaudet, & externi docta coloris amat.

De *ceraſo.*

Inſeritur lauro ceraſus, partúque coacto
Tingit adoptiuus uirginis ora pudor.

Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.
Populeáſque nouo diſtinguit munere frondes,
Sic blandus ſpargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fixa tegit.
Pomáque permutat uelamine perſica miſto,
Duritiémque docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneámque trucem depulſis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma ſui.

De piſtacijs.

Quin & amygdaleos ſubeunt piſtacia ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
184 *Hæc & cognato cingens terebinthus amictu*
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De caſtanea.

Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore uigent.

De nuce.

Arbuteas frondes uaſtæ nucis occupat umbra,
Pomáque ſub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ ſolers proceſſu temporis uſus
Exprimet, exemplis inſtituere nouis.
Hæc ſat erit tenui uerſu memoraſſe poetam,
Quem iuuat effoſſi terga mouere ſoli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aſpera, ſed miti ruſticitate leges.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX EORVM QVAE HABENtur in Palladii de Re ruſtica libris.

Abies 170
Ablaqueādæ uites quando 37
Admiſſarius aſinus 104
Ædificium pro agri merito ſtatuendum 11
Æris probatio 4
Æſculus 170
Æſtiuæ manſiones 14
Agri electio 10
Agrorum remedia 27
Agricultura quatuor rebus conſiſtit 3
Agnorum generatio, & cura 168
Albarium opus quomodo fiat 15
Alica quomodo fiat 125
Allii ſatio 160.175
Alnus 170
Albineus color 102
Althea 153
Amygdalum 183
Amygdalæ cultus 45
Aneti ſatio. 67,148
Aniſi ſatio 89
Anſerum ſagina, admiſſura, partus, paſtus, educatio, plumarū vulſura, incubatio, fœtura 24
Anſerum lætamen 19
De Apibus 32,122,132
Apium ſtatio 33
Apii maiores vt fiant 107
Aprili mēſe quæ fiāt 106
Aqua quō probāda an ſit ſalubris nécne 4.134
Aqua quō inueniatur 132
Aquam ex qualitate terræ diiudicare 132
Aquarū diſcrimina ibidē
Aquæductus quō fiāt 135
Arandi diſciplina 37
Arborum maioris ætatis tralatio 171
Arborum tempeſtiua inſitio 64
Arbuſtiuæ vites 55
Areæ ſitus, & cōſtructio 31
Arenæ genera 13
Arietes 128
Armoracia quid, & eius ſatio 148
Aſinus admiſſarius 104
Aſparagus vbi ſerendus 66.87
Atriplex 108
Auellanæ ſatio 76
Auguſto menſe quæ fiant 360
Auiaria 19
Aureus color 102

Badius color 102
Balneæ 34
Betæ ſatio 70
Braſſicæ ſatio 107.141
Braſſica vitib'inimica 132
Bubilium conſtructio,& ſitus 19.cap.21
De Bubus abūde 99.ca.11
Caduca poma 73
Cædrus 170
Calcis genera 13
Calcatorium 17
Campæ 29
Canabi ſatio 50
Cancri fluuiales 29
Cannetorum poſitio 66
Cantarides 28
Capillamenta radicū 147
Capræ 169
Capparis ſatio 148
Caprificare ficus 96
Capitatum 161
Carpinus 170
Cardui ſatio 86.147
Carœnum 155
Caſtanea 170
Caſtanea quomodo ſeratur 164.184
Caſtaneæ quomodo ſeruētur 166
Catenæ ligneæ 15
Caules quando ſerēdæ 67
Ceparum ſatio 67
Cepullæ ibidē, & 148.175
Cera 122
Ceraſi ſatio 144.183
Chamæmilleum oleū 124
Ceruinus color 102
Cicer 83
Cicercula quādo ſerēda 38
Cimices quomodo enecētur 28
Cyminum 89
Citri ſatio 96
Claua ſeri eadem
Color terræ 6
Color in equis 102
Coloſtra quid 168
Columbariorū poſitio 19
Coniza 18
Coriandri ſatio 89
Cors quomodo fiat 19
Cucumeres 87
Cucurbitæ 89
Culices quomodo necabis 28.29
Culex herba 87
Culenæ ſatio 175
Cupreſſus 170
Dactilorum oſſa 148
Damaſcena pruna 164
Decembri menſe quæ agenda 175
Defrutum 155
Duracina perſica 161
Equis & Equabus 101
Erucæ: remedia contra erucas 28

Erucæ ſatio 45
Eruum 51
eius ſatio 39
Excodicare vites 37
Fabæ ſatio 158
Fagus 170
Faſceli ſatio 143
Fici virides quomodo ſeruentur 97
Fici ſatio 95.182
Fœnile 25
Fœni græci ſatio 39
Fœniculum 68
Formicæ ne moleſtæ ſint 29
Foſſorũ periculum in puteis fodiendis,& quomodo euitetur 134
Fraxinus 170
Fructuũ venturorum experimenta 124
Frumentum in quali campo ſerendum 9
Galaticum ordeũ, & eius ſatio 21
Gallinarum educatio 21
Gallinarum partus 49
Gilbus color 102
γίγαρτα 172
Git 141
Glandis legendæ ratio 170
Grando: contra grandinẽ remedia 27.28
Guttatus color. 102
Helioſelinon 107
Hibernæ manſiones 12
Hippomelides 175.ca.4
Hipposelinon 107
Horrei poſitio 17
Hortorum ſitus 26
Hortorum remedia 27
Hydromelli 129
Inoculatio 162
Inſtrumenta agreſtiũ 36
Intybi ſatio 147
Inulæ ſatio 69
Iuglans 46
Iulio menſe quæ agenda 126
Lactuca 42. eius ſatio 175
Lætamen 131
Lætare arbores 10
Larix 170
Lateres quomodo conficiendi 117
Lateritii parietes 14
Laurinum oleum 48.146
Legumina an ſarriẽda 39
Lenticulæ ſatio 50
Lentiſcini olei confectio 49.cap.21
Lignarium 25
Liliorum ſatio 65
Liliaceum oleum 118
Lini ſatio 144
Lupini ſatio 138
Maio mẽſe quæ agẽda 112
Mala punica 89

Mali inſitio 73
Maltha 16
Maltha calidaria, & frigidaria 35
Malux ſatio 147
Manſiones hibernæ,& æſtiuæ 12
Martio menſe quæ fieri debeant 81
Materies quando cædenda 170
Medica 51.106
Mel diis ac hominibus gratum 123
Melonum ſatio 83
Mentæ ſatio 68.148
Milii ſatio 83
Myrti uinum 48.79
Myrtinum oleum 48
Mori ſatio 76
Morus 76.182
Muli 103
Mures ne noceant 29
Murteus color 102
Muſtum 151
Naſturtium 141
Napi 126
Napus mutatur in rapā 126
Nux 184
Nux iuglans 46
Nouembri menſi quæ agenda 158
Ocymi ſatio 148
Octobri menſe quæ fieri debeant 143
Œnomelli confectura 155
Olearum cura 85
Oleæ inſitio 106
Olea à caſtis colenda 9
Oleū uiridius quō fiat 146
Olei conficiendi ratio 171
Oleū liburnico ſimile 171
Oleum ſordidum, horrendi odoris, rācidum, quomodo repurges 172
Oliuarum conditura 173
Olīueti ſitus 62.146
Olus 89
Ordei gallatici ſatio 38
Origani ſatio 148
Oues ne ſcabræ fiant 128
Palearium 25
Palus uitanda 11
Palmæ ſatio 148
Papaueris ſatio 141
Paſcua 168
Paſcendi ordo 168
Paſſum quomodo fiat 156
Paſtinacæ ſatio 68.148
Paſtinandi genera 39
Paſtini menſura 40
Pauimenti conſtruēdi ratio 13.117
Pauones 21
Perſici inſitio 161. Inoculatio 162
Perſic⁹ ſcripta naſcitur 161

Petroſelinum 107
Phaſiani 23
Pilæ 34
Pinguis terræ indicia 5
Pinus 170.162
Piſtacia 149.183
Pyri ſatio 70
Pyra ne lapidoſa, nec uermiculoſa ſint 71
Pyri vinū & acetū, ibidem
Piſi ſatio 138
Piſcinæ 25
Piſtaciorum ſatio 149
Piſtrinum 36
Podia 17
Poma ne vermiculoſa ſint nec caduca, & vt diu ſeruentur 73
Pomariorum ſitus 26
Poma ne findantur, & ne vermibus laborent in arbore 90
Populus 170
Porcorum educatio 77
Porrū quando ſerendum: & ſi velis ſectiuum, aut capitatum 68.69
eius tralatio 148
Prata irrigua quomodo ſeruanda, & lætamine ſaturanda 50
Prata nouella formanda, vetera excolenda quomodo 139
Pruni ſatio 163
Pugna apum quomodo compeſcatur 125
Pulices: contra pulices 29
Pullorum equorū cura 103
Puluerare vites 84
Putandi tempus 57.159
Putei quō fodiendi 134
Quercus 170
Radices 131
Raporum ſatio 126.127
Rapa cōfecta vt ſerues 126
Rapæ vt condiendæ 176
Raphanū viti inimicū 131
Rodomelli 118
Roſa 65
Roſarii inſtitutio 167
Roſæ virides ſeruandæ 118
Roſati confectio 117
Roſatum, ſine roſa, quomodo fiat 155
Roſeum oleum 118
Rubus caninus 26
Ruſſeus color 102
Ruta quando ſeritur 88
Salix 170
Salſi humoris remedia 137
Sapa 155
Scutulatus color 102
Scylliticum acetum 129
Septembri menſe quæ fiant 136
Serendi tempus 9
Serpentes quomodo fugā

tur 30
Serpillum 89
Siliqua 75.182
Symphoniaca herba 150
Sinapis ſatio 67.147
Sinapi quo facias 130
Siſami ſatio 667.147
Solum pangendis vineis aptum 41
Sorba 183
Spongiæ aſparagi 88
Stabula equorum vel boum 19
Sterquilinium 25
Tabula vinearum 40
Talpa:contra talpas 30.86
Tauri 128
Terrarum qualitates 4
Teſſeræ 13
Thymi ſatio 141.148
Tilia 170
Tonſura ouium 114
Turdorum ſagina 20
Turtures 20
Vaccæ forma 99
Valles vitandæ 16
Vinariæ cellæ poſitio 17
De vino condiendo quæ Græci dixerint 151
Vinum è granatis 9
Viola vbi ſerenda 6
Violatium oleum & vinu 109
Viciæ ſatio 3
Viribus quod ſolum elig dum 41.
Viribus quæ ſeminaria e genda
Vites ſi luxuriant ſine fr ge 1
Vites ne nimiũ ſint lacr moſæ
Vitis fructus ſi humore p treſcat 1
Viti ſterili remedium 1
Vlmus 1
Vlpicum 160.cap.6.& 1 cap.3.
Vuæ complutæ reme 146
Vuæ vt ſint coloris var 81
Vuæ vt ſine vinaciis ſcantur, & ſine ſem bus
Vuæ vt reſeruentur i te
Ziziphi ſatio & cultus

FINIS.